

# **Samliv på tvers av grenser**

*En kvalitativ studie av par tilknyttet det norske Luftforsvaret*

**Anne Marie Tunby Svendsen**



Masteroppgave i sosiologi

Høst 2009

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Samfunnsvitenskapelig fakultet

**UNIVERSITETET I OSLO**



## Sammendrag

I denne undersøkelsen studeres samliv blant par hvor den ene parten, mannen i min oppgave, er tilknyttet det norske Luftforsvaret. Problemstillingen er: Hvordan opplever og håndterer etablerte par, tilknyttet Luftforsvaret, utfordringer i samlivet? Fokus vil være både på situasjonen, når mannen er ute i internasjonal operasjon, og i perioden etter at han er tilbake i familien. Undersøkelsen tar spesielt for seg hvordan parene forhandler om den praktiske arbeidsfordelingen i hjemmet, og hvordan de skaper nærhet til hverandre på avstand.

Jeg tar for meg situasjonen, hvor mannen har vært ute i internasjonalt oppdrag over en lengre periode, mens kvinnen har ansvar for hjemmet og barna. Jeg har ønsket å få innblikk i hvordan disse parene har håndtert denne situasjonen, og hvordan de har klart å ta vare på samlivet i tiden med fravær til hverandre. Hvordan parene takler denne perioden, vil også avhenge av måten de gjennomfører hverdagen på når begge er hjemme. Jeg har fått informantene til å dele sine erfaringer med meg om dagliglivet når de er sammen, samt hvordan de forhandler seg tilbake til arbeidsfordelingen de har i hverdagen når mannen kommer hjem. Dette er par som befinner seg i en spesielt krevende situasjon. De må i en periode leve litt på kanten av det moderne likestillingsidealet, ved at kvinnen blir alene om oppgavene i hjemmet og mannen er fraværende i familielivet. Jeg søker i denne undersøkelsen å finne ut mer om hvordan dette fungerer i dagens samfunn, hvor selvrealisering ofte er et ønske fra både mannen og kvinnen, og der begge er yrkesaktive.

Hensikten med oppgaven er å finne ut mer om hva nettopp disse parene har gjort for å ta vare på samlivet gjennom perioden de er fra hverandre, ettersom de i etterkant av den internasjonale tjenesten fortsatt holder sammen. Jeg ønsker også å undersøke hvilke utfordringer de møtte gjennom perioden fra hverandre og måten utfordringene ble håndtert på. Skilsmisseraten er på et høyt nivå i samfunnet generelt, men par tilknyttet Forsvaret har enda større risiko for samlivsbrudd, i følge tidligere forskning. Det å være fra hverandre, mens den ene parten er ute i internasjonale operasjoner, regnes som en stor belastning for samlivet.

Utvalget består av seks par hvor mannen i familien er tilknyttet det norske Luftforsvaret. Alle parene er gift og har hatt hjemmeboende barn i perioden da mannen var ute i internasjonalt oppdrag. Datamaterialet som studien bygger på, er kvalitative intervjuer med disse parene og deres erfaring av situasjonen. Fortellingene analyseres ut ifra teorier om kjønn, modernitet og

samliv, samt empirisk forskning fra feltet. Arlie Russell Hochschild, Hanne Haavind, Helene Aarseth, Åse Røthing, Tove Thagaard, Anthony Giddens, Lynn Jamieson, Eva Illouz, Ulrich Beck og Elisabeth Beck- Gernsheim, Jean Duncombe og Dennis Marsden, er sentrale teoretikere jeg knytter funnene mine til i analysen. Enkelte av perspektivene hevder at parforhold i dagens samfunn er demokratisk og likestilt, mens andre beskriver et fortsatt eksisterende maktforhold mellom mann og kvinne.

I analysen fremkommer eksisterende samfunnsidealiser gjennom fortellinger om informantenes erfaringer. Parene er opptatt av at parforholdet skal være likestilt, noe de selv også mener de er. Samtidig fremkommer det en skjevfordeling i ansvaret for husarbeid, hvor kvinnen regnes som hovedansvarlig. Noe av dette kan forklares ved at kvinnen har overtatt oppgaver som mannen tok seg av da begge var hjemme, og har i den nye situasjonen måttet innføre nye rutiner. Det viser seg at mannen kompenserer for tapt tid når han kommer hjem og inntar en aktiv, men ydmyk rolle. For mannen er internasjonal operasjon en interessant del av jobben og kvinnen viser seg støttende til mannens utreise.

Å være fra hverandre kan føre til utfordringer i samlivet. For kvinnen bød fraværet i størst grad på praktiske utfordringer i hverdagslivet, mens det for mannen var det emosjonelle fraværet som var vanskeligst. Anerkjennelse av hverandres arbeidssituasjon hjemme og ute, blir viktig for begge parter. Kommunikasjonsmuligheter nevnes som essensielt for å uttrykke følelser til hverandre og for å kjenne nærhet i forholdet, når man befinner seg på så forskjellige steder som man gjør når den ene parten er ute i internasjonal tjeneste.

I avslutningskapitlet reflekterer jeg over hva disse parene, som fortsatt holder sammen etter endt utenlandsoppdrag, mener at Forsvaret bør endre, slik at belastningen på parforholdet blir mindre enn hva de selv har erfart. Bakgrunnen for undersøkelsen er et samarbeid med Forsvarsdepartementet, gjennom Vitenskapsbutikken ved UiO. Jeg har dermed ønsket å ta med et eget kapittel som omhandler parenes personlige erfaringer og forslag til utbedringer for par i tilsvarende situasjon.

”Men du ser jo det, hele samfunnsmønsteret legger jo ikke opp til at far i huset er borte og mor er hjemme. Det er jo ikke sånn lenger. (...) i dag er det å strekke strikken for langt, så de får ikke rekruttert mennesker for folk er ikke interessert i å være borte i ukevis fra hjemmet. (...) Jeg tror man bruker mye mer tid sammen med barna, par gjør mye mer ting sammen og at den ene er borte passer mye dårligere. Hele mønsteret er blitt sånn, det moderne samfunnet fungerer på en helt annen måte. (...) Og da, i den situasjonen hvor det blir mindre og mindre akseptert (at en av partene er borte fra hjemmet), så gjør vi mer og mer av det (drar ut i internasjonale operasjoner) og det er klart at det krever jo ekstraordinære tiltak da”.

(mannlig informant)



## Forord

Takk til familien min som har holdt ut med en til tider fraværende og frustrert masterstudent, lagt til rette for behagelige steder å jobbe med oppgaven under arbeidet samt gitt meg påfyll av positive tanker og opplevelser. Takk for hjelp når tekniske hjelpemidler gjentatte ganger valgte å avslutte før oppgaven var ferdig. Takk for motivasjon, forståelse og tålmodighet, dere er uerstattelige!

Takk til kjæresten min som har hatt troen på meg og kommet med forslag underveis når prosessen har stått litt stille. Takk for mange inspirerende pauser i arbeidet for å hente ny energi til arbeidet. Du er elsket!

Takk til venner, slekt og bekjente som har vist interesse for arbeidet mitt og gitt meg spørsmål slik at jeg på den måten har kommet meg stadig videre i tankeprosessen. Takk til de som har tatt seg tid til å lese gjennom oppgaven min og kommet med nyttige innspill både språklig og faglig.

Takk til mine veiledere Tove Thagaard og Helene Toverud Godø for nyttige og konstruktive tilbakemeldinger underveis i arbeidet. Det har vært lærerikt og til stor hjelp!

Takk til alle mine flotte informanter som har tatt seg tiden til å dele sine erfaringer med meg slik at jeg har fått gjennomført denne oppgaven. Takk for hyggelige, åpne og interessante samtaler og stor gjestfrihet med herlig servering.

Takk til mine kontaktpersoner i FD og i LUKS v/personellansvarlig i Luftforsvaret for flott hjelp til å finne de personene jeg ønsket å komme i kontakt med. Det gjorde starten på arbeidet meget motiverende!

Takk til medstudenter som har delt sosiologiske betraktninger med meg.

Takk til diverse kafeer i Canada som har servert meg oppkvikkende kaffe og behagelige leseforhold når kontorets fire vegger ble for tette.

Anne Marie T. Svendsen

Oslo, september 2009.





# INNHold

<b>SAMMENDRAG .....</b>	<b>III</b>
<b>FORORD.....</b>	<b>VII</b>
<b>INNHold .....</b>	<b>IX</b>
<b>1. INNLEDNING .....</b>	<b>1</b>
1.1 HVA ER GJORT PÅ FELTET?.....	2
1.2 FAKTA OM INTOPS OG FORSVARETS TILTAK.....	4
1.3 PROBLEMSTILLING OG UNDERORDNEDE FORSKNINGSSPØRSMÅL.....	6
1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING.....	7
<b>2. METODE .....</b>	<b>8</b>
2.1 DATAMATERIALET .....	8
2.2 FREMGANGSMÅTE .....	9
2.3 UTVALG .....	9
2.4 ADGANG OG REKRUTTERING AV INFORMANTER .....	10
2.5 INTERVJUENE.....	10
2.5.1 Intervjuguiden .....	12
2.6 FORFORSTÅElsen .....	13
2.6.1 Nærhet/distanse.....	15
2.7 FORSKNINGSETISKE ASPEKTER .....	16
2.8 STYRKER OG SVAKHETER VED MITT FORSKNING SARBEID .....	17

<b>3. TEORETISK RAMMEVERK .....</b>	<b>20</b>
3.1 GJENSIDIGE FORVENTNINGER OG OPPLEVELSE AV GAVER (TAKKNEMLIGHETSØKONOMI) ..	20
3.2 EMOSJONELL GJENSIDIGHET: KOMMUNIKASJON, RENE RELASJONER OG TERAPEUTISK DISKURS.	22
3.3 SELVREALISERING, INDIVIDUALITET OG NÆRE RELASJONER.....	24
3.4 MAKTFORHOLDET MELLOM KVINNE OG MANN .....	25
3.5 HVORDAN ER DISSE PERSPEKTIVENE RELAVANTE FOR MIN ANALYSE? .....	28
<b>4. RAMMEN: I SKJÆRINGSPUNKTET MELLOM FRIVILLIG INNORDNING OG PRAKTISK NØDVENDIGHET .....</b>	<b>31</b>
4.1 PRAKTISK ORGANISERING .....	31
4.2 KOMBINASJON AV YRKE OG FAMILIE .....	32
4.2.1 Fellesskapsfølelsen.....	38
4.3 FORHOLD TIL MAKT .....	39
<b>5. MAKT OG ARBEID .....</b>	<b>42</b>
5.1 FORHANDLINGER PÅ HJEMMEFRONTEN.....	42
5.1.1 "Nå er far hjemme" .....	45
5.1.2 "Jeg føler ikke plikt eller ansvar, jeg liker å gjøre det" .....	47
5.2 OM Å BALANSERE DET EMOSJONELLE OG DET PRAKTISKE .....	49
5.3 HVORDAN KAN FUNNENE SEES I LYS AV MAKTFORHOLD MELLOM KJØNN? .....	52
<b>6. NÆRHET OG AVSTAND, UTE OG HJEMME .....</b>	<b>56</b>
6.1 OM Å SKAPE NÆRHET PÅ AVSTAND .....	56
6.1.1 Å skjule for å beskytte .....	60
6.2 "Å INVESTERE OG GJØRE NOE MED FORHOLDET FØR PROBLEMENE OPPSTÅR" .....	63
6.3 LIMET I PARFORHOLDET .....	65

6.3.1 <i>Takknemlighet</i> .....	69
6.3.2 <i>"Et sterkt forhold blir ofte enda sterkere"</i> .....	70
6.4 HVORDAN SKAPER PARENE NÆRHET I FORHOLDET NÅR AVSTANDEN ER STOR OVER EN LENGRE PERIODE? .....	72
<b>7. "HVA KAN FORSVARET GJØRE FOR Å BEDRE SITUASJONEN FOR PARET UNDER EN INTOPSSITUASJON?"</b> .....	<b>75</b>
7.1 PRAKTISK TILRETTELEGGING OG HJELP TIL FAMILIEN HJEMME.....	75
7.2 STØTTEGRUPPER OG NETTVERKSSTØTTE .....	76
7.3 TILRETTELEGGING AV GODE KOMMUNIKASJONSMULIGHETER HJEM .....	78
7.4 KORTERE OPPDRAG.....	78
7.5 KOMPENSASJONER.....	78
7.6 INFORMASJON .....	79
7.7 SAMLIVSKURS .....	79
7.8 HOLDNINGSSKAPENDE ARBEID.....	80
7.9 TETTERE OPPFØLGING AV DE SOM ER UTE, DE ANSATTE.....	80
<b>8. AVSLUTNING</b> .....	<b>82</b>
<b>LITTERATURLISTE</b> .....	<b>91</b>
<b>VEDLEGG</b> .....	<b>97</b>
INFORMASJONSSKRIV .....	97
SAMTYKKE .....	98
INTERVJUGUIDE .....	99



# 1. Innledning

Forsvaret er en bedrift hvor det de siste årene har vist seg å være en høyere skilsmisserate enn i samfunnet for øvrig. Forsvarets sanitet har gjort en undersøkelse, hvor det kom frem at blant personell, som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, er det 80 prosent flere skilsmisser enn ellers i samfunnet (Brevik og Skjeret i Hanssen 2006). Av 649 soldater og offiserer som var gift ved starten av internasjonal tjeneste siden 2000, var 77 av dem, altså 12 prosent, skilt ved utgangen av 2004. Tilsvarende tall for referansegruppen var en skilsmisseprosent på 6,5 (Hanssen 2006).

Avisoverskrifter som ”Høye skilsmissetall i Forsvaret” (Aftenposten 14.07.2008) har i økende grad kommet til syne i mediebildet de senere årene. Jeg synes dette er et oppsiktsvekkende fenomen og ønsker i denne oppgaven å se nærmere på samliv i Forsvaret. Mitt fokus vil være på den situasjonen parforholdet er i når den parten som er ansatt i Forsvaret (mannen i min oppgave, som senere også vil bli omtalt som befal), blir sendt ut i oppdrag i internasjonale operasjoner (heretter også omtalt som intops/deployering) og hvilke utfordringer man møter i denne perioden i forhold til hvordan dagliglivet ellers utspiller seg når begge parter er hjemme. Jeg ønsker å se på hvordan situasjonen er når mannen kommer hjem, og hvordan eventuelle forhandlinger rundt det som de siste månedene har vært kvinnens område foregår. Kanskje er hverdagslivet tilrettelagt på nye måter som har fungert i denne perioden.

I media belyses ofte de historiene hvor parforholdet har tatt slutt, der internasjonale operasjoner har vært en stor belastning for parforholdet, med den ene parten fraværende over en lengre periode. Jeg har intervjuet par som fortsatt holder sammen etter endt oppdrag i intops for å se på hva deres tanker er om hva som må til for å ta vare på forholdet i en slik situasjon. Jeg har også undersøkt hva de mener kunne fungert annerledes fra både deres og Forsvarets side, samt hvordan situasjonen har påvirket deres forhold.

I vårt moderne samfunn er det stadig større fokus på individet og selvrealisering, noe som kan tenkes vanskelig for den som er igjen hjemme i den perioden forsvarsfamilien befinner seg i under en intoppsituasjon. Man blir alene om alt ansvar og må kanskje redusere både arbeidstid utenfor hjemmet og tid brukt på seg selv. I tillegg har forventninger og idealer knyttet til likestilling endret seg betraktelig de siste tiårene (Røthing 2004:10). Forsvaret har gjennomgått endringer knyttet til internasjonale operasjoner og det er dette jeg ønsker å ta

utgangspunkt i. Arbeidslivet stiller stadig større krav til arbeidstaker, samtidig som man personlig har et større fokus på hjem og familie enn tidligere.

Hvordan parforhold gjøres, varierer med tid og kontekst og det emosjonelle aspektet er blitt en stadig viktigere del av det moderne samliv, i følge teoretikere som Ulrich Beck og Elisabeth Beck-Gernsheim (1995). Jeg ønsker å undersøke hvordan parene i en intoppsituasjon gjør det emosjonelle forholdet når de i perioder blir tvunget til å leve noe i utakt med det mange oppfatter som det ideelle familie- og samliv. Her finner man par i spesielt utfordrende situasjoner, ettersom de over en lengre periode må oppholde seg fra hverandre. Kommunikasjon kan også tenkes å bli en utfordring for par som befinner seg på to så forskjellige steder i en periode. Hvordan kommuniserer paret i intoppsituasjonen, når de over perioder på 3 til 6 måneder oppholder seg, ikke bare i forskjellige land, men også i forskjellig kontekst? Den forsvarsansatte er ute i krigsområder, mens den som er igjen hjemme blir alene med alt ansvar det medfører. Det er viktig å finne tiltak som kan redusere antall skilsmisser i samfunnet generelt, og det å ta utgangspunkt i en stor bedrift som Forsvaret synes for meg å være interessant. Hva har gjort at mine informanter har forblitt gifte, når mange andre i samme situasjon har valgt å avslutte samlivet? Jeg ønsker å finne ut hvordan parene håndterer mulige utfordringer i samlivet, når mannen er ute i internasjonale operasjoner og kvinnen er hjemme. Samtidig ønsker jeg å høre informantenes erfaringer fra hvordan hverdagen deres fungerer når begge er hjemme igjen.

## **1.1 Hva er gjort på feltet?**

Det er utført få studier på det norske Forsvarets familiepolitikk. I 2006 ble det av Arbeidsforskningsinstituttet fremlagt en kvantitativ studie omhandlende samliv i Forsvaret. Samlivsrapporten (Heen og Halrynjo 2006) er utarbeidet på bakgrunn av samtlige forsvarsgrener hvor man ønsket å finne ut mer om forholdet mellom familie og arbeid i befalsfamilier, omfang og årsaker til samlivsbrudd og i hvilken grad dette er påvirket av jobb, forsvarsgren, internasjonale oppdrag, turnus, struktur og forsvarskultur. Undersøkelsen er gjort av par hvor både menn og kvinner er tilknyttet Forsvaret, par som har barn og par som ikke har barn. Etter å ha lest Rapport 5/2006 fra Arbeidsforskningsinstituttet, fant jeg det interessant å ta for meg Luftforsvaret som gren ettersom det her kom frem at ”Spørsmål knyttet til familie og samliv ser (...) ut til å være lite fokusert på i Luftforsvaret” (Heen og

Halrynjo 2006:82). Samtidig viser det seg at internasjonale operasjoner kan være en stor belastning på parforholdet og dermed en faktor i antall samlivsbrudd i Forsvaret. Rapporten peker på, at tiltak som er gjort i Luftforsvaret, har knyttet lite fokus til de daglige belastningene ved familie og samliv under deployering. Blant de som har vært deployert, er det 40 prosent som har opplevd samlivsbrudd, mot 29 prosent av de som ikke har vært deployert, alle grenene sett under ett (Heen og Halrynjo 2006:75). Forskningen deres viste at sammenhengen mellom deployering og samlivsbrudd er signifikant blant mannlige befal. Det er en høyere andel som har opplevd samlivsbrudd blant mannlige befal som har vært deployert, mens det hos kvinnelige befal er en høy samlivsbruddrate uansett (Heen og Halrynjo 2006:75). Rapporten (Heen og Halrynjo 2006) beskriver ulike utfordringer par møter, når den ene parten er på utenlandsoppdrag, som usikkerhet rundt risiko og begrenset kontaktmulighet i denne perioden.

Jeg ønsker med intervjuer å gå i dybden og høre historiene som blir fortalt av dem som har opplevd slike utfordringer, samt drøfte deres erfaringer ved hjelp av sosiologiske teorier. Etersom partnere i Luftforsvaret er de mest negative til deployering blant partnere i samtlige forsvarsgrener (Heen og Halrynjo 2006:53) og deployering er blitt en stadig mer sentral del av den norske befalsidentiteten, er dette forhold som er interessant å se på opp mot den høye skilsmisseraten i Forsvaret som nevnt i begynnelsen av innledningen.

I Hæren opplever 32 prosent av de ansatte samlivsbrudd, i Sjøforsvaret er prosenten på 33, mens i Luftforsvaret er andelen på 34 prosent. Disse tallene øker i takt med antall deployeringer befalet har vært på (Heen og Halrynjo 2006:74,76). Forundersøkelsen til samlivsrapporten utarbeidet av Arbeidsforskningsinstituttet ble gjort av Modum Bad (2005) og er en kvalitativ studie for å finne relevante tema å ha med i undersøkelsen til en videreutvikling for familiepolitikken i Forsvaret.

Det er tidligere skrevet en hovedfagsoppgave, omhandlende ekteskap i forsvarsfamilier, av Linda Ingebrigtsen Hansen (2004). Dette er en studie over kvinners mestringsstrategier i samliv med en forsvarsansatt. Ingebrigtsen Hansen har mye fokus på forsvarshverdagen og tar for seg kvinner som lever sammen med yrkesbefal i indre Troms og deres tanker rundt situasjonen. Hun fant ulike mestringsstrategier kvinnene tar i bruk for å fremstå som likestilt i et parforhold hvor mannens arbeidshverdag er ustabil og påvirker på den måten kvinnens individualiseringsprosjekt. Mestringsstrategiene kommer til syne i form av kjærlighet,

hvordan kvinners kjærlighet til mannen er med på å skjule et skjevt bytteforhold. Hun skriver om hvordan kvinnene er med på å opprettholde mannsdominansen i parforholdet ved å tilpasse seg mannens uforutsigbare arbeidshverdag. Kvinnene forklarer sine handlinger ved at det er selvvalgt, praktisk eller av kjærlighet til mannen. De fremstår på denne måten ikke som underordnet mannen, verken for seg selv eller andre.

Det er gjort flere studier på parforhold generelt. Av norsk forskning kan jeg blant annet nevne Åse Røthing, Tove Thagaard og Hanne Haavind, som alle tar for seg kjønn, kjærlighet og parforhold. Røthing (2004) har i en studie av ni par, hvor den ene parten er personlig kristen, undersøkt hvordan parene forhandler i forholdet og hvordan de ser på seg selv og sin partner. Hun har funnet ut at vi gjennom kjønnsstereotyper, bevisst eller ubevisst, forholder oss til hva mannlighet og kvinnelighet er, som om det er noe fast og gitt. Det kommer også frem hva slags ideal parene har for forholdet sitt. Thagaard (2005) har gjennom intervjuer skrevet om hvordan vi ser på kjærligheten som et romantisk ideal. Vi forelsker oss, men vi tenker også rasjonelt over parforholdet vi går inn i. Hun studerer hvordan mann og kvinne kan ha forskjellig syn på kjærligheten og hvordan kjønnsforskjeller her kan komme til syne. Thagaard ser på viktigheten av kjærligheten som et gjensidig prosjekt, men at mannen ikke nødvendigvis alltid tar initiativet til den følelsesmessige samtalen. Kjærligheten blir dermed kjønnnet. Haavind (2007) viser hvordan man gjennom fortolkende metode kan kaste nytt lys på temaet kjønn og hvordan makt mellom kjønn kan komme til syne. Hun prøver å gi en forståelse av hvordan individet i møtet med kulturen danner definisjoner av det vi omtaler som kvinnelighet og mannlighet. Hun argumenterer for hvordan vi i ulike kulturer tilegner mann og kvinne sosialt bestemte kjønn og at dette naturliggjøres som om det skulle være medfødte egenskaper. "Kjønnete betydninger" er et begrep hun bruker for å problematisere dette. Disse er blant teoretikerne jeg senere vil komme tilbake til, for å belyse empirien og forskningsspørsmålet i denne oppgaven.

## **1.2 Fakta om intops og Forsvarets tiltak**

I over 50 år har Norge bidratt internasjonalt med militære styrker. Fra det enorme bidraget i Tysklandsbrigaden til bidraget i Afghanistan, har norske soldater og befal deltatt i et utall av oppdragsområder og roller. Norge har hatt en økende deltakelse i internasjonale operasjoner. Det har kommet nye krav i Forsvaret i forhold til internasjonale operasjoner, noe som gjør det



spennende å ta for seg denne situasjonen nå. I tillegg til beordringsplikten (Forsvarsdepartementet 2004), er de ansatte også karrieremessig avhengige av å ha deltatt i internasjonale operasjoner. Samtidig kuttes det i antall ansatte, og presset blir dermed større på de gjenværende.

Fra 1/1 2005 ble det innført beordringsplikt for intops (Heen og Halrynjo 2006) og i rapporten utført av Modum Bad (2005:11) kommer det frem at informantene mener dette vil kunne føre til høyere skilsmissetall i Forsvaret. Rotasjonsordning for Luftforsvarets personell avhenger av hvilken kategori de tilhører. Luftoperative (flygere) er ute i seks uker om gangen. Det innebærer at de er ute tre ganger i løpet av en 6 måneders periode. Til Afghanistan, på grunn av lang reisevei, vil perioden fremover være 8 uker, men da kun to perioder. For annet personell i smale fagmiljøer, for eksempel teknisk, som per dags dato tilhører Forsvarets logistikkorganisasjon (FL), er de nå ute i 3 måneder, uten hjemreise. Fra oktober 2009 vil de ha 4 måneders periode, med en hjemreise på 2 uker.

Rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet hevder at par knyttet til det norske Forsvaret har større sjanse for å oppleve samlivsbrudd enn sysselsatte i samfunnet forøvrig (Heen og Halrynjo 2006:78). Det er satt i verk ulike tiltak fra Forsvarets side for å kunne redusere antall skilsmisser. Fra 1/1-06 ble det opprettet et familiedirektiv, hvor det blant annet fokuseres på at den ansatte skal kunne kombinere karriere i Forsvaret med et godt familieliv (Heen og Halrynjo 2006:2). Utviklingen innenfor Forsvaret er at det er mange utenlandsoppdrag og mye flytting, noe som antakelig ikke kommer til å endre seg. Det vil derfor være viktig for Forsvaret å iverksette tiltak for å hjelpe sine ansatte til å ivareta og vedlikeholde familieforhold, slik at disse utfordringene ikke kommer i veien for utførelsen av arbeidet. Familiedirektivet (Direktiv for organisering og tiltak for familier i Forsvarets militære organisasjon, 2006) er utarbeidet for å jobbe med utviklingen av nettverk i sentrale og regionale familieforum. Stillingen som familiekoordinator har også vært utviklet, samt at det har vært gitt midler til drift og etablering av samlingspunkter ute ved avdelingene.

Forsvarets PREP-kurs er kommunikasjonskurs for par. Forsvaret har i økende grad satt fokus på at de ansatte skal få tilbud om disse kursene. Jeg var interessert i å høre om mine informanter har gjort seg opp noen erfaringer og tanker rundt et slikt tiltak. Det avsettes øremerkede midler til PREP-kursene på de årlige budsjettene til Forsvaret. Frem til nå har disse midlene vært håndtert av Forsvarets skolesenter og fra 2009 ble styringen av disse

midlene overtatt av "Forsvarets personelltjeneste". PREP-kursene har i stor grad blitt gjennomført i regi av de største basene, men allikevel har de måtte kansellere kurs grunnet lite påmelding.

Kvinner i dag har også ofte en karriere som må tas hensyn til. I befalsfamilier hvor mannen er tilknyttet Forsvaret arbeider kvinnen ofte deltid (Heen og Halrynjo 2006:14) på grunn av at omsorg og husarbeid tilfaller henne i større grad enn den forsvarsansatte. Dette kan oppleves som et problem. Litt under halvparten av kvinnelige partnere til forsvarsansatte arbeider heltid, mens 89 prosent av mannlige partnere til forsvarsansatte er i fullt arbeid. Under fjerdeparten av de kvinnelige partnerne er deltidsansatt (Heen og Halrynjo 2006:15). Tiltak fra Forsvaret bør være av preventiv og proaktiv karakter for å unngå at befalets fravær fra hjemmet utvikler seg til å bli et problem for familien, hevder Heen og Halrynjo (2006:2). I forbindelse med omlegging av utdanning før utsending i intops, ble det i forbindelse med fjorårets lønnsoppgjør, per 1. august 2008, etablert hjemreiseordning for alt personell, som under oppsetning i Norge nå har totalt 4 hjemreiser per måned (Offisersbladet nr. 1 februar 2009:35).

Videre jobbes det med forutsigbarhet for den enkelte og deres familier, og bekjentgjøring av disponering til utenlandstjeneste søkes gitt så tidlig som mulig. Dette har medført at avdelinger har kunnet varsle sitt personell i en meget tidlig fase, 2-3 kontingenter i forkant, noe som tilsvarer 1- 1 ½ år. I tidligere forskning, gjort av Hanne Heen og Sigtona Halrynjo (2006:4), pekes det nettopp på viktigheten av god og pålitelig informasjon rundt deployeringen som et poeng for å gjøre situasjonen lettere å takle.

### **1.3 Problemstilling og underordnede forskningsspørsmål**

Hvordan opplever og håndterer etablerte par, tilknyttet Luftforsvaret, utfordringer i samlivet?

Fokus vil være både på situasjonen, når mannen er ute i internasjonal operasjon, og i perioden etter at han er tilbake i familien. Undersøkelsen tar spesielt for seg hvordan parene forhandler om den praktiske arbeidsfordelingen i hjemmet, og om hvordan de skaper nærhet til hverandre på avstand. Til slutt ser jeg også på parenes egen forslag og ønsker om hvordan Forsvaret bedre kan tilrettelegge for familier der mannen er ute i internasjonal tjeneste.

## **1.4 Oppgavens oppbygging**

I det neste kapitlet vil jeg presentere datamaterialet og de metodiske utfordringer som oppstod under arbeidet, samt etiske problemstillinger og refleksjoner rundt mulige svakheter i mitt forskningsarbeid. I kapittel 3 presenteres oppgavens teoretiske rammeverk. Deretter følger tre kapitler med oppgavens empiriske analyser. Forslag til tiltak for forbedringer, som kom frem av intervjuene, er viet plass i kapittel 7, før jeg til slutt trekker oppgavens empiriske oppsummering og teoretiske implikasjoner.

## 2. Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for metodiske valg samt utfordringer som oppstod underveis i arbeidet. Innledningsvis vil jeg presentere datamaterialet og fremgangsmåten for datainnsamlingen, etterfulgt av adgang til intervjuobjektene og presentasjon av intervjuene. Deretter følger refleksjoner rundt forskerrollens forskjellige aspekter, som også innebærer de etiske retningslinjene man må forholde seg til i en intervjusituasjon. Til slutt ser jeg på mulige svakheter ved forskningsopplegget, som kan være en konsekvens av de ulike valgene jeg har tatt underveis i prosessen.

### 2.1 Datamaterialet

I en kvalitativ undersøkelse slik jeg har gjort, har fokuset vært på hvordan personene forstår sin egen situasjon. Jeg valgte å gjøre en kvalitativ oppgave, da jeg mener dette gir meg den innsikten jeg som forsker trenger for å kunne belyse mitt forskningsspørsmål. Jeg kan da se på prosesser fremfor årsakssammenhenger mellom variabler (Silverman 2006). Å bruke intervju som metode valgte jeg, slik at jeg gjennom samtalen med informantene lettere kunne forstå deres meningsinnhold og erfaringer av situasjonen. Jeg opplevde flere ganger at informantene i etterkant av intervjuet uttalte at de følte de hadde vært på "samlivskurs" bare ved å fortelle om sin egen situasjon. Intervjuformen er nyttig når formålet mitt med undersøkelsen er å hente informasjon om hva informantene mine tenker om situasjonen de er i. Jeg følte også at intervjuformen kunne få frem både variasjoner og fellestrekk individene imellom. Gjennom denne samtaleformen kunne jeg få historiene til hver enkelt person, deres erfaringer og forståelse av situasjonen. I tillegg tenkte jeg at ved intervjuer, kunne jeg oppdage eventuelle samfunnsmessige forståelser informantene oppfattet livene sine igjennom, noe Karin Widerberg (2001) mener intervjuer egner seg godt til. Slik kan vi finne sosiale mønstre gjennom enkeltindividers forståelse og subjektive meninger. Kvalitativ metode er ikke statistisk representativ, men har en stor fordel i at jeg kan få begrunnede svar av informantene. I en kvalitativ oppgave er det viktig at jeg som forsker hele tiden kritisk vurderer de valgene jeg gjør og begrunner disse, samtidig som jeg ser at andre valg kunne gitt andre funn. Sosiologien er opptatt av det som gjelder for flere enn en person og vil sette utsagn inn i større sammenhenger, det som er skjult fordi vi tar det for gitt, men som alle vet og som foregår hele

tiden. Fortolkninger kan overskride det man tidligere har oppfattet, men kan senere virke selvinnslysende. Mine fortolkninger tar for seg kun mitt utvalg og kun en situasjon av informantenes liv. I den forbindelse begrenses rekkevidden av mine drøftninger. Jeg ønsker å forstå møtet mellom kulturelle og personlige meningsdannelser (Haavind 2007:25). Kjønnskategorier skapes, vedlikeholdes og endres i relasjoner mellom mennesker og jeg ønsker å se hvordan disse blir brukt i de intervjuedes fortellinger.

## **2.2 Fremgangsmåte**

Høsten 2008 inngikk jeg en avtale med Vitenskapsbutikken ved UiO om å skrive en oppgave for Forsvaret. Da jeg fikk klarsignal fra Forsvarsdepartementet om at temaet jeg ville undersøke var ønskelig, avtalte jeg møte for nærmere avklaring. Det ville gjennom Forsvarsdepartementet (FD) ikke bli noe konkret veiledningsforhold, men de kunne være behjelpelige med å skaffe kontaktpersoner innen Forsvaret dersom det skulle være behov for det. Samtidig inngikk jeg veiledningskontrakt med veileder ved Universitetet. Ettersom jeg kom til å oppholde meg i utlandet store deler av året jeg skrev masteroppgave, var det en fordel å få gjort intervjuene før jeg skulle flytte høsten 2008. Intervjuguide ble laget i løpet av sommeren, samtidig som søkingen etter informanter begynte.

## **2.3 Utvalg**

Kriterier jeg satt for utvalget mitt, var at informantene skulle være par hvor mannen var tilknyttet Luftforsvaret og hvor han hadde vært ute i intops den siste tiden. Paret skulle være samboere eller gifte mens han var ute, og de skulle fortsatt holde sammen etter endt deployering. De skulle også ha hjemmeboende barn i intopsperioden. Grunnen til at valget falt på par med barn var antakelsen om at det å ha barn gjør hverdagen betydelig mer krevende for den som er alene hjemme. I tillegg vil det kanskje også være en ekstrabelastning for den som reiser å være borte en periode når man har små barn hjemme. Jeg ønsket at alle parene skulle ha barn og på denne måten være i samme situasjon i forhold til utfordringer i intopsperioden ettersom jeg har et lite utvalg. Jeg har i denne oppgaven gjort intervjuer med mannlige ansatte i Luftforsvaret, som i ulike deler av verden har deltatt i fredsbevarende, fredsoppbyggende eller humanitære operasjoner de siste årene, samt også intervjuet deres koner. Parene har vært

samboende/gift fra 4 til 17 år og mennene har vært ute i intops i perioder på 3 til 6 måneder. De kvinnelige informantene var å finne blant ulike yrkesgrupper. Kun en av kvinnene jobbet fullt mens mannen var borte. De resterende fem jobbet enten skift, trappet ned til 80 prosentstilling, eller var i fødselspermisjon da mannen var ute.

Parene jeg intervjuet viste seg å ha mye av de samme erfaringene og meningene rundt de ulike temaene. Jeg har i analysen valgt å bruke betegnelsene ”mannlig informant” og ”kvinnelig informant” for å beskrive om sitater er uttalelser fra mannen eller kvinnen. Dette fordi jeg ønsker å fokusere på det som er felles blant informantene i empirien jeg har samlet gjennom intervjuene.

## **2.4 Adgang og rekruttering av informanter**

Min kontaktperson i FD rådet meg til å kontakte ”Luftforsvarets Utdannings- og Kompetansesenter” (LUKS) på Rygge. Jeg kom frem til personellansvarlig i Luftforsvaret og fikk meget god hjelp til å komme i kontakt med informanter. Jeg sendte personellansvarlig et informasjonsskriv, som hun videresendte til personer hun visste kunne passe i kontaktgruppen jeg var ute etter. På denne måten kunne eventuelle informanter reflektere rundt sin erfaring i tilknytning til temaet for intervjuet. I infoskrivet var også kontaktinformasjon til meg, slik at de kunne ta kontakt med en gang dersom det var noen spørsmål. Deretter fikk jeg telefonnummer og mailadresse til informantene og etter et par uker, da jeg regnet med at parene hadde fått snakket litt sammen om skrevet, tok jeg kontakt per telefon. Det var et tidkrevende arbeid, men en meget hyggelig opplevelse, da alle jeg ringte var positive til at jeg skulle gjøre en slik oppgave. De som hadde mulighet til å la seg intervjuet i løpet av august 2008, var positive, og tidspunkt og møtesteder ble avtalt.

## **2.5 Intervjuene**

I en intervjusituasjon er det viktig å etablere et godt forhold til informantene ettersom jeg søker etter sammenhenger i deres erfaringer. Informantene var allerede positive til at jeg viste interesse for deres erfaringer og at deres situasjon ville bli belyst gjennom min oppgave. Det er viktig å vise ydmykhet, og som Widerberg (2001: 92, 101) påpeker, er intervjusituasjonen

og resultatene man oppnår et resultat av relasjonene av makt, kjønn og ren personkjemi. I intervjusituasjonen kan man ansikt til ansikt opparbeide tillit hos informantene dersom de oppfatter relasjonen som fortrolig. Jeg ga utfyllende informasjon til skrivet som var sendt ut, hva jeg ønsket å samtale med dem om og hva intervjuet ville dreie seg om. Under intervjuet gjorde jeg kun lydopptak, jeg noterte ikke, da jeg fant dette forstyrrende for samtalen. Jeg forhørte meg med alle informantene om det var i orden for dem at jeg tok lydopptak. Jeg ønsket å ha øyekontakt med informantene etter hvert som de fortalte, slik at de skulle forstå at jeg var interessert i deres historie. Samtidig ønsket jeg også å holde et øye med intervjuguiden, slik at jeg fikk dekket de spørsmålene jeg var ute etter å få svar på. Intervjuene fløt godt, informantene snakket, slik jeg oppfattet det, fortrolig og åpent om sin situasjon. Jeg unngikk som regel kunstige overganger mellom deler i intervjuguiden ettersom informantene selv kom inn på gjeldende begreper for kommende temaer. Ved å intervjuer fikk jeg muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål dersom noen av svarene fremstod uklare. Dessuten hadde jeg av og til ønske om at informanten utdypet hva han eller hun tilla mening i det som ble sagt. I intervjusituasjonen tok samtalen innimellom en annen retning enn det jeg opprinnelig spurte om og var ute etter å få svar på. Jeg merket i noen av intervjuene at informantene ble ivrige etter å snakke om temaer som var litt på siden av spørsmålsformuleringene. Jeg prøvde da å vende informanten tilbake til de erfaringene jeg ønsket å høre mer om. Samtidig er det viktig å forhandle om- og komme inn på både det jeg som forsker er interessert i og det den utforskede finner interessant å bringe frem (Haavind 2007:19). På denne måten kan man lettere få innblikk i hva som betyr noe for informanten. Samtalen skal bringe frem det man ellers tar som en selvfølge (Haavind 2007:22).

Det at jeg var student, og yngre enn dem jeg intervjuet, vil jeg anta at var med på å gjøre stemningen uformell. Samtidig bidro forskningsopplegget til å gjøre situasjonen seriøs. De dataene man sitter igjen med vil være kontekstspesifikke og personavhengige. Ved å ta opp intervjuene og høre på dem i etterkant, kunne jeg høre hva jeg eventuelt burde endre på til de neste intervjuene, noe som var til god hjelp for meg for å utvikle intervjuene.

Jeg ønsket å intervjuer paret sammen, ettersom det da var en mulighet for at det kunne dukke opp informasjon som ikke ville kommet frem om jeg hadde intervjuet dem hver for seg. Når de var to, kunne de diskutere forhold frem og tilbake om enigheter og uenigheter. På denne måten kan nyttig informasjon dukke opp. Jeg kan se på meningskategorier som dukker opp i samspillet paret i mellom og få deres felles forståelse av parforholdet. Dersom bare den ene

svarte på et av spørsmålene, fikk jeg den andre til å svare på om han/hun følte det på samme måten, eller var uenig. Dette gjorde jeg slik at begge meninger til enhver tid skulle komme frem.

Intervjuene ble gjennomført i august 2008, og jeg intervjuet seks par i løpet av to uker rundt om i landet. Et av parene måtte av praktiske årsaker intervjues hver for seg. Jeg antok at dette kunne være interessant, ettersom jeg da kunne få svar informantene ikke ville gi mens den andre parten var til stede, av ”frykt” for å såre den andre. De fleste intervjuene fant sted hjemme hos informantene på kveldstid, da mange hadde små barn. Et par av intervjuene ble holdt utenfor hjemmet. Intervju av seks par kan høres lite ut med tanke på ekstern validitet, men i kvalitativ metode er det dybden jeg er ute etter snarere enn bredden. Jeg vil høre de enkeltes historier og erfaringer og ikke nødvendigvis å fremstille en ny ”sannhet” om temaet. Jeg ønsker å utvikle kunnskap om par tilknyttet Luftforsvaret og deres eventuelle utfordringer ved en utenlandsdeployering og fant intervju som metode velegnet for forskningen. Hvert intervju tok gjennomsnittlig 1,5 time.

### **2.5.1 Intervjuguiden**

Det å vite hvordan man skal spørre for å få frem de faktiske forholdene om det man søker informasjon om, er en stor utfordring i utarbeidelse av en intervjuguide. Jeg prøvde å stille så åpne spørsmål som mulig, samtidig som de måtte være snevre nok slik at informantene holdt seg til temaet. Som intervjuer må jeg stole på at informantene selv har den beste informasjonen om sine liv (Thagaard 1998:142). Intervjuguiden ble utformet på bakgrunn av hva jeg ønsket å vite mer om etter å ha lest tidligere forskning, en nærmere beskrivelse av hvordan par håndterer utfordringer i situasjoner hvor mannen er tilknyttet Luftforsvaret og fraværende fra hjemmet når han er ute i intops. Ulike fremgangsmåter for å komme frem til resultater kan utfylle hverandre, og jeg fant rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet (Heen og Halrynjo 2006) meget inspirerende å bygge videre på, men samtidig benytte en ny vinkling fra den kvantitative undersøkelsen. Underveis i intervjuene dukket det av og til opp nye spørsmål jeg la til, som jeg fant ut at ville være en fordel å følge opp enkelte av temaene med. I noen intervjuer fulgte jeg intervjuguiden ganske nøye, mens i andre intervjuer ble samtalen løsere, da informantene var innom flere av temaene underveis i intervjuet.



Som tidligere nevnt, begynte jeg intervjuene med å opplyse om praktiske forhold rundt informantenes etiske rettigheter. Deretter innledet jeg med å spørre både mannen og kvinnen generelt om deres yrkesliv. Dette var konkrete spørsmål som informantene var sikre på og som fikk samtalen i gang. Så fulgte spørsmål om den praktiske arbeidsfordelingen både når begge er hjemme og hvordan de løser dette når mannen er ute i intops. Her beveget intervjuet seg mer inn på parforholdet og eventuelle utfordringer. Deretter gikk temaet over til kommunikasjon paret i mellom til vanlig, og hvordan dette eventuelt bød på utfordringer når de var fra hverandre. Nå var informantene godt inne i samtalen om seg selv og hverandre, og spørsmålene gikk så over til det emosjonelle plan før jeg avsluttet med å spørre om følelsen av forpliktelse. Helt til slutt lot jeg dem komme med sine tanker om hvordan de følte at Forsvaret tilrettelegger for parforholdet i intopssituasjonen og om de hadde noen tanker om hvordan dette eventuelt kunne fungert annerledes. Dette gjorde jeg med tanke på at de kunne få snakket om temaer de følte de ikke hadde fått satt ord på i løpet av intervjuet, samt at jeg her kunne ha noe å gi tilbake ved å videreformidle dette til mine kontaktpersoner i FD. Samtidig antok jeg at de svarene jeg fikk på disse spørsmålene kunne gi meg innblikk i hvordan informantene reflekterte rundt sin situasjon som par i en intopssituasjon.

Kjønne betydninger er ofte noe som tas for gitt og man bør dermed ikke spørre direkte om betydningen kjønn har, men heller bringe informanten inn på temaet slik at de selv eventuelt kan fortelle sin forståelse kjønn (Haavind 2007:20). Etersom intervjuet i stor grad omhandlet parforholdet, ble kjønn et tema som jeg også fant interessant å inkludere i analysen.

Transkriberingen av intervjuene ble gjort ordrett og avsluttet i slutten av oktober 2008. Alle data vil bli slettet ved prosjektslutt.

## **2.6 Forforståelsen**

Thagaard (1998:17) fremhever at vi med kvalitativ forskning går i dybden på et tema hvor vi søker en forståelse av sosiale fenomener ved nære relasjoner til informantene. Vi er ikke objektive og kan ikke få frem kvantitativt representative svar (Widerberg 2001:164). Man må være klar over at den man er og den bakgrunnen man har vil påvirke hvordan man forholder seg til intervjusituasjonen og hvordan man oppfatter det som kommer frem. Som Howard Becker (1998:12) påpeker, vil de bildene vi har med oss inn i forskningsprosjektet også prege bildene vi sitter igjen med etter at intervjuene er gjort. De forhåndsbildene jeg satt inne med

kan også ha påvirket andre valg i forhold til spørsmål i intervjuguiden, hvordan jeg tolket svarene jeg fikk, samt en rekke andre valg i forberedelsen av oppgaven. Jeg kan ikke være nøytral, men jeg kan være refleksiv. Som forsker må jeg sette meg inn i informantenes sted og lytte til det som blir sagt. Samtidig har jeg sosiologiske verktøy som gjør at det empiriske materialet kan sees i sosiologisk lys. Det å se historiene deres utenfra, gjør at jeg kan knytte det som blir sagt til større perspektiver, men det er samtidig en balansegang for ikke å overtolke det som kommer frem i samtalen. Man må prøve å oppnå en objektivitet som gjør at man ikke trekkes mot det resultatet man trodde ville dukke opp. I kvantitativ metode kan man trekke inn flere variabler for å forhindre spuriøsitet (Silverman 2006). I denne oppgaven vil min evne til å være refleksiv i alle prosesser kunne være med på å styrke validiteten av prosjektet.

Min antakelse forut for arbeidet med oppgaven var, som alle erfaringer, påvirket av det jeg hadde lest av tidligere undersøkelser og artikler. Dette gikk i stor grad ut på at det var vanskelig for par å være borte fra hverandre i en slik situasjon som intopssituasjonen er og at dette var en belastning for parforholdet. Jeg syntes også det virket som at kvinner, gift med ansatte i Forsvaret, i perioder var nødt til å tilpasse seg en mer tradisjonell kvinnerolle enn det vi i dag kjenner som likestillingsideologien, nemlig at menn og kvinner ideelt sett skal være likestilte i arbeidet i hjemmet. Jeg var inneforstått med at det utvalget jeg hadde både kunne komme til å bekrefte dette og også komme med nye perspektiver. Jeg var hele tiden reflekterende rundt min situasjon og bevisst det at jeg ikke måtte sette ny informasjon inn i de eksisterende tankeskjemaene jeg hadde. Imidlertid måtte jeg tillate at parene eventuelt brøt med dette mønsteret. Det er viktig å sette ord på det selvfølgelig i en analyse, men også å gi plass til det som virker på kanten av det en som forsker tenker er relevant, når det viser seg å være viktig for informanten (Haavind 2007:33). I analysen vil temaet "kjønn" gjøre seg relevant. Jeg har tenkt mye på om jeg noen gang følte at jeg tok side med mannen eller kvinnen i parforholdet, men har ikke funnet noe endelig svar på dette. Jeg føler jeg klarte å distansere meg såpass fra relasjonen at jeg ikke empatiserte med den ene fremfor den andre, men det kan selvfølgelig hende at dette har foregått uten at det har vært meg bevisst. Mine egne erfaringer vil, som Røthing (2004:14) presiserer, påvirke hvordan jeg ser materialet og videre hvilke teorier jeg velger å knytte til analysen av oppgaven. I tillegg vil det påvirke hvordan jeg forstår det som kommer frem i intervjuene. Mine oppfatninger vil også bli styrt

av teorier jeg har lært gjennom mine år som sosiologistudent. Dette er forhold jeg er bevisst og som jeg vet kan påvirke analysen.

### **2.6.1 Nærhet/distanse**

Dag Album (1996:240-241) skriver: ”En forsker som ikke kommer nær nok vil ikke kunne forstå de utforskedes verden. En forsker som ikke kommer fjernt nok fra dem, vil ikke kunne klare å oppdage og sette ord på det selvfølgelig, heller ikke å løfte analysen fra det trivielle”. Før intervjuene var jeg opptatt av å finne ut av min egen forforståelse for situasjonen jeg skulle utforske. Det er viktig å jobbe så man får en balanse mellom nærhet og distanse. Mine tanker og holdninger vil kunne påvirke hvordan jeg utformer spørsmålene og hvordan jeg snakker til informantene. Det er dermed viktig å ha klargjort for seg selv hva man tenker om situasjonen, slik at man i etterkant kan se om dette har påvirket i betydelig grad. Jeg hadde før intervjuene lest flere artikler og innlegg omhandlende samliv i Forsvaret, samt rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet. Ut ifra dette hadde jeg gjort meg opp tanker om parforhold i tilknytning til Forsvaret. Det som skilte mine informanter noe ifra det jeg hadde lest, var at mye av mitt fokus var på intopssituasjonen, mer enn Forsvaret generelt. Samtidig ønsket jeg å finne ut hva som gjorde at mine informanter hadde bevart samholdet, fremfor å se på de som ikke har klart dette. Det sistnevnte er hva artikler i media ofte har omhandlet. Relasjonen mellom forsker og informant blir som oftest problematisert når man som forsker er forskjellig fra intervjuobjektene i bakgrunnskriterier (Thagaard 1998). Ettersom jeg verken er gift eller har barn og ikke har opplevd intopssituasjonen, måtte jeg prøve å sette meg inn i deres situasjon for å bedre forstå det de fortalte. Jeg brukte mye tid på å lese om Forsvarets personellpolitikk, samt tidligere forskning og artikler jeg fant omhandlende temaet. Dette gjorde også at jeg satt igjen med et syn om at tiden med partner ute i intops er en svært krevende situasjon. Jeg kan også ha blitt preget av å ha lest hovedoppgaven til Ingebrigtsen Hansen (2004) som har informanter som har en generelt mer negativ holdning til Forsvaret enn det mine informanter viste seg å ha.

## 2.7 Forskningsetiske aspekter

Som forsker må jeg være modig og nysgjerrig, men jeg må også hele tiden i prosessen ta stilling til de etiske aspektene. Er ikke etikken god, er ikke kvaliteten det heller (Widerberg 2001:165). I kvalitativ forskning er det ingen rette eller gale svar, det er multiple svar (Creswell 2007:45). Som forsker er det viktig å være klar over dette og ikke marginalisere noen, men hele tiden vise respekt og ydmykhet samt opparbeide tillit hos informantene. Før hvert intervju opplyste jeg informantene om at de var anonyme og at de når som helst under intervjuet kunne trekke seg, samt at de kunne unnlate å svare på spørsmål de ikke følte seg komfortable med (Kvale 2001:67, Fangen 2004:155). Jeg ba dem også lese gjennom- og underskrive et informert samtykke.

Ved at jeg intervjuet par som fortsatt holder sammen etter endt intops, antar jeg at det gjorde temaet mindre vanskelig og sensitivt å snakke om. Jeg ønsket å intervju de som fortsatt holdt sammen for å høre hva de mente var vanskelig, men samtidig se hva som kan gjøre at de fortsatt holder sammen, få innblikk i hva ”limet” i forholdet deres er. Dette synes jeg kunne være en interessant vinkling.

Det er viktig å oppbevare innsamlede data konfidensielt og ikke oppbevare navn på informantene sammen med de transkriberte intervjuene, noe jeg hele tiden har vært veldig påpasselig med. Informantene ble lovet anonymitet av meg og gjort oppmerksomme på at all data vil bli slettet ved endt oppgave. Selv om man ikke oppfatter et tema som spesielt sensitivt, er det å snakke om parforhold allikevel et svært personlig tema. Røthing (2004:31, 36) påpeker, at man som forsker har i bakhodet at de måtene man velger å analysere datamaterialet sitt på, kan komme til å være i strid med den oppfatningen den ene eller begge parter har av sitt forhold og avdekke forhold de selv ikke har reflektert over. Samtidig skal man løfte analysen og sette funnene inn i en større sammenheng enn det man vanligvis til daglig selv reflekterer rundt sin egen situasjon. Som forsker ønsker jeg at arbeidet mitt skal komme informantene til gode, og ikke være en oppgave som strider med det de føler de har utlevert. Når jeg går inn i en tillitsfull og ærlig relasjon ønsker jeg at den informasjonen jeg har vært så heldig å ha blitt meddelt skal kunne brukes til noe mer enn kun en milepel for meg selv i form av innlevert masteroppgave.

Widerberg (2001:59) skriver om hvordan man gjennom intervjuer kan kartlegge og forstå sosiale mønstre ved å intervju de som både produserer og videreformidler det, nemlig

individene. Når fokuset ikke ligger på enkeltindividet, men alle historiene og hvordan man kan sette det i sosiologisk lys, vil det gjøre prosjektet mindre følsomt. Man skal se på omgivelsene rundt og forløp til situasjoner (Kalleberg 2006). Man kan se på strukturer i et historisk forløp. Det vil være av stor betydning i analysen å forsikre meg om at jeg ikke lar teoriene styre meg i fortolkningen av informantenes uttalelser. Widerberg (2001) påpeker hvor viktig det er å tenke over konteksten til både forsker og informant og forholdet dem imellom. I analysen reflekterer man over det som blir sagt og man kan knytte det til passende teorier fremfor subjektive meninger.

## **2.8 Styrker og svakheter ved mitt forskningsarbeid**

”Validiteten sikres ikke gjennom at informantene snakker sant, men gjennom åpenhet og grundighet både i bruk av metode og data, i tolkninger, analyser og i presentasjoner av funn” (Randi Wærdahl, sos 4010, Våren 2008).

Under intervjuene prøvde jeg å stille spørsmål som fikk paret til å fortelle om forholdet sitt, ikke spørre direkte ”hvordan situasjonen påvirket”, ettersom det da vil være lett å få bearbejdede tanker basert på eksisterende diskurser av hvordan man burde svare, fremfor de egentlige erfaringene. Når jeg ser tilbake, kan infoskrivet jeg sendte ut likevel ha ført til dette, da jeg her opplyste om hva jeg ønsket å intervju paret om. De kan allerede her ha gjort seg opp tanker om situasjonen de var i som passer bedre til kulturelle skript enn den faktiske situasjonen. Informantene kan ha fortolket sine erfaringer ut ifra hvordan de forstår at idealet for dagens parforhold i Norge er og hvordan de selv *ønsker* å være i et parforhold. Tolkning av kulturelle skript er forhold man vanskelig kan si noe sikkert om, da slikt ofte skjer ubevisst. Thagaard (1998:114) skriver at de forståelsene vi har, er preget av både den tiden og kulturen vi er en del av og utvikler forståelser av det vi har rundt oss ut ifra dette. På den annen side er jo informantene selvrefleksive enten de har et infoskriv å forholde seg til eller ikke. Temaet jeg ønsket å intervju dem om er stadig fremme i mediebildet og de har nok uansett gjort seg opp tanker rundt sin situasjon i forhold til diverse avisoverskrifter.

For noen av informantene var det en stund siden sist intops og dette kan ha gjort at de vanskeligste situasjonene var glemt, og at man lettere husket at situasjonen generelt gikk bra. Forståelser får stadig nytt innhold i møte med nye erfaringer. Dette kom frem blant

informantene, så dette var noe de selv var oppmerksomme på. En viss form for nedtoning av utfordringer kan som følge av dette ha oppstått.

Det å intervjuet paret sammen gjorde jeg av tidligere nevnte årsaker, men det kan også ha gjort at jeg fikk andre resultater i svarene enn jeg ville gjort ved å intervjuet de hver for seg.

Normativ konsensus kan overskygge den enkeltes meninger. Både Jamieson (1999) og Haavind (2007) skriver om hvordan man i forhold til kjønns spørsmålet lett overdriver mannens bidrag og nedtoner kvinnens bidrag for å oppfattes som likeverdige. Ved å intervjuet hver av partene separat kunne man sammenliknet svarene og sett etter eventuell diskrepans. Ved at paret ble intervjuet sammen fikk jeg resultater av en felles fortelling og forståelse av situasjonen. Jeg får også en felles fortelling om hva de ønsker utbedret fra Forsvaret vedrørende tilrettelegging for parforholdet, som kan skille seg fra det de hver for seg ville vektlagt. Utvalget jeg endte opp med kan ha vært et mer harmonisk utvalg enn det realiteten er, ettersom par som følte de hadde klart inntoppsituasjonen greit, lettere takket ja til å la seg intervjuet enn par som ikke hadde så gode erfaringer med situasjonen.

Ettersom flere av intervjuene ble holdt hjemme, kan forstyrrelser som telefoner, barn og andre faktorer ha gjort at jeg oppfattet spørsmålet feil eller kommet ut av tankeprosessen. Samtidig er dette en kontekst hvor informantene føler seg trygge og kanskje åpner seg mer. I tillegg var det flere av informantene som syntes det var komfortabelt å ha det hjemme hos seg med tanke på at de da slapp å forflytte seg, ordne barnevakt og så videre. Ved å være hjemme hos informantene ga det også meg muligheten til å få et mer helhetlig inntrykk av paret. Ved å oppleve hjemmesituasjonen de hadde den tiden jeg var der i løpet av intervjuet, samt at jeg fikk intervjuet dem sammen, ga meg muligheten til å fortolke samspill dem imellom. Dette er et mer helhetlig inntrykk jeg også har hatt med meg inn i analysen. Intervjuene ble holdt i informantenes fritid.

Det jeg som forsker ser i intervjusituasjonen avhenger av min synsvinkel og hvordan jeg ser temaet. Dette kan føre til at jeg legger mer eller mindre i informantenes utsagn enn slik det er ment. Analysen er en fortolkning av informantenes fortolkninger og det er jeg som velger hvilke sitater jeg mener kan underbygge mine resultater (Røthing 2004:22). Det er ikke bare forskere som koder det en ser rundt seg, det er noe alle gjør. Men som forsker må jeg være dette ekstra bevisst for ikke å la det farge forskningen. Richardson (i Creswell 2007:206) skriver om krystallisering, hvordan forskning vokser og endrer seg og kaster lys i ulike

retninger etter hvilken vinkel man ser det fra. Det er også viktig å spørre seg om jeg kan ha påvirket informantene på noen måte til å svare noe annet enn deres egentlige erfaring. Som tidligere nevnt prøvde jeg å stille åpne spørsmål, noe som også er med på å unngå at jeg styrer samtalen. Måten jeg stiller spørsmålene på og hvilke spørsmål jeg selv har kommet frem til, påvirker også hva slags informasjon jeg sitter igjen med.

Howard Becker (1998) har utviklet ulike ”triks”, som han kaller det, for at vi som forskere skal kunne presentere den virkelige empirien. Han er opptatt av at vi alle har stereotypier vi ser igjennom, noe vi selv ikke er bevisst. Det er viktig å bli kjent med den gruppen man gjør forskning på, slik at vi ser at folk handler ut ifra det mulighetsrommet som nettopp de har. På den måten kan man for eksempel se at handlinger som ansees som egenbestemte, i virkeligheten er et valg mellom begrensede midler. Vi må ikke kjøre oss fast i det forutinntatte. Dette er noe jeg i analysen av oppgaven ønsker å være bevisst på og som jeg håper å oppnå ved at jeg har lest om forsvarsansattes situasjon på forhånd, samt at jeg har hatt dybdeintervjuer med dem det gjelder.

Det er muligheter for at man i intervjusituasjonen ikke legger merke til all ikke-verbal kommunikasjon. I tillegg til at man kan oppfatte det informanten sier på en annen måte enn det informanten mente, kan man også tolke kroppsspråk annerledes enn det som var tilfelle. Jeg kan ha oversett viktige uttrykk som ville gjort at jeg tolket svarene på en annen måte, men jeg noterte underveis den ikke-verbale kommunikasjonen som jeg mente kunne ha noe å tilføye materialet.

### 3. Teoretisk rammeverk

Martin O'Brien (i Silverman 2006:96) betrakter sosiale teorier som et kaleidoskop. Ved å skifte teoretisk perspektiv, skifter også den verden vi studerer form. Vi bruker teorier for å definere og forstå fenomener. Teoriene jeg presenterer brukes for å diskutere fenomener og kontekster i det empiriske materialet, sett i et sosiologisk lys, og tilbyr en måte å forstå situasjonen på.

#### 3.1. Gjensidige forventninger og opplevelse av gaver (takknemlighetsøkonomi)

Arlie Russell Hochschild (2003:104) beskriver hvordan handlinger kan oppfattes som en gave på det emosjonelle plan og hvordan ting må oppfattes som noe ekstra, noe mer enn hva vi forventer, for at det skal føles som en gave. Hun definerer takknemlighetsøkonomien som:

An economy of gratitude is a vital, nearly sacred, nearly bottom-most, largely implicit layer of an intimate bond. It is the summary of all *felt* gifts. Some marital economies thrive, others flounder. Crucial to a healthy economy of gratitude is a common interpretation of reality, such that what feels like a gift to one person feels like a gift to another. A common interpretation of reality in turn relies on a shared template of prior expectations, itself often born of shared history (Hochschild 2003:105).

Hva vi oppfatter som en gave og kjærlighetserklæring varierer mellom kulturer og tidsperioder. Hva mannen og kvinnen forventer av hverandre og opplever som en gave fra den andre avhenger av i hvilken grad den andre gjør noe *for* en, ut ifra omtanke for den andre. Hochschild (2003:105) benytter eksemplet med et ektepar som begge arbeider utenfor hjemmet og hvordan husarbeid kan oppfattes forskjellig. Mannen kan mene han gjør mye hjemme på grunn av at han gjør mer enn hans far gjorde i hjemmet, og dermed forventer at hans innsats skal gjøre kona takknemlig. Han har bidratt i form av å ta oppvasken eller redd opp sengene. Kona på sin side har hatt en like lang arbeidsdag utenfor hjemmet og fortsatt sitter hun igjen med 80 prosent av husarbeidet. Hun er glad for det mannen gjør, men i forhold til det hun forventer at han skal bidra med, så oppfatter hun ikke hans innsats som en gave til henne. Mannen og kvinnen, som Hochschild her beskriver, vurderer bidragene gjennom ulike kulturelle prismer. Dermed anses ikke bidraget slik det var ment, som noe ekstra, ettersom hver av partene ser handlingen fra ulik kulturell vinkel, gjennom ulike fortolkningsrammer.



For å få til en sunn "takknemlighetsøkonomi" er det en forutsetning at mannen og kvinnen har en felles forståelse av virkeligheten og hva hver av dem anser som en "gave" (Hochschild 2003). "The economy of gratitude", eller takknemlighetsøkonomien, avhenger av forventninger i samfunnets kultur og partenes ulike ståsted i forhold til etablerte normer. Med dette menes hvordan vi har ulike forventninger til hverandre om hva som kan anses som en gave i parforholdet.

Hochschild (2003:97) skriver om hvordan følelsesregler gjør at vi hele tiden jobber med å tilpasse følelsene til situasjonen vi er i. Samfunnsnormer gir sosiale rammer for hvordan vi *bør* føle i en gitt situasjon, mener hun. Vi lever ofte i en dissonans av hva vi ønsker å føle, hva vi burde føle og hva vi prøver å føle ut ifra de sosialt normative rammene og retningslinjene. Hochschild (2003:97) bruker et eksempel om hvordan vi kan kjede oss på en fest, men vet at vi egentlig burde ha det moro i en slik situasjon. Vi sammenlikner våre følelser med det vi tror er forventet av oss å føle, gjerne det som er samfunnsidealet. Kommunikasjonen foregår forskjellig hos kvinne og mann, mener Hochschild. Hun viser til de kjønnede betydningene hvor mann og kvinne kan kommunisere og bli enige, men ofte "tror" kvinnen hun er enig, fordi det ligger normativt i henne at hun i følge tradisjonelle normer for eksempel skal føle seg som omsorgspersonen. På denne måten kan maktforholdet mellom kvinnen og mannen komme til uttrykk ved at kvinnen fortsatt kan ha hovedansvar for hus og barn selv om hun er like mye ute i lønnet arbeid som mannen, og får som resultat en større arbeidsmengde. I intervjuer med par hvor begge var i full jobb, fant Hochschild ulike ideologier som parene levde etter (Hochschild 2003:128). Disse er, oversatt; det tradisjonelle, overgangsfasen og det likhetsbaserte/egalitære. Det viste seg at mange menn var egalitære på overflaten, men mer tradisjonelle i praksis. Par i overgangsfasen forsøker å følge utviklingen mot et mer likestilt parforhold, men mange holdninger fungerer fortsatt som følelsesregler. I de tilfeller hvor kvinnens forventninger ikke samsvarer med mannens følelser og mannen ikke forandrer seg i takt med kvinnens utvikling til arbeidslivet, kan vi snakke om et etterslep i kjønn. Hva en ektefelle forventer av den andre er i stor grad bestemt av hvilken kultur man tilhører. Hochschild ser sammenhengen mellom samfunnsmessige konflikter og private frustrasjoner og hvordan ulike fortolkningsrammer med henhold til forventninger skapes og dernest ulike følelser for takknemlighet.

### **3.2. Emosjonell gjensidighet: kommunikasjon, rene relasjoner og terapeutisk diskurs**

Giddens (1992) skriver om moderniteten og endringer i kjønn og av kjernefamilien. Han hevder at mens det tidligere var normer for handling ut ifra kjønn, har vi i dag en dialog rundt dette. I følge Giddens er ”limet” i den nye demokratiske intimsfæren, det som holder oss sammen, kommunikasjonen, og det er åpnet for diskusjon mellom mann og kvinne fremfor determinisme rundt kjønnsrollene (Giddens 1992:55). Kommunikasjonen er det nye limet i forholdet som gjør at man holder sammen gjennom ens selvskapning og forståelse av den andre. Mot slutten av 1900-tallet gikk den romantiske kjærligheten over til beskrivelsen om den ”sammensmeltende kjærlighet”, som Giddens omtaler det, med økt fokus på gjensidighet i forholdet mot idealtypen om de ”rene relasjonene”. Rene relasjoner refererer til en situasjon, en modell av parforholdet og går ut på at man åpner seg for hverandre og kommuniserer og at forholdet består så lenge det er gjensidig lyst og tillit. Relasjonen har oppstått for sin egen del og baseres på refleksivitet og dialog i forholdet (Giddens 1992).

(Rene relasjoner) henviser til en situasjon hvor to personer inngår i et sosialt forhold for dets egen skyld, for hva de omhandler hver især kan få ut av en varig forbindelse med hverandre, og som kun fortsetter så lenge begge parter anser det som tilstrekkelig tilfredsstillende til å bli værende. For størsteparten av den seksuelt sett ”normale” befolkning var kjærlighet og seksualitet før i tiden forbundet i kraft av ekteskapet, mens de to tingene nå knyttes mer og mer sammen gjennom den rene relasjonen (Giddens 1992:58).

Den nye intimiteten skal gjøre partene mer likestilt og føre til demokratisering av det personlige livet. Giddens påpeker hvordan lesbiske par har lettere for å oppnå den rene relasjonen ved at de innehar kompetansen til å kommunisere bedre sammen.

I likhet med Giddens, hevder Eva Illouz (2007:38) at kommunikasjonen og det økte behovet for kommunikativ kompetanse er viktig i dagens forhold hvor det stilles høyere krav til relasjonen i form av en likeverdig dialog partene imellom. Videre skriver hun om den økte selvrefleksiviteten, som stadig blir en viktigere egenskap etter opptattheten av det emosjonelle liv utover 1900-tallet, og dernest økningen av ekspertdiskurser som samfunnet nå styres av, i form av bøker og veiledning man kan få for blant annet å bli bedre til å kommunisere (Illouz 2007:13). Kommunikasjon er en viktig sosial kompetanse og fungerer som et redskap i ønsket om likhet og samarbeid i relasjonen. Emosjoner er psykologisk, men også sosialt og kulturelt. Selvhjelpslitteratur peker mot prosessen av rasjonalisering av intime forhold, som Illouz

mener er et resultat av økende egalitære normer i ekteskapet. Man kan nærme seg større likestilling ved å uttrykke de behov, emosjoner og mål man har i relasjonen. Kommunikasjon er livsblodet i ethvert forhold, og spesielt kjærlighetsforhold krever kommunikasjon om det skal bestå, i følge Illouz (2007:34). Kommunikasjonstrening og selvhjelpsbøker skal avdekke skjulte antakelser i ektefellers kommunikasjon. Ofte er det noe annet enn det du hørte som var ment fra partnerens side. Man skal bli oppmerksom på talemønstre og forstå hvordan slike kan misoppfattes ved å lære seg å lytte, skriver Illouz, se følelser fra utsiden. Når man lærer å snakke om følelsene sine, vil man lettere klare å jobbe seg igjennom problemene. Illouz ser samtidig begrensninger for å oppnå Giddens idealtipe og er ikke bare positiv til denne ekspertkulturen, ettersom hun mener den påvirker hvordan vi *burde* føle, og dermed kan påvirke parforholdet negativt.

Lynn Jamieson (1999:487) er blant dem som kritiserer Giddens perspektiver på det moderne samliv. Hun mener relasjonene i parforholdet blir skjørere nettopp fordi vi har et så økt fokus på den utleverende intimiteten, som refererer til at vi deler tanker og følelser. Utleverende intimitet kan være vanskelig å realisere innenfor strukturelle forhold. Hun definerer intimiteten slik:

The emphasis is on mutual disclosure, constantly revealing your inner thoughts and feelings to each other. It is an intimacy of the self rather than an intimacy of the body, although the completeness of intimacy of the self may be enhanced by bodily intimacy. Mutually shared intimacy of this type typically requires a relationship in which people participate as equals (Jamieson 1998:1).

Ikke alle par har denne åpne samtalen, og de kan dermed lettere oppfatte at man feiler i forholdet. Jamieson mener det er forventningene til hvordan det ideelle, likestilte parforholdet skal være, som skaper konflikter for par da det i realiteten kan bli et gap mellom forventninger og virkelighet (Jamieson 1998:33). Fokus på de gjensidige, åpne samtalene skygger for det kjærligheten i hverdagen går ut på, nemlig den ”stille intimiteten”, hva man gjør med og for hverandre som par. Hun definerer den stille intimiteten som: “A loving couple who believe they mean the world to each other but yet are typically people of few words, may be as deserving of being called intimate as those who incessantly check out each others’ feelings” (Jamieson 1999:8). Hun vektlegger at denne intimiteten er vel så viktig å ha i forholdet som den utleverende. Nærhet er ikke nødvendigvis det samme som en utleverende dialog med hverandre. Videre påpeker hun at Giddens utelater maktforhold blant par i dagens samfunn i sin beskrivelse av idealtypen og at hans perspektiver ikke kan anses som overførbare.

### 3.3 Selvrealisering, individualitet og nære relasjoner

Ulrich Beck og Elisabeth Beck-Gernsheim (1995:45) skriver om hvordan vi i vår kultur har emosjonelle forventninger til hverandre, en forventning om at relasjonen kan være noe stabilt å forholde seg til i en ellers flyktig verden. Vi søker å realisere oss selv og følge våre livsprosjekter, men dette forutsetter våre intime relasjoner (Beck og Beck-Gernsheim 1995:170,178). I vårt avtradisjonaliserte samfunn, blir kjærligheten limet i forholdene våre og de emosjonelle sidene blir stadig viktigere. Det er ikke lenger økonomiske årsaker som gjør at vi holder sammen, vi er blitt mer individualiserte (Beck og Beck-Gernsheim 1995:172). Før var det religionen som fylte livene våre med mening, nå er det kjærligheten vi tror på (Beck og Beck-Gernsheim 1995:175-180). De nære relasjonene våre får økt betydning i denne subjektiveringsprosessen og kjærligheten skaper noe felles og orden i "kaoset" som er preget av nye kjønnsnormer og former for solidaritet. Livene våre er i mindre grad determinert, slik det var tidligere, med klarere kjønnsroller og færre yrkesmessige valg å forholde seg til. Vi har tro på kjærligheten; vi ser at mange går fra hverandre, men søker videre og igjen finner kjærligheten (Beck og Beck-Gernsheim 1995:171). Den nye familiesituasjonen påvirkes av nye krav til enkeltindividet om større fleksibilitet i arbeidslivet, noe som igjen setter større press på intimiteten og kjærlighetsrelasjonen. Men samtidig er det i hjemmet vi i stadig større grad trenger å lade opp for å utføre disse kravene, og parforholdet blir dermed viktigere for å unngå følelsen av anomi, en fremmedgjøring av tilværelsen. Våre livsprosjekter forutsetter intime relasjoner (Beck og Beck-Gernsheim 1995:195). Både arbeidslivet og familien krever mye og gir oss samtidig mye.

Vi ønsker bekreftelse på verdsettelse av den omsorgen vi selv gir (Thagaard 2005:191). Kjærligheten er kjønnet når den ene parten, da som regel kvinnen, uttrykker mer kjærlighet og omsorg enn den andre parten. For at kjærligheten skal være et gjensidig prosjekt må begge føle at man tar vare på hverandre (Thagaard 2005:191). Kjærlighetsbudskapet krever felles fortokningsramme og hvordan paret klarer å kommunisere seg imellom vil her være avgjørende. Dobbeltkommunikasjon vil kunne skape avstand i forholdet (Thagaard 2005:174). Hvordan vi kommuniserer med hverandre og refleksjonen rundt dette har en avgjørende betydning for våre følelsesmessige opplevelser (Thagaard 2005:187). Menn og kvinner kommuniserer forskjellig og forholder seg ulikt til følelser (Thagaard 2005:184). Endringer i hvordan det moderne parforholdet bør være har sammenheng med utviklingen av hvordan kvinnelighet og mannlighet utformes.

### 3.4 Maktforholdet mellom kvinne og mann

Maktbegrepet utgjør ofte en stor del av resultater som fremstilles av forskning gjort på parforhold. Analyser viser at kvinnen bidrar mer enn mannen til å opprettholde kjærligheten i forholdet, og i følge Jean Duncombe og Dennis Marsden (1999) kommer denne makten tydeligst frem i forhold til intimitetsbegrepet. I takt med de økende forventningene om større grad av intimitet i forhold, spør Duncombe og Marsden (1999:91) hvor mye menn kan og bør forandre seg emosjonelt for å møte mange kvinners ønske om å være på samme nivå i følelseslivet. De har sett på kjønnsdelingen i emosjonell atferd i tilknytning til kjærlighet og intimitet og hvordan mann og kvinne forholder seg til hverandre. På 1970-tallet begynte familiesosiologer å fremstille endringen fra ekteskapet som institusjon, til ekteskapet som et intimt forhold bestående av likeverdige parter (Duncombe og Marsden 1999:92).

Penny Mansfield og Jean Collard (i Duncombe og Marsden 1999) fant gjennom en undersøkelse av nygifte par at når nyforelskelsen ikke lenger var til stede, søker paret motstridende emosjonelle mål i ekteskapet. Mange menn søker i ekteskapet en felles psykisk og fysisk base i hjemmet som de kan komme hjem til etter endt arbeidsdag. Kvinnene på sin side ønsker en empatisk partner, utvekslende intimitet som gjør at de føler seg verdsatt som person, ikke bare som ektefelle. Kvinnene godtok at det var ulikheter i husarbeidet, som et resultat av kravene i arbeidslivet til deres ektefeller, men de var skuffet over ulikhetene i utleverende emosjoner (Duncombe og Marsden 1999:93). Mary Ingham (i Duncombe og Marsden 1999:93) fant gjennom intervjuer at mennene i større grad enn sine fedre nå tar del i barneoppdragelse og husarbeid, men at de fortsatt mislykkes i deltakelsen av det emosjonelle ansvaret. I gruppeintervjuer som Duncombe og Marsden (1999:94) gjorde kom det frem at kvinner ofte mente de elsket mannen mer enn han elsket henne og at de hele tiden kjempet for å få han til å elske henne mer. De savnet likestilt emosjonell deltakelse og empati for hvordan de følte seg. De følte at mennene heller prioriterte arbeidet fremfor den emosjonelle intimiteten. Det ble også rapportert om at samtalene dreide seg om barna fremfor parforholdet etter at man fikk barn (Duncombe og Marsden 1999:95). Kvinnene følte de måtte opparbeide et emosjonsliv utenom mannen sin og savnet at han verdsatte og anerkjente henne (Duncombe og Marsden 1999: 95-97). Samtidig klandret mange kvinner seg selv for at de kanskje var for storforlangende. De sammenliknet mannen sin med andre og verre eksempler for at mannen skulle sees i et bedre lys, et lys som passet til illusjonen om det gode parforholdet. Mennene er mindre utleverende i sin intimitet enn kvinner, noe som kan komme fra tidlig sosialisering

av frykten for å vise seg sårbar som hankjønn. Kvinner har mer trening i å uttrykke emosjoner og utlevere svakheter. Segal (i Duncombe og Marsden 1999:101) vektlegger at vi ikke bare må ha fokus på å forandre mannen, men også på det som kan hindre mannen i å kunne endre seg, nemlig politiske og økonomiske strukturer. For mine informanter antar jeg at dette også kan gjelde referansegruppen på jobben og hvordan man ser seg selv i forhold til kollegaer.

Emosjonelle ulikheter mellom kjønn ser ut til å bli en større kilde til uoverensstemmelser paret imellom i takt med at ekteskapet endres av ideologier omhandlende økt emosjonell kommunikasjon. Med menns vanskeligheter ved å uttrykke emosjoner følger de offentlige problemene som økte skilsmissetall (Duncombe og Marsden 1999:102-103). Kjønnssdeling i arbeidslivet fører til kjønnssdeling i emosjoner. Kvinner er mer hjemme, noe som gjør at de også er mer i kontakt med familiemedlemmene og på denne måten stadig praktiserer de emosjonelle ferdighetene. Kvinnens ønske om mer emosjonell kontakt kan være at hun søker validering av det arbeidet hun gjør og den hun er, noe mannen får bekreftet på arbeidsplassen sin. I tillegg lever vi i en stadig mer kompleks verden hvor intimitet kan være et trygt pusterom i hverdagen (Duncombe og Marsden 1999:104).

Haavind (2007) har sett på prosesser av ”kjønnede betydninger”. Hun er opptatt av å se på hva som opprettholder mannlig dominans og kvinnelig underordning i dagens samfunn hvor idealet er at parforhold skal være likestilt. I likhet med Hochschild (2003) og Jamieson (1998) beskriver Haavind hvordan kvinnen tar ansvaret for å skjule en eventuell underordning slik at forholdet fremstår i balanse med dagens likestillingsideal. Mens mannen kan være som han er, arbeider kvinnen med å endre seg, slik at hun kan elske han som han er. Kjønnede betydninger finnes både i oss selv som enkeltpersoner, men også i våre omgivelser og i den kulturen vi tilhører (Haavind 2007:12). Vi skaper mening til kjønn og innholdet varierer over tid og mellom samfunn. Begrepet kjønnede betydninger viser hvordan vi gjør kjønn i forhold til oss selv og hverandre. Som forsker må man prøve å få frem eventuelle ordninger paret gjør seg imellom og betydninger som tillegges, det de tar for gitt som de tillegger mann- og kvinnerollen (Haavind 2007). Hun skriver også om hvordan kvinnen tilpasser seg barn og mann samtidig som hun vil tilfredsstillende egne behov samt det som er det kulturelle idealet i samfunnet. Det er ulike ideologier og forventninger om kjønnsidentitet som sammen med forskjellige praksiser gjør det mulig for mannsdominansen å eksistere (Haavind i Ingebrigtsen Hansen 2004:54). Selv om man slutter seg til likestillingsidealet, leves det som oftest ikke fullt ut i praksis. Haavinds samspillanalyser kan gjøre det mulig å studere endringer av

kjønns betydning i kulturen, - og forandring i hvordan paret opptrer seg imellom over tid. Hun søker ikke etter forskjeller mellom kjønn, men sammenhengen mellom det som kulturen og personene anser som kvinnelig og mannlig (Haavind 2007:169).

Røthing (2004) skriver om hvordan tradisjonell mannlig overordning kan opprettholdes i de forhold hvor begge parter har inntrykket av at de er likestilte. Forestillinger vi har om kjønn tas ofte for gitt og dette er noe av det hun ønsker å gi nye perspektiver på i boken hvor hun beskriver ideologier, forhandlinger og strategier i parforhold. Hva som oppfattes som positivt og negativt i parforholdet endrer seg, og i senmoderne parforhold har gjensidighet og selvstendighet blitt et ideal. Allikevel kan man se hvordan forskjeller mellom kjønn naturligjøres (Røthing 2004:190). Kjønn er et sosialt fenomen som stadig gjøres og omskapes i sosiale kontekster, det er ikke noe vi "har", men noe som tillegges forskjellig betydning i ulike kontekster og stadig blir til (Røthing 2004:16). Røthing ønsker å sette fokus på forhold som kanskje fortsatt er ved det gamle og tradisjonelle, selv om vi liker å tro at mann og kvinne er likestilte i dagens samfunn. Som Dorthe Staunæs (2004) hevder, er sannhet noe som skapes, og vi må dermed dekonstruere for å se hva som skjuler seg bak naturligjøringene.

Helene Aarseth og Øystein Gullvåg Holter (1993) skriver, i likhet med Thagaard (1996:80), hvordan vi ikke bare må se på hvordan kvinnen innretter seg etter mannen, men også hvordan tilpasninger og fordelingen av arbeidet i hjemmet kan foregå i kvinnens regi. Ved at kvinnen har hovedansvaret i hjemmet, har hun også kontrollen og kan på denne måten innta en maktposisjon fremfor en underordnet stilling (Holter og Aarseth 1993:50). Ved å se "bakenfor" makten på endringer i samfunnet, både i arbeidslivet og på hjemmebane, kan man oppdage hvordan mann og kvinne kan ha ulike preferanser uten at det nødvendigvis eksisterer et maktforhold rundt det. De har ønsket å snu om på den tradisjonelle oppfatningen om at menn ikke har forandret seg i takt med kvinnen og fortsatt har en tilbakeliggende posisjon i hjemmet, mens de er dominerende på andre områder i samfunnet (Holter og Aarseth 1993:10). De ser på hvordan den kjønnsmessige arbeidsdelingen i dagens samfunn ikke er så sterk som tidligere, - at kvinnens "oversyn-posisjon" blir viktig å beholde. Samtidig er det blitt mer plass for mannen når kvinnen er blitt aktiv i arbeidslivet (Holter og Aarseth 1993:186-187).

### 3.5 Hvordan er disse perspektivene relevante for min analyse?

Teoriene og de ulike perspektivene presentert i denne delen av oppgaven skal videre i analysen være med å belyse min empiri. Perspektivene spenner fra å omtale parforholdet som demokratisk og likestilt, til å definere makt og naturliggjøring av kjønn i forholdet mellom kvinner og menn. Teorier som fokuserer på mannlig dominans og kvinnelig underordning er blitt kritisert for å overse menns perspektiver. Jeg har ønsket å inkludere både menn og kvinners perspektiver, og intervjuet dermed begge parter. Teoriene skal gjøre at jeg kan se mer av resultatene enn jeg ellers ville gjort, da det uten teori kan være vanskelig å fortolke data. Perspektivene presentert her egner seg til den felles fortellingen jeg får av hvert av parene jeg har intervjuet.

Hochschilds (2003) perspektiv på takknemlighetsøkonomi og følelsesarbeid er aktuelt å se på i forhold til mine informanter. De kan antas å leve litt i konflikt med det likestillingsidealet vi har i samfunnet, i den perioden parene er fra hverandre, ettersom kvinnen blir alene om oppgavene hjemme. Det blir i en slik periode en klar skjevhet i arbeidet i hjemmet. Jeg ønsker å se om dette utgjør en kilde til frustrasjon eller om paret allikevel opplever en gjensidighet i forhold til hvor mye hver bidrar. Ut ifra en forståelse av Hochschilds begrep, takknemlighetsøkonomien, vil jeg se om det blant annet er slik at mannen kompenserer for tiden han er borte, både før han reiser og etter at han kommer hjem, ved å bidra mer enn vanlig. Likestillingsideologien i samfunnet har utviklet seg i den retning at menn og kvinner nå skal være mer likestilt både i hjemmet og i arbeidslivet. Jeg vil anta at det kan være en utfordring å få til dette i familier hvor mannen i perioder er ute i internasjonal tjeneste. Kvinnen er alene hjemme med hus og barn og må kanskje også i neste omgang redusere arbeidstiden utenfor hjemmet når mannen er fraværende. I en tid hvor både mannen og kvinnen ønsker å realisere seg selv, kan dette kunne by på utfordringer. Hochschild (2003:87) beskriver ”deep acting” ved at en jobber med følelsene for å kjenne det man synes man bør føle i en gitt situasjon. Emosjonsarbeid tar over der sosial transformasjon er fraværende, noe man kanskje vil kunne se igjen i norske befalsfamilier. Når det fortsatt kan forekomme mer tradisjonelle former for ekteskap i bedrifter som Forsvaret, slik det hevdes i tidligere forskning (Ingebrigtsen Hansen 2004), er deep acting, en måte å håndtere situasjonen på. Kvinnen jobber med seg selv for å være tilfreds med slik situasjonen er. Hvorvidt Hochschilds teorier kan belyse mitt materiale og gi en ny forståelsesramme av parenes situasjon, vil drøftes i analysen.



Jeg ønsker i forhold til Giddens (1992) perspektiver på det moderne parforhold å se hvordan det i empirien uttrykkes idealer, og hvordan disse forholder seg til Giddens idealtipe om de ”rene relasjoner”, som forutsetter likestilling. Videre ønsker jeg å se hva som er limet i deres forhold, og om paret møtte utfordringer i kommunikasjonen under intopsperioden sammenliknet med hvordan de kommuniserer når begge er hjemme. Jeg forholder meg til Jamiesons (1998) begreper om utleverende- og stille intimitet, for å undersøke hvordan parene skaper nærhet til hverandre.

Jeg ser at det kan være interessant å knytte mine funn til Beck og Beck-Gernsheims (1995) teori om kjærligheten som det nye sentrum i våre liv. Gjennom arbeidet til de mannlige informantene stilles det såpass høye krav i forbindelse med internasjonale operasjoner, noe som kan komme i konflikt med samliv og familieliv. Samtidig blir kvinnene knyttet til hjemmet i denne perioden, noe som kan skape utfordringer for deres eget individualiseringsprosjekt. Røthing (2004:10) og Giddens (1992:58,61) påpeker hvordan risikoen for samlivsbrudd er mye større i dag enn tidligere. Samtidig inngår vi flere parforhold enn tidligere. Troen på kjærligheten er ikke svekket, det kan se ut til at vi i større grad søker etter den (Beck og Beck-Gernsheim 1995:171). Videre vil jeg bruke Thagaard (2005:193-197) sine teorier om kjønnet kjærlighet og kjærligheten som gjensidig prosjekt. Jeg vil belyse hvordan partene tar ansvar for å ta vare på relasjonen, både når de er fra hverandre og når de er sammen hjemme.

Duncombe og Marsdens (1999) teorier som omhandler kvinnenes savn av emosjonell deltakelse, er relevant i forhold til situasjonen hvor kvinnen blir overlatt alt ansvaret hjemme når mannen reiser ut i intops. Hvordan er prioriteringene mannen gjør i forhold til arbeidet på den ene siden og samliv/familiesituasjonen på den andre? Føler kvinnen seg anerkjent og verdsatt i arbeidet hun gjør hjemme mens mannen er ute i intops? Ut ifra Haavinds (2007) teorier skal jeg prøve å se hvilke kjønnete betydninger som kommer til uttrykk i mitt materiale. Jeg ønsker å undersøke om kvinnen er underordnet mannen og om dette blir forsøkt dekket over for å fremstå i samsvar med dagens likestillingsideal. Jeg vil også se etter oppfatningen av hva kjønn *er*, ut ifra Røthings (2004) funn i sin forskning. Videre vil jeg se maktperspektivet fra en annen vinkel. Thagaard (1996:105-111) sine teorier omhandler kvinnens hovedansvar i hjemmet som selvvalgt og på egne premisser, styrker kvinnens posisjon i hjemmet, mener hun, og jeg ønsker å se om dette kan finnes hos mine informanter. Holter og Aarseth (1993) vil også bli drøftet i forhold til at det er forskjeller i hva menn og

kvinner oppfatter som meningsfullt, uten nødvendigvis å knytte det til en over- og underordning. Det skal nevnes at selv om perspektivene til Aarseth (2008) er interessante i forhold til mine funn, så består hennes utvalg av egalitære middelklassepar, hvor begge parter har karrierefremmende yrker. Man kan dermed ikke trekke noen direkte paralleller til mine informanter.

I neste del av oppgaven skal jeg drøfte det empiriske materialet jeg har fra intervjuene jeg har utført, i lys av de presenterte sosiologiske teoriene. De ulike teoriene jeg tar i bruk vil være med på å gi en mer forankret forståelse av funnene i materialet.

## **4. Rammen: i skjæringspunktet mellom frivillig innordning og praktisk nødvendighet**

Forsvarsfamilier kan se ut til å befinne seg i et spenningsfelt mellom en tradisjonell arbeidsorganisasjon og det norske samfunnets likestillingsideologi (Ingebrigtsen Hansen 2004:108). Vi har i senmoderne tid fått et økt fokus på parforholdet som et emosjonelt fellesskap, og med det henger den faktiske arbeidsdelingen i hjemmet ofte nært sammen (Heen og Halrynjo 2006:89). Den forsvarsansatte (i min oppgave, mannen) er interessert i å kunne delta like mye i familielivet som sin partner (Heen og Halrynjo 2006:89), noe som også er en iboende forventning i dagens samfunn. Det er nå vanlig at kvinner også deltar i yrkeslivet, og med det følger gjerne også et behov for en annen fordeling av ansvarsoppgaver både i forhold til omsorg av barn og husarbeid. Samtidig er internasjonale operasjoner en stadig viktigere del av jobben dersom man ønsker å gjøre karriere i Luftforsvaret. Vi møter her par i en spesielt utfordrende situasjon hvor mannen ønsker å gjøre karriere i arbeidslivet, i form av å delta i internasjonale operasjoner, og samtidig blir fraværende i perioder fra ektefelle og barn.

### **4.1 Praktisk organisering**

For å gi et bakgrunnsbilde for de videre analysene ønsker jeg kort å beskrive hvordan parene jeg har intervjuet ordnet det praktiske ved situasjonen hvor mannen var ute i internasjonal tjeneste og kvinnen var hjemme med barna.

Før avreise ut i intops ble det holdt informasjonsmøte fra Forsvaret hvor ektefellene fikk informasjon om situasjonen. De fikk også vite hvem de kunne ta kontakt med i Forsvaret dersom det skulle være behov for det i perioden ektefellen var bortreist. Kvinnene jeg intervjuet mente informasjonen i forkant og tilgjengelighet til denne familiekontakten underveis ikke fungerte godt nok. Det var vanskelig å vite hvor man kunne henvende seg og i hvilke situasjoner man kunne ta kontakt. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 7. For mine informanter viste deg seg at mannen i stor grad var opptatt av at alt skulle være lagt til rette for familien før han reiste ut for å gjøre belastningene minst mulig. I løpet av intopsperioden har mennene hatt hjemreiser, slik beskrevet i kapittel 1.2, men det er ulike

erfaringer med hvordan dette har fungert. Parene har uttalt at det er godt å se hverandre igjen, men det er også krevende å gjennomgå avskjeden enda en gang bare etter å ha vært kort tid hjemme.

Som nevnt i kapitlet om utvalget, er kvinnene blant mine informanter yrkesaktive og måtte redusere arbeidstiden sin utenfor hjemmet da de ble alene med ansvar for hus og barn mens mannen var ute i intops. Kvinnene påpekte at det at de hadde arbeidsgivere som var villige til å la dem redusere arbeidstiden i denne perioden, var en nødvendighet. Ingen av kvinnene uttrykte at de måtte forsake noen av sine egne interesser mens mannen var i intops, men innrømmer at det å plutselig være alene om alt ansvaret gir en mindre fleksibel hverdag. Samtidig påpekte de, i samsvar med det moderne kvinneidealet, at man ikke ønsket å bli bundet til hus og hjem mens mannen var borte. Nettverket kvinnene hadde rundt seg var her av stor betydning slik at kvinnene kunne få avlastning med barna i perioden de var alene hjemme.

## **4.2 Kombinasjon av yrke og familie**

Kvinnene i mitt utvalg viste seg å være støttende til at mannen skulle ut i intops. De informerer om at de synes det har gått greit, men også at det har vært vanskelige perioder. Det at kvinnen blir alene hjemme med hus og barn er nok ingen ønskelig situasjon. Hennes støtte av mannen i valget om å dra ut, vil jeg tolke dit hen at hun gjør for hans skyld, ettersom han synes intops er en givende del av jobben. Dessuten er det karrierebyggende og han er nødt til å være borte over en lengre periode fordi jobben krever det.

(...) det var jo dager da jeg satt og gråt og syntes det var helt pyton og forbannet han for at han var der nede og hadde den jobben han hadde, men så var det dagen etter med blanke ark og så var det en fin dag. Så det gikk opp og ned, det gjorde det (kvinnelig informant).

Som nevnt, informerte flere av kvinnene om at de ikke jobbet fullt i arbeidslivet da mannen var ute i intops. For noen var det grunnet fødselspermisjon, for andre som følge av at det ikke ville fungere når man bare var en hjemme med barna på grunn av henting i barnehage, bringing til fritidsaktiviteter og husarbeid.

(...) men de 3 1/2 mnd han var i intops, så jobbet jeg bare 80 prosent så jeg hadde 6-timersdag så jeg jobbet fra 9-15. For å få livet til å gå, med levering og henting i

barnehage hadde jeg ikke hatt mulighet til å jobbe 100 prosent. (...) så hadde vi ikke noe valg egentlig annet enn at jeg måtte trappe ned litt (kvinnelig informant).

Kvinner forventes, i forhold til tradisjonelle kjønnsnormer, å prioritere arbeidet i mindre grad enn hva menn gjør. De innordner seg på denne måten etter mannens situasjon. I følge Havvind (i Ingebrigtsen Hansen 2004:69) er ikke en slik type innordning noe kvinnen nødvendigvis tvinges til, men kvinnene er selv med på å bidra til en underordnet situasjon. Ut ifra Haavinds perspektiver, kan man tolke det slik at i det kvinnen påtar seg ansvaret hjemme, er hun med på å gjøre at mannens arbeid prioriteres foran hennes jobb. På denne måten aksepterer hun mannens makt gjennom jobben. I dag er det naturlig at kvinnen også tjener penger til husholdet, og da ikke bare som en biinntekt. De av kvinnene blant mine informanter som måtte redusere arbeidstiden sin under intopsperioden, viste ingen form negativitet i forbindelse med dette, men heller støtte for at mannens karriere ble ivarettatt:

Men det at det har åpnet nye dører for han er en ting jeg også ser veldig positivt. For som jeg sa i stad så er jeg stolt over at han jobber i Forsvaret og synes det er kjempespennende. Så det at jeg visste at det åpnet mange dører for han, selv om det kanskje innebærer at man må flytte på seg, så syntes jeg det var veldig positivt (kvinnelig informant).

Det å være kvinne i dagens samfunn, innebærer å være sterk og selvstendig (Holter og Aarseth 1993:144), noe mine mannlige informanter gjentakende refererte til sine kvinner som:

Det er ikke til å komme utenom at hun må jo være en sterk person for i det hele tatt å være gift med meg, men spesielt på grunn av jobben min, (...) for når jeg tenker på det så tenker jeg bare generell styrke som hun har. Hun har evnen til å være selvstendig og uavhengig når du må være det. Akseptere enkelte ting som ikke nødvendigvis er noe særlig bra, og være løsningsorientert og positiv, være en grunnleggende positiv person som ser muligheter fremfor begrensninger som gjør det beste ut av situasjonen. Hvis du støter på et problem og setter deg ned og depper fordi du har et problem fremfor å reise deg opp og se etter en løsning, da kommer du til å slite. Den egenskapen føler jeg er utrolig viktig. Den positive løsningsorienterte personen, og det er du (henvender seg til kona) (mannlig informant).

Det at kvinnene i utvalget mitt viste seg å være selvstendige, har nok hjulpet dem til å takle situasjonen hjemme på en god måte. Samtidig understreket flere av de kvinnelige informantene at de fikk prøvd seg selv mens mannen var borte og bekreftet at de klarte seg alene. Røthing (2004:45) påpeker at en slik form for styrke og selvstendighet hos kvinnen kan skjule den mannlige dominansen. Ved at mannen vet at han har en sterk, selvstendig og løsningsorientert kvinne hjemme, vil det antakeligvis være lettere å reise ut i intops.

Men vi er jo alle også veldig forskjellige typer mennesker...du har jo de som gruer seg til ting og...det er kanskje ikke så mange av de yngre enn oss som er så uselvstendige, men jeg har inntrykk av at fler på min alder er veldig uselvstendige. Når mannen reiser bort..."Gud, hva gjør jeg nå?" For generasjonene...utviklingen går sin gang...(...) vi blir mer likestilte og jentene er like tøffe som guttene nå...men du har jo de stakkarene som sitter hjemme og ikke får til noen ting når halvparten forlater dem. Så for dem tenker jeg blir det jo veldig tungvindt (kvinnelig informant).

Sitatet over er fra en kvinnelig informant. Man ser tydelig hvordan hun posisjonerer seg i forhold til "de uselvstendige" og gir et bilde av seg selv som en sterk og selvstendig kvinne. I følge Widerberg (2001:150) har kvinner alltid sett på seg selv som sterke og utholdende. Samtidig som sitatet gir et tradisjonelt bilde av kvinnen, uttrykker hun at kvinner nå er mer likestilte mennene, og er blitt "like tøffe". Tradisjonell oppfatning av mannlighet kan knyttes til selvstendighet, noe som også er dagens allmenne ideal om individualitet, å ikke la andre påvirke ens valg (Røthing 2004:143). Mine mannlige informanter reiser ut i intops på grunn av at de selv ønsker dette og at det i tillegg anses som et implisitt krav fra arbeidsplassen. Kanskje er det slik Haavind (2007:191) påpeker at mannlige dominans ikke er borte selv om slike uttrykksformer i stor grad har mistet legitimitet, men at nye uttrykksformer er kommet til gjennom kulturelle transformasjoner.

Kvinnene syntes det var en interessant jobb mannen skulle gjøre, noe de ofte beundret, og uttaler at det aldri var aktuelt at de skulle nekte han å reise. Slike utsagn kan være med på å tildekke egen underordning. Man ønsker å fremstå som likestilte i tråd med dagens ideal og benytter seg av positive holdninger for å dekke sprik mellom ideal og virkelighet. Kvinnen har tradisjonelt rettet blikket mot det andre ønsker, og å tilpasse seg selv til andres behov (Røthing 2004:144). Selvrealisering er et av dagens idealer, noe som gjør at blikket rettes mot egne ønsker og behov. I dette tilfellet realiserer mannen idealet i det han reiser ut i intops som han trent frem i mot. Kvinnen så det positive i situasjonen og syntes hun fikk bekreftet at hun klarte seg selv i perioden hun var alene. Det at man klarer å se positive elementer ved fraværet hjelper nok paret til lettere å komme styrket ut av perioden. Kvinnene uttrykker at mannens yrke er noe de er stolte av, og tilpasser seg dette, heller enn å mene at det er noe de ofrer. Kvinnene i undersøkelsen fra Modum Bad (2005:23) uttaler at det er viktig å få fornøyde menn hjem fra jobb og at mennene trives godt i yrket sitt. Dette er i likhet med mine informanter hvor kvinnene uttalte at de viste hvor mye det betydde for mannen og dermed var positive til at han skulle reise ut:

For jeg synes han har en kjempespennende jobb, jeg har alltid syntes det. Høre på ting og sånt, men jeg tror han fikk mye ut av det og. Og jeg tror hvis han hadde en kjedelig jobb så hadde han vært håpløs å bo med...(latter)...han var født en offiser og han trives enormt (kvinnelig informant).

Giddens (1992:185) hevder at vår økte selvrefleksivitet har gjort at vi ikke lenger befinner oss i en kontekst med gitte og tradisjonelle kjønnsroller. Mine kvinnelige informanter ser ut til å identifisere seg med selvstendighetsidealet. Men til tross for at situasjonen krever selvstendighet, plasserer kvinnene seg gjennom utsagnene også i en mer tradisjonell posisjon. Jamieson (1999:491) skriver at vi har en sterkere likestillingsideologi enn tidligere, men hun mener at dette ikke leveres fullt ut i praksis. Man kan da videre spørre seg om kvinnene i mitt utvalg nedtoner vanskelighetsgraden av å være alene hjemme for å fremstå som moderne, selvstendige individer, samtidig som de er den sterke støttespilleren mannen deres trenger, den tradisjonelle husmoren. I undersøkelsen gjort av Modum Bad (2005:23) uttrykker kvinnene at de tror de tilpasser seg situasjonen i større grad enn det menn ville gjort. I følge Hochschild (2003:97) og Haavind (2007:167) eksisterer det sosiale tankemønstre som fortsatt henger igjen slik at kvinnen anses som omsorgspersonen, og tilpasser seg mannen i større grad enn han gjør til henne, men ikke nødvendigvis som en bevisst tanke fra noen av partene. Haavind mener videre at dette skjeve bytteforholdet blir oversett ved at man ønsker å ha en gjensidig lojalitet seg imellom.

Kvinner ansees tradisjonelt for å være intimitets og relasjonsorienterte, mens menn forventes å være mål- og selvstendighetsorienterte (Duncombe og Marsden 1999:150, Røthing 2004:143, Thagaard 1996:12,64). Kvinnene blant mine informanter må sies i stor grad å innrette seg etter mannens mål i arbeidslivet, ettersom mannens karriere er utslagsgivende for situasjonen. Samtidig påpekte samtlige av mennene at de aldri ville prioritert å reise ut dersom de ikke følte støtte hjemmefra, slik en av mennene her uttaler: ”Jeg følte jeg fikk veldig god støtte fra henne hjemme og jeg følte jeg fikk veldig god oppbacking i både avgjørelsen av å reise ut, for jeg hadde aldri reist, hadde ikke vært enig om at jeg skulle reise”. Uttalelser som dette, samsvarer med bildet av hvordan den moderne mannen bør være, og kan være et uttrykk for et slikt ideal snarere enn en gjenspeiling av virkeligheten. Allikevel ser situasjonen ut til å være nøye planlagt fra begge parter før utreise, og ikke at det bare ”ble slik”. Thagaard (1996:74) beskriver hvordan den usynlige makten kan styre i parforholdet ved at en beslutning blir gjort uten at man tenker over at man innordner seg. Blant mine informanter er

det ikke tatt som en selvfølge fra mannens side at kvinnen skal påta seg ansvaret for hus og hjem, men det påpekes at man har kommet til enighet om at han skal reise ut.

”Det er mange veier til opplevelsen av at resultatet er rettferdig og rimelig”, skriver Engelstad (i Haavind 2007:193), noe som er viktig å ta med i betraktningen. Haavind (2007:167) skriver om hvordan uttalelser kan være innebygd i idealet om hvordan ekteskapet skal være. Hun mener at enigheter som par kommer frem til, ofte er med på å kamuflere makt i parforholdet og at vi må søke etter hvordan den enkelte kvinnen innretter seg i forhold til partner og hvordan hun ser på sin plass og betydning i forholdet (Haavind 2007:170). Hun skriver videre om hvordan kvinner ovenfor sine partnere, men også for seg selv lager begrunnelser for hvorfor hun velger annerledes enn mannen (Haavind 2007:189). Gjennom kjærlighet forhandler man seg frem til felles syn på hvordan de velger forskjellig, i mine informanternes tilfelle ved at kvinnen ønsker at mannen skal realisere det han synes er interessant ved arbeidslivet og at de sammen skal få situasjonen til å fungere. Haavind beskriver denne ulikheten som kjærlighet og gjensidig respekt, men påpeker at valgene ofte er praktiske og nødvendige (Haavind 2007:173,178). Kanskje er det slik Hochschild (2003:97) beskriver, at kvinnen tror hun er enig i avgjørelser som tas, som en følge av at hun er sosialisert til å prioritere andres ønsker. Duncombe og Marsden (1999:99,101) skriver om hvordan vi ikke bare må se på hvordan mannen kan forandre seg, men også se på strukturer som gjør at mannen kanskje ikke har muligheten til å endre seg, som da for eksempel forventninger fra arbeidslivet og referansegruppe på jobben. Beordringsplikten i Forsvaret gjør at de ansatte må ut i internasjonale operasjoner, noe som er med på å begrense mannens valgmuligheter.

(...) For det første er jo det en del av hverdagen i Forsvaret nå. Så hvis du ikke har vært med på det (intops) så er du egentlig kompetansemessig på helene. Pluss at det er egentlig en forutsetning for å være med på styr og stell at du har gjort det. Og så lærte vi masse. Lærte masse (mannlig informant).

Her kan kvinnene fort havne i et dilemma ettersom intops nå er nødvendig for å gjøre karriere i Forsvaret. Kvinnen har valgt at det går greit å være alene hjemme, men dette valget er satt opp imot hvilke følger det kan få dersom hun setter seg imot situasjonen. Dersom ikke den hjemme er støttende til tanken om å reise ut, kan dette bety et hinder for fremtidig karriere i Forsvaret. Røthing (2004:96) påpeker hvordan mannens jobb ofte har førsteprioritet og knytter dette til kjønnsmakten. Mine mannlige informanter bar preg av dårlig samvittighet for å dra fra kone og barn i perioden de var ute i intops. Samtidig kom det ikke frem noen stor motstand fra kvinnene mot at mannen skulle ut. På denne måten har kvinnen selv gjort et



valg, men dette er innenfor begrensede rammer (Thagaard 1996:65). Selv om det å være alene hjemme med ansvaret ikke var kvinnenens frivillige valg, men en nødvendighet for å få samlivet til å fungere mens mannen var borte, kan det allikevel ha følt som et frivillig valg ut ifra de valgmulighetene hun hadde tilgjengelig. Thagaard (1996:88) påpeker at det må foreligge handlingsalternativer for at man skal kunne si at kvinnen foretar et eget valg. I mine informanternes situasjon har de et valg, nemlig å nekte mannen å reise ut, men dette vil gi konsekvenser i form av en bremsing av mannens karriere og også hans selvrealisering. Dermed blir ikke valgmulighetene så store.

I tillegg til at intops er karrierefremmende for mannen, kan det sees som lønnsomt at kvinnen reduserer sin arbeidstid til fordel for at han reiser ut, ettersom mannen har en godt betalt jobb, kanskje bedre betalt enn hennes. Dessuten har kvinnene her fleksible yrker ettersom de har mulighet til å redusere arbeidstiden, og både dette og det økonomiske aspektet vil kanskje være med på å gjøre at de velger å tilpasse seg situasjonen som fremmer mannens karriere. Mitt materiale viser altså støttende kvinner som gjør det mulig for mannen å gjøre karriere i arbeidslivet, selv om det bidrar til at hun selv i denne perioden må redusere sin egen arbeidstid. Men jeg tolker det slik at hun kanskje også liker denne posisjonen. Flere av mine kvinnelige informanter innrømmet at det også var deilig å trappe litt ned i jobben og ha mer tid til barna i perioden mannen var borte. Man kan her se ut til å ha løst ”frihetens paradoks” på en bra måte slik Beck og Beck Gernsheim (1995:196) omtaler det: ”If freedom is everything, restricting someone else’s freedom must be the goal even if love keeps enthusing about doing quite the opposite. What is desired is someone else’s voluntary renunciation of their freedom for yours”.

I tillegg var flere av informantene oppmerksomme på at de kanskje i etterkant av perioden lettere fokuserer på det positive. Forståelser blir kontinuerlig omtolket ut ifra nye erfaringer, slik denne kvinnen forteller:

Men det er ikke det jeg tenker på (det negative) når folk nå spør (...) eller hvis vi møter nye mennesker, som hører at han var i intops i fjor og de synes det er veldig spennende og interessant og de spør meg om hvordan det var her hjemme så er det jo sånn at jeg tenker primært på det positive for alt i alt så var jeg veldig positivt overrasket over hvor greit det gikk, men det er jo klart at det negative er der jo (kvinnelig informant).

## 4.2.1 Fellesskapsfølelsen

(...) at vi skal være et lite innsatsbasert forsvar, det er det ingen tvil om. At internasjonale operasjoner, utenlandsoperasjoner kommer til å være primæroppgaven vår fremover det er det ingen tvil om. Og vi innretter oss til det på alle feltene, utstyrsfronten, på treningsfronten, til hvordan vi er organisert på, men ikke på fronten vi er inne på her nå, og tilrettelegging for personell for å dra ut, her er det kvantesprang igjen, og det skjer ikke noe, til tross for alle festtalene til både Forsvarssjef og Generalinspektør og så videre, og så videre...det skjer ikke noe, vi ser ingen (mannlig informant).

Sitatet er ett blant flere som kom frem av samtale med informantene omhandlende dårlig tilrettelegging fra Forsvarets side. Befalet trives i jobben sin, og ville ikke vært foruten intops, men allikevel uttrykker paret en ”sammen mot Forsvaret”-holdning. Dette skaper en ”oss-følelse” som kan fungere som legitimering av at han er borte og at hun må tilpasse seg. Ingebrigtsen Hansen (2004:73) fant også dette hos sine informanter, og mener at man da unngår å ta et oppgjør med seg selv og parforholdet. Mannen er enig med kvinnen i det som mislikes ved Forsvaret og hun vet at han har gjort det han kan for å legge til rette for at det skal gå greiest mulig for henne hjemme, slik han her beskriver:

Ja, men det var en av forutsetningene. (...) når det ble klart for meg hva som foregikk, så gikk kona og jeg mange runder med hverandre og diskuterte dette her ganske inngående, og nettopp det at vi hadde familie i nærheten gjorde at jeg sa ja når jeg fikk den bekreftelsestelefonen, så vi er ekstremt heldige (mannlig informant).

”Forsvarsfamiliens tilværelse kan i stor grad synes å bli styrt av befalet sin arbeidsgiver”, skriver Ingebrigtsen Hansen (2004:6). Dette er skrevet på bakgrunn av den generelle forsvarshverdagen, men man kan helt klart trekke paralleller til mine informanters intopssituasjon. I løpet av intervjuene merket jeg, til tross for det meste gjennomgående positive holdninger, en ”oss mot dem”-mentalitet. I undersøkelsen utført av Modum Bad (2005:7) påpekes det av befalet at de trives i jobben og miljøet med de utfordringene det har å by på. Dette kom også frem av mine intervjuer når mannen snakket om intops: ”(...) Jeg trives med det. Jeg synes faktisk det er litt artig, for det er jo det vi trener for”. De påpeker imidlertid at de har hatt flere dialoger frem og tilbake rundt det å reise ut i utenlandsoppdrag og viktigheten av å snakke om dette og forberede seg.

(...) jeg tror det er viktig at forholdet fungerer når man drar. Starter man på helene her så tror jeg situasjonen her stresser jævlig på en måte. Så tror jeg det er viktig at den som er igjen hjemme at den faktisk bare...hele forholdet må erkjenne at det er unntakstilstand. Det går over, man må ”stå han av”, for det er en jævlig krevende situasjon altså. Man er vant til å være to om alt og fikser og ordner og ser hverandre og

er trygg og observerer at alle har det bra og plutselig er det en av dem som ikke er med på det spillet i 180 dager, kanskje enda lenger (...) så det er en lang periode med unntakstilstand. Så jeg tror det viktigste er å erkjenne at det er det. Og ikke late som om man kan være like mye sammen og like mye kjæresten i den perioden, for det vil man ikke få til. (...) Erkjenne det først. Og så må man prøve å finne de mekanismene som gjør at det blir minst mulig belastning (mannlig informant).

Dersom man forlater et stabilt forhold hvor man har diskutert betydningene det kan ha å reise ut, mener informantene man står man sterkere som par, i motsetning til situasjonen en av mennene her beskriver: ”Jeg vet om karer i dag som søker intops og som ikke har snakket med de hjemme om det engang. Som ikke har fortalt det til kjerringa. Det er helt håpløst (...). Det tror jeg ikke at moderne kvinner blir spesielt imponert over”. Med dette beskriver mine informanter slik oppførsel som en ødeleggende faktor for dagens parforhold. ”Jeg tror ikke, hvis man tenker skilsmissestatistikkmessig, så tror jeg ikke at kvinner i dag er så trofaste og gift med Forsvaret og den ideologien og det som man kanskje var før vår generasjon igjen liksom”, uttaler en av kvinnene. Forsvarets krav om intops samsvarer ikke med bildet av dagens moderne parforhold. Partner må ha en positiv holdning samtidig som den ansatte stiller seg kritisk til Forsvaret. I rapporten utarbeidet av Arbeidsforskningsinstituttet (Heen og Halrynjo 2006:24) blir de forsvarsansatte spurt om viktigheten av at partner har en positiv innstilling til Forsvaret. 43 prosent av mennene ansatt i Forsvaret svarer bekreftende på at dette er viktig, mens hele 68 prosent av kvinnene i Forsvaret vektlegger dette som essensielt. Forskerne i rapporten reflekterer over om dette betyr at det kvinnelige befalets yrkestilpasning i større grad er et fellesprosjekt mellom seg og partner enn det som gjelder for mannlig befall. Som jeg har beskrevet, med bakgrunn i sitater fra mine informanter, uttrykte mennene at de fikk den støtten de trengte for å reise ut og påpekte også her at hadde de ikke hatt kvinnens fulle støtte til å reise ut, ville de ikke dratt ut i intops. Det kan dermed se ut til at mine informanter i større grad ser på yrkestilpasningen som et fellesprosjekt.

### **4.3 Forhold til makt**

Kvinnen har altså i perioden mannen har vært borte måttet redusere arbeidstiden sin i yrkeslivet. Videre uttrykker kvinnene at perioden alene har vært krevende, men at de har støttet mannen i det arbeidet han har gjort da de synes det er en interessant jobb som de er stolte over. Haavind (2007:173) skriver om hvordan kvinnens kjærlighet får hennes ansvar for fellesskapet til å fremstå som et personlig ønske og påpeker at man fortsatt ser tendenser til at

kvinner er underordnet mannen. Hun mener vi ikke kan nøye oss med å si at kvinner og menn har lik innflytelse på en situasjon, bare ulike preferanser. Hun ser ulike posisjoner i maktforholdet som gjør at kvinnen velger annerledes enn mannen, kjønnene har historisk lagret i seg ulike posisjoner i samlivet. Ved at informantene forklarer situasjonen med at intops nå er nødvendig for i det hele tatt å kunne gjøre karriere i Forsvaret, så legitimeres situasjonen og man slipper å vurdere om ens parforhold kan bære preg av kjønnet makt og ikke er i takt med det moderne paridealet. Røthing (2004:96) skriver om hvordan mannlig dominans kan forekomme skjult. I situasjonen mine informanter er i, har ikke den forsvarsansatte store muligheter til å forhandle om intopstjenesten på grunn av beordringsplikten og karrieremuligheter. Intops er noe mine mannlige informanter trives med i arbeidet, men ved at det er en obligatorisk faktor i arbeidslivet slipper man å bryte med dagens idealer om det likestilte parforholdet i det han velger å reise ut.

Aarseth (2008) har en litt annen vinkling. Hun sier at vi i dagens samfunn deler en oppfatning av at det å investere i familien underordnes det arbeidet som gjøres utenfor hjemmet.

Vi deler nok forståelsen av at det skjer en strukturell underordning eller innordning av familiearbeidet i det kapitalistiske samfunnet, slik at de som investerer i menneskelige ressurser og relasjoner i familiesfæren, underordnes eller innordnes dem som investerer i de store prosjektene ute i "det mer ordentlige" arbeidslivet og offentligheten (Aarseth 2008:84).

Jeg tolker dette som at i det vi velger å tillegge yrkeslivet høyere status enn familiesfæren, er vi med på å tillegge under- og overordninger fremfor å se på individenes faktiske interesser. I mine informanters tilfelle må man ikke bare se på hvordan kvinnene innretter seg etter fellesskapets beste og at menn først og fremst er interessert i å realisere egne mål, for deretter å tolke dette som et dominanseforhold. Ut ifra Aarseth (2008) forstår jeg det som at vi har ulike livsprosjekter som gjør at man har ulik oppfatning av hva som er viktig for en. Jeg mener det er lett å tolke mannen som den dominerende når han følger det han synes er givende med sitt arbeid, nemlig å reise ut i internasjonale operasjoner. Men istedenfor å se det som at mannen velger arbeidet fremfor familien, kan man se det som hans meningsgivende prosjekt i arbeidslivet. Mine mannlige informanter uttrykte også at de reflekterte mye rundt konsekvensene av beslutningen av å dra ut og hvordan det ville bli for familien.

Vanskeligheter mannen hadde i beslutningen om å reise ut, kommer jeg nærmere tilbake til senere i oppgaven. Det skal legges til at hos mine informanter blir mannen og kvinnen nærmest tvunget inn i intopssituasjonen etter fremtredelsen av beordringsplikten.

Hochschild (2003:127) finner tre mønstre blant parene hun intervjuer, tre måter å møte kjønnsforskjellene i ekteskapet på: det tradisjonelle, overgangsfasen og det likhetsbaserte/egalitære. De ulike typene bygger på forskjellig type makt i ekteskapet og hvilke arenaer man assosieres med. Hochschild fant at de fleste ekteskap er i overgangsfasen, det vil for eksempel si at kvinnen har fokus på både hjem og arbeid, men at fokuset på hjemmet fremdeles er størst. For mannen vil det si at han er mer forankret i arbeidslivet enn det kvinnen er. For mine informanter kan det se ut til at de befinner seg i nettopp denne overgangsfasen ettersom kvinnen stiller seg positiv til å være hjemme i tillegg til å redusere tiden i arbeidslivet, mens mannen er orientert mot karrieremuligheten i sitt yrkesliv. I neste kapittel skal jeg se nærmere på dette og hvordan parene oppfatter- og kommer til enighet om fordelingen av husarbeidet.

## 5. Makt og arbeid

Det yrket mennene i denne oppgaven har, kan sies å være et av de mest tradisjonelle og maskuline yrkene, med assosiasjoner til styrke, mandighet, mot og heltemodighet. I den forbindelse har det vært spesielt spennende å se på forholdene mellom kjønn og makt i forhold til de tankene man gjør seg opp om ”den tradisjonelle” mannen. Jeg har i kapittel 4 diskutert aspekter ved makt, og ønsker her å gå dypere inn i temaet, ettersom både likestilling og selvstendighet eksplisitt ble uttalt som idealer hos parene jeg intervjuet.

### 5.1 Forhandlinger på hjemmefronten

Hun er sjef og gir meg beskjed om at nå må badet vaskes, ok, så går jeg og vasker badet (mannlig informant).

Et utbredt ideal er at husarbeid skal fordeles likt mellom kvinner og menn i dagens samfunn, hvor begge kjønn ofte arbeider like mye utenfor hjemmet. Hvordan dette foregår i praksis er en annen sak. Jeg ønsket å ta med husarbeid som en del av undersøkelsen, da dette blir kvinnens fulle og hele ansvar i den perioden mannen er ute i intops. Jeg ønsker å se på både hans og hennes syn på at hun er alene med alt ansvaret i denne perioden og hvordan dette eventuelt byr på utfordringer og skiller seg fra deres dagligliv ellers når begge to er hjemme. Forhandlinger tilbake til vante roller i forbindelse med mannens hjemkomst er også noe jeg ønsker å se hvordan man kom til enighet om.

I rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet hevdes det at befalsfamilier ofte har en tradisjonell arbeidsdeling, hvor kvinnen er den som gjør mest husarbeid, tross holdningene parene har om at det skal deles likt (Heen og Halrynjo 2006:15). Thagaard (1996:79,105) er blant dem som har drøftet husarbeid knyttet til når kvinner kontra menn mener det er tid for å vaske og rydde. Menn ser generelt ut til å ha høyere toleranse for rot enn det kvinner har, noe som er med på å bidra til at de utsetter rydding lenger enn det kvinner generelt vil gjøre. Kanskje setter kvinner en høyere standard for hus og hjem, noe en av mine kvinnelige informanter her påpeker:

Men jeg er jo, (...) det er jo som han sier, man må sette det litt i en annen standard. For det er kanskje det som kvinner er litt dårlige til, og meg inkludert, at vi setter en så høy standard og når det blir gjort på en annen måte så er det nødvendigvis ikke bra nok. Og det tenker jeg at det er kanskje noe man kan jobbe med litt selv. Men så er det

noe med det at man ikke skal slette ut helt sitt eget nivå heller for det går jo på hva en selv trives med også (kvinnelig informant).

Kvinnen beskriver i sitatet at hun er klar over at hun har høyere standard for hvordan hun ønsker å ha det, enn det mannen har, noe hun omtaler som en kvinnelig egenskap. Hun vurderer om hun kanskje bør endre denne standarden for å tilpasse seg mannens måte å utføre arbeidet på. Ved å endre seg selv kan hun bli fornøyd med mannen slik han er istedenfor at mannen skal forandre seg. Dette er i tråd med det Haavind (i Thagaard 2005:201) skriver om, at mannen kan være som han er mens kvinnen jobber med å tilpasse seg slik at hun kan elske han som han er. Samtidig ønsker hun ikke å senke de kravene hun selv har og møter her et lite dilemma.

Jeg er vokst opp med at pappa går ut på jobb og mamma vært hjemmeværende og gjort alt, så jeg har den innstillingen. Det er min jobb å passe på hjem og familie og han går ut og tjener penger. Og så lenge jeg ikke har hatt tid til jobb, da har jeg mer tid hjemme enn han, og det har fungert veldig bra for oss. Men han kan komme hjem og lage mat, men jeg trives med å gjøre det (husarbeid) (kvinnelig informant).

I sitatet over hevder kvinnen at hun trives med å gjøre mesteparten av husarbeidet. I tillegg sier hun at det er denne innstillingen hun har med seg hjemmefra, det er naturalisert gjennom sosialiseringen. Hochschild (2003:99,128) påpeker at kvinnen ofte tror hun er fornøyd med tilværelsen, da kjønnsnormer naturliggjør at hun skal være den som har hovedansvaret hjemme. I tillegg vil det man forventer av hverandre være bestemt av hvilke kulturelle skript hver av dem har med seg inn i ekteskapet. I sitatet over ser man hvordan informantene har en bakgrunnskultur hvor hun er vant med at kvinnen er hovedansvarlig hjemme. På denne måten kan mannen og kvinnen ha den samme emosjonelle oppfatningen og være fornøyd med situasjonen slik den er, tross en ulik fordeling av arbeidsoppgavene. Flere av parene hevder at de har en skjevfordeling i husarbeidet hvor hun er den som gjør mest. Samtidig uttaler samtlige, i samsvar med dagens likestillingsideal, at husarbeidet skal deles likt mellom de to. Når dette likevel ikke er tilfellet, begrunnes det enten med at hun liker det eller at hun er mest hjemme, da jobbens hans ofte har lengre dager.

I prinsippet så er det sånn (...). Hvis vi jobber like mye ute så må vi jobbe like mye hjemme. (...) I vårt forhold så er det sånn at jeg jobber mye mer... ute...og dermed blir det og naturlig at hun gjør mer arbeid hjemme (...). Hjemme er det en klar skjevfordeling på husarbeid, hun gjør mye mer enn jeg gjør, men jeg er mye mer på jobb. (...) I tillegg er det mye mer initiativ og tiltak i henne enn det er i meg når det gjelder den slags så sånn er det bare. (...). Hun tar opp ting hvis det er ting som er praktisk som ikke fungerer, i større grad enn meg. For meg er det ikke så viktig om bilen ikke er vasket, men det er viktig for henne. Så da...hun er sjef over alle disse

tingene, så tar hun det opp og så får hun det inn i det sporet det skal være og så blir det sånn...en stund..til hun må ta det opp igjen (mannlig informant).

Denne informanten omtaler eksplisitt sin kone som hovedansvarlig for husarbeidet. Hun er den som må ta opp hva som skal gjøres og få det inn i sporet igjen. Her kan vi finne igjen det Hochschild (2003:105,127) omtaler som et kulturelt etterslep og er på tvers av dagens likestillingsideal. Enkelte av kvinnene uttaler også at mannen ”hjelper til” dersom det er behov for det. I Thagaard (2007:350) kan man lese om hvordan mannen bidrar til å reprodusere kjønnet makt når hans innsats bærer preg av å hjelpe til fremfor å dele ansvaret, ved at han da investerer mindre i parforholdet. Samtidig ser vi at mannen uttaler seg i samsvar med et likestillingsideal omhandlende lik fordeling av husarbeidet. Både mannen og kvinnen i dette husholdet jobber fullt i lønnet arbeid når mannen ikke er i intops, men han har noe lengre dager innimellom. Mannen presiserer at det er ”mer initiativ og tiltak” i kona og ”sånn er det bare”. Det er en kjønnet forståelse av deres virkelighet som begge ser ut til å være fornøyde med. På denne måten kan mannen gjemme seg litt bak denne forklaringen ved at han tillegger kona hovedansvaret for husarbeidet. Dette kan komme som en konsekvens av at kvinnen etter en intoppsituasjon har blitt vant med å inneha hovedansvaret mens mannen var ute i intops. Han understreker at skjevfordelingen skyldes at hun er mer hjemme enn det han er, hans arbeidsdager utenfor hjemmet er lengre enn hennes. Holter og Aarseth (i Thagaard 1996:121) påpeker at ved at mannen uttaler at kvinnen er flinkere enn han i husarbeidet, kan dette være en slags motstand mot å vurdere seg selv som underordnet på hjemmefronten. Dermed innrømmer han heller at han ikke kan like bra som henne, enn at han ikke vil. Heen og Halrynjo (2006:11,12) fant i sin undersøkelse at kvinner gjør mer husarbeid enn menn uavhengig om de er befal eller ikke. Kjønn kan dermed være en like avgjørende faktor for å forklare fordelingen av husarbeidet, som det faktum at man jobber i Forsvaret.

Kjønn er ikke noe vi er eller har, men gjøres av oss, mener Haavind (2007). Forståelse av møtene mellom kulturelle og personlige meningsdannelser kan gi oss nye forståelser av hvordan vi kommer til enighet. Haavind (2007:7) omtaler kjønnede betydninger og avdekker betydningssystemer rundt forhold vi tar for gitt, som mann- og kvinnekategorier. Dette kan springe ut ifra en kjønnet betydning om at de både for seg selv og den andre har skapt seg grenser man handler innenfor. En av mine mannlige informantene uttrykker: ”Vi har vel veldig tradisjonell fordeling hjemme. Jeg hjelper til inne og tar alt ute, og du tar stort sett det meste inne”. I denne forbindelse påpekte kvinnen at ettersom hun tok arbeidet inne ble hun også den som tok seg av barna ettersom mannen drev ute. Dette ble en form for ekstraarbeid



for henne, mens han kunne konsentrere seg fullt og helt om det arbeidet han gjorde ute. Videre følger flere utsagn som bærer preg av kjønnede betydninger, og det første er et sitat fra en av kvinnene hvor hun snakker om arbeidet i hjemmet mens mannen var i intops: ”(...) da våren kom og nå skal jeg pakke ut gressklipperen og alle disse her manningene som blir gjort ikke sant, å klippe hekker og så videre, da var det...åh, skal jeg gjøre det aleine...men ellers så gikk jo det greit”. Dette med å skille arbeidsoppgaver mellom partene i hjemmet gikk igjen blant parene jeg intervjuet og sitatene beskriver hvordan man fremdeles har de såkalte tradisjonelle rollene i arbeidsfordelingen hjemme. Alt ute var ofte mannens oppgaver, mens kvinnen utførte arbeidet inne. På denne måten mente parene at de hadde en lik fordeling av arbeidsoppgavene i hjemmet, selv om de hadde ulike ansvarsområder. Videre følger et sitat fra en av mennene som påpeker det han mener er forskjellen i husarbeid mellom menn og kvinner:

(...) dere damer, opplever vi da, er utrolig mye flinkere til å se den lille sorte prikken på det store hvite arket. Det er ikke et stort hvitt ark for dere, men det er en liten sort prikk med masse hvitt rundt. Den lille sorte prikken på det store hvite arket det er et ganske godt begrep det, men det er antakeligvis forskjellen på mann og kvinne, jeg vet ikke (mannlig informant).

Ved at ”den lille sorte prikken” blir fremstilt som noe negativt og overdrevent og i tillegg en typisk kvinnelig egenskap, kan man som mann lene seg litt tilbake og si at slik er ikke jeg og dermed kan jeg kanskje ikke klandres for at jeg ikke ser hva som skal gjøres. Det utvikles en definisjonsmakt over situasjonen. Vi snakker om hvordan menn *er* og hvordan kvinner *er* (Røthing 2004:61,112). Dette er med på å legitimere handlingsmønstre og hvordan vi opptrer forskjellig. Haavind (2007:173) skriver om hvordan kvinnelighet ikke er noe i seg selv, men ”en vurdering av hvordan hun forholder seg til ham”. På denne måten blir positiv og negativ kvinnelighet til, mener hun, og så lenge vi splitter forståelsen av mann og kvinne blir maktforholdet naturalisert (Haavind 2007:213).

### **5.1.1 ”Nå er far hjemme”**

Flere av informantene beskriver at etter en intoppsituasjon, har kvinnen overtatt de fleste av oppgavene mannen før pleide å utføre, og at arbeidsdelingen i mange tilfeller blir værende slik etter han returnerer. Det kommer også frem av informantenes svar at etter endt

utenlandsoppdrag har det skjedd forandringer i hjemmet og man må forhandle seg tilbake til nye oppgaver ettersom rutiner og arbeidsområder er forandret, slik et av befallene her uttaler:

(...) det sånn at hun har vært sjef i 7 mnd, i det her tilfellet var det 7 mnd for jeg var borte 3-4 uker på opptrening først. Så hun har vært på en måte, hun har styrt alt. Så da er det litt sånn, når jeg kommer hjem er det viktig å være litt ydmyk. I forhold til at man kan ikke komme hjem og ta den amerikanske stilen og si at nå er far hjemme så nå er ting som de alltid har vært. Det har gått et halvt år og mye har skjedd, mange ting har skjedd selv om jeg har snakket på telefon. (...) Man må være litt bevisst på at...være litt tilbake og se an ting, men samtidig ikke tro at man kommer hjem på ferie. Fordi om man kommer hjem og har ferie, så kommer man ikke hjem på ferie. Man er altså ikke 13 år og kommer hjem til bestemor og bestefar og skal vartes opp (mannlig informant).

Tidligere forskning beskriver hvordan mannen, når han kommer hjem, ofte har behov for å slappe av, mens kona forventer at han skal gi henne litt avlastning i hjemmet (Hanssen 2006, Ingebrigtsen Hanssen 2004:56,59). Dette var også et punkt som kom frem i forundersøkelsen til Arbeidsforskningsinstituttets rapport om samliv i Forsvaret, utført av Modum Bad (2005:26). Dette samsvarer dårlig med mitt utvalg hvor mennene vektla at det var viktig for dem å ta i et tak når de kom hjem. Selv om noen informanter påpekte at enkelte av arbeidsoppgavene i hjemmet forble overtatt av kvinnen etter hjemkomst fra intops, fokuserte samtlige av mennene på at dette ikke var en tid for avslapping, men for å ta igjen for den tiden de ikke hadde kunnet bidra på hjemmebane. Dette gjaldt også i stor grad i forhold til barna: "(...) jeg er bevisst på at ungene har veldig behov for oppmerksomhet over lang tid. At de blir sett og du er fortsatt glad i oss det er ikke derfor du dro bort...den type ting". Dette samsvarer godt med den moderne far, og mannen ser det som at han har vært borte fra et delt ansvarsområde. Han ser det ikke som en selvfølge at kvinnen har hatt ansvaret hjemme alene, uttalelsene uttrykte tvert imot at man nå ville bidra ekstra mye for på denne måten å gjøre opp for fraværet. Uttalelsene er i tråd med det de uttrykte at parforholdet ideelt sett burde være, at man deler likt på oppgavene. Slike svar kan selvfølgelig bli gitt som et speilbilde av hvordan de antar at både jeg som intervjuer, og samfunnet generelt mener de bør handle, men kvinnene uttrykte enighet i at det var godt å ha mennene tilbake og igjen være to om ansvaret. En studie gjort av Berit Brandth og Elin Kvande (2003:57) viser hvordan fedre i dag har mer ansvar for barna enn den tradisjonelle farsrollen tilsa. Men de skriver videre hvordan fedre fortsatt utfører en annen form for omsorg ovenfor barnet enn det mor gjør og at vi fortsatt kan se tendenser til mannsdominanse i forbindelse med barneomsorgen. De kvinnelige informantene beskriver hvordan de fikk avlastning ved mannens hjemkomst og bekrefter med dette hans

aktive rolle, også i barneomsorgen. Mennene var fornøyde etter å ha fått deltatt i inntops som de gjennomgående synes er en veldig interessant del av arbeidet, og hadde på denne måten fått realisert seg selv en periode, selv om det var vanskelig å være borte fra familien. Som en av mennene uttalte: "(...) jeg tror jeg var veldig fornøyd og høyt på strå og hadde mye å gi da jeg kom tilbake".

Videre var mennene oppmerksomme på å trå varsomt ettersom kvinnen nå hadde bygd opp nye rutiner i hverdagslivet og ville ta hensyn og tilpasse seg dette. En av de kvinnelige informantene uttaler: "(...) du kommer hjem i mitt domene, her er jeg sjefen og her har jeg gjort det på min måte". Kvinnen uttrykker her at hun sitter med kontrollen på hjemmefronten. Maktbalansen må reforhandles når mannen kommer hjem, og han inntar bevisst en ydmyk, men også aktiv væremåte. På den annen side kan situasjonen tolkes som en underordning, som i følge Haavind (2007) er et resultat av at kvinnen ikke klarer å slippe kontrollen på husarbeidet. Thagaard har et annet syn på makt. Hun har kritisert Haavind og mener at man i en slik tolkning overser kvinners lyst og egne valg i kjønnsforholdet. Ut ifra Thagaard (1996:11-12,71) kan man tolke slike hendelser som at kvinnen har makt til å omstrukturere systemer i hjemmet ettersom hun har oversikten og kunnskapen om hvordan livet hjemme har foregått de siste månedene. Mannen må innordne seg dette, noe mine mannlige informanter uttrykte stor bevissthet rundt. Dessuten er mannen avhengig av kvinnen for i det hele tatt å kunne delta i internasjonale operasjoner ettersom han har barn hjemme, og kvinnen sitter på denne måten med kontrollen over familiesituasjonen. Mennene var klar over at nye rutiner var innarbeidet i dagliglivet og at de måtte tilpasse seg dette for å passe inn igjen da de kom hjem. Kvinnene blant mine informanter var på sin side oppmerksomme på at de måtte la mannen få slippe til i det nye mønsteret og også få innarbeide sine måter å gjøre tingene på. Slike uttalelser kan tyde på at kvinnene vet de er hovedpersonen i hjemmet og dermed føler at de også må la mannen få slippe til.

### **5.1.2 "Jeg føler ikke plikt eller ansvar, jeg liker å gjøre det"**

Det at kvinnen har hovedansvaret ser ikke ut til å være på grunn av uvillighet til å delta fra mannens side, men heller det at huset omtales som kvinnens interesseområde. Ved å si at man liker å gjøre husarbeidet kan man tilsløre en kjønnet underordning, slik Haavind (2007:200) ser det. Kvinnen kan også ubevisst gå inn i det Hochschild (2003:87) omtaler som "deep

acting” og jobbe for å føle at man er tilfreds med situasjonen nettopp fordi man ønsker å være på linje med idealet om den moderne kvinnen. Dette kan være en måte å føle at man har den arbeidsdelingen man faktisk burde ha.

Jeg føler ikke ansvar for det, jeg gjør det fordi det er jeg som er her, men jeg gjør det ikke fordi jeg må. Hvis jeg tenker..nei, jeg gidder ikke i dag..så sier jeg kan du støvsuge for meg, så sier han ja og så har vi gjort det uten problem. Så jeg føler ikke plikt eller ansvar, jeg liker å gjøre det, og jeg er her mesteparten (kvinnelig informant).

Informanten fra sitatet understreker at hun ikke føler ansvar for husarbeidet. Jamieson (1999:146-147) mener den økte avstanden mellom ideal og praksis gjør at mange forsøker å skjule en eventuell manglende likestilling de har i forholdet sitt. Giddens (1992) perspektiv omhandlende ”rene relasjoner”, presenterer et ideal med en ny type intimitet som forutsetter at par er likestilte. Jamieson (1999:480) mener mye forblir slik det er, strukturert av ulikheter og poengterer at vi har stabile personlige og institusjonelle ulikheter mellom kjønnene som er for komplekse til å overkomme på de måtene Giddens presenterer i sin modell omhandlende rene relasjoner. Sitatet fra informanten min i forrige avsnitt er i seg selv en beskrivelse av hvordan hun ikke ønsker å fremstå som hovedansvarlig, men samtidig beskriver hun hvordan det er hun som må be han om å hjelpe til, og støvsuge *for* henne. Neste sitat kommer også fra en av kvinnene, og jeg har tatt det med for å understreke hvordan mannens innsats gjerne blir opphøyet, mens det at hun gjør husarbeid tas for gitt, noe Jamieson (1998:142) og Thagaard (2005:210) også har funnet i sin forskning. Samtidig kan det se ut til at kvinnen ser innsatsen fra mannen som noe mer enn forventet, altså som en gave i Hochschilds (2003) takknemlighetsøkonomi. Mannen blir omtalt som et ”unikum” fordi han er en type mann som liker å gjøre det fint rundt seg:

(...) det er vel kanskje jeg som ser hva som skal gjøres først...det ligger vel til torsdag og fredag, da begynner vi å puske begge to for at heldigvis er han av den typen som ikke liker skitt og rot.(...) søstrene mine sier hva slags unikum av en mann jeg har funnet. Neida, så han er grei sånn. Hvis jeg starter tar det aldri lang tid før han er der så vi kan godt si at vi deler 50-50 på husarbeid (kvinnelig informant).

Hochschild (2003:116-117) omtaler denne type tankegang som en pragmatisk referanseramme. Kvinnen er takknemlig for mannens innsats fordi hun vet at mange andre menn i bekjentskapskretsen ikke gjør samme innsats. Dette er også det samme Duncombe og Marsden (1999:95) fant i sin forskning, hvor kvinnene ofte sammenlikner mannen sin med verre eksempler for å sette han og sitt parforhold i et bedre lys. Dermed kan man unngå å ta et oppgjør med seg selv og mannen. Selv om kvinnen gjør det samme som mannen, så tillegges

ikke det nødvendigvis samme betydning skriver Haavind (2007:173). Det er også spennende å se hvordan informantene gjennom sitatet kommer til enighet med seg selv om at de deler likt på arbeidet ut ifra at hun begynner sitatet med at hun er den som har overblikket. Enkelte av kvinnene uttrykker også takknemlighet for at mannen legger merke til det de har gjort i hjemmet, og understreker at ”det ikke er mange menn som gjør det”. Igjen sammenliknes mannen med andre istedenfor å se i forhold til seg selv og dere to sammen. Det ser ut til at dette er noe man ikke anser som en mannlig egenskap og derfor noe hun blir glad for at skjjer nettopp i deres parforhold. I slike tilfeller mener Haavind (2007) at den kjønnete makten reproduseres, mannen investerer mindre i parforholdet. Er bytteforholdet skjevt og på tvers av dagens likestillingsideal, kan forklaringer som ”det gjelder jo også andre” virke kompensierende.

Thagaard (1996: 12,114) mener, som nevnt, at kvinnen kan påta seg hovedansvaret i hjemmet ut fra sine egne ønsker og premisser, noe som fører til at det ikke blir en posisjon underordnet mannen. I undersøkelsen gjort av Ingebrigtsen Hansen (2004:62) påpekes det også om at vi må se på om kvinnen kanskje liker å jobbe hjemme selv om det ikke betyr likestilling og moderne selvrealisering. Som vi har sett, kom det også blant mine informanter frem sitater på dette. Holter og Aarseth (i Thagaard 1996:80) skriver om hvordan det kan være av betydning for kvinnen å være et familiesenter, man ønsker å være hovedpersonen i familien. De understreker, i likhet med Thagaard, at hovedansvaret kan være et eget valg og at kvinnen tar kontrollen i hjemmet for sin egen del.

## **5.2 Om å balansere det emosjonelle og det praktiske**

I samlivsrapporten utarbeidet av Arbeidsforskningsinstituttet, kommer det frem at mannens fravær fra familien under deployering ikke har størst konsekvenser for det praktiske, men for det emosjonelle fellesskapet paret imellom (Heen og Halrynjo 2006:21). De emosjonelle belastningene anses større enn de praktiske utfordringene, noe som gjenspeiler det som vektlegges i det moderne parforholdet (Heen og Halrynjo 2006:58). Giddens (1992:200) perspektiv beskriver den emosjonelle nærheten og intimiteten som en viktig del av det moderne parforholdet, og mener det i dag ikke er praktiske årsaker som holder oss sammen. Modellen med den rene relasjonen innebærer at vi åpner oss for hverandre gjennom gjensidighet og kommunikasjon. Praktiske problemer er ofte gjenstand for kommunikasjon i

større grad enn det emosjonelle kan være, og kommunikasjonen rundt følelseslivet vil kanskje oftere være vanskelig enn å snakke om det praktiske når man befinner seg på forskjellige steder (Heen og Halrynjo 2006:21).

Blant mine informanter kom det frem av intervjuene at med ett unntak hadde samtlige av kvinnene møtt størst utfordringer i de praktiske gjøremålene i hverdagen. Barn som skal tas vare på og oppdras, og hentes og bringes samtidig til ulike steder blir vanskelig når man bare er en. Det å få timeplanen til å gå opp blir nevnt som en særlig stor utfordring, og også det å være alene om hus og hage. Særlig problematisk blir dette dersom man er bosatt på et sted uten et godt nettverk. Kvinnene kan ha fokusert på de praktiske utfordringene, som følge av at det er vanskeligere å fortelle om ensomhet og savn til meg som fremmed person. Det er kanskje lettere å snakke om det praktiske, også av hensyn til mannen som intervjues sammen med dem, slik at det blir mindre sårt å snakke om. Det kan også komme av at kvinnene, i en travel hverdag med arbeid, hus og barn ikke hadde tid til å kjenne så mye på det emosjonelle. I motsetning til min forskning, omhandler rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet (Heen og Halrynjo 2006) partnere av både mannlig og kvinnelig befal og resultatene er hentet fra samtlige Forsvarsgrener. Som tidligere nevnt ble også par uten barn tatt med i undersøkelsen utført av Arbeidsforskningsinstituttet og for disse vil nok det praktiske i mindre grad bli en belastning og det emosjonelle kjennes som en større utfordring ved fraværet. I tillegg fortalte parene jeg intervjuet at de gode kommunikasjonsmulighetene i form av telefonsamtaler og internettilgang antakeligvis var med på å bidra til at det emosjonelle ble mindre problematisk, noe jeg skal komme tilbake til i senere kapittel. På den annen side er det vanskelig å skille det emosjonelle og det praktiske fra hverandre, da disse to faktorene ofte henger sammen og påvirker hverandre. Hva man omtaler som den største utfordringen kan komme som resultat av spørsmålsformuleringen intervjueren gjorde, og vil dermed variere.

Kvinnene blant mine informanter hadde også en belastning i form av dårlig samvittighet ovenfor barna da mannen var borte. Dette gikk på fravær av omsorg og oppdragelse når tiden ikke strakk til og flere fikk følelsen av å være en dårlig mor i denne perioden:

Jeg merket det at oppdragelsen av datteren vår var litt på stedet hvil mens jeg var alene, for hun var såpass liten og krevde veldig mye. (...) når hun hadde vært i barnehagen en hel dag så var hun veldig søkende og ville helst være i armene mine og leke med meg og kose med meg, men så måtte jo jeg lage middag, for hun måtte jo ha mat også. Så det ble sånn at når vi kom hjem fra barnehagen så ble det å sette henne i sofaen og sette på en dvd så hun kunne se på en film i en time mens jeg lagde mat, og

når hun ba om noe og jeg sa nei og hun ba om det en gang til og begynte å sutre, så var det veldig enkelt å si ok, du skal få den kjeks. For jeg var alene og orket ikke sutring og jeg syntes det var veldig greit å kunne få litt tid i sofaen til å lese avisen på ettermiddagen og ikke bare sitte og leke med henne...så...det...jeg følte at jeg var litt dårlig mor innimellom. Ga lett etter og satt henne foran tv' n og lot det være barnevakten (kvinnelig informant).

Følelsen av dårlig samvittighet beskrives av enkelte av kvinnene. Dette til tross for at det ikke er deres arbeidssituasjon som gjør at de blir alene med barna i disse månedene. Hochschild (2003:130) mener at kjønnsstrategier både kan være bevisste og ubevisste og fungerer som en plan for hvordan man burde handle og føle. De normative følelsene sier ”jeg burde føle” og de bør dermed sees kritisk på. Følelser er ikke bare følelser, men påvirket av kulturelle skript (Hochschild 2003:128). Kvinnen ser fortsatt ofte på seg selv som hovedoppdrager og omsorgsperson, og den dårlige samvittigheten kan dermed oppstå som en følge av hennes identitet som kvinne (Holter og Aarseth 1993:157). Vi ser også ut ifra sitatet over at kvinnens praktiske utfordringer, som omsorg for barnet, også har en emosjonell side. Det at kvinnen ikke har tilstrekkelig med tid til å utføre den form for oppdragelse hun ønsker for barnet gjør at hun er preget av dårlig samvittighet, og man kan dermed ikke sette et klart skille mellom disse to typene utfordringer.

Blant mine mannlige informanter ble det påpekt at det emosjonelle var det vanskeligste, da savnet etter kone og barn til tider var meget stort. I rapporten skrevet av Heen og Halrynjo (2006: 56) påpekes det også at det å være borte fra partner og barna er en stor belastning for befalet. I tillegg var den dårlige samvittigheten for å etterlate kone med ansvar for hus og barn stor. Mennene jeg intervjuet syntes også dette var vanskelig, da i forhold til savnet og det å gå glipp av barnets utvikling og hverdagslige gjøremål, samt en bekymring for at barna skulle glemme dem.

Du får jo dårlig samvittighet da, for der nede lever du et luksusliv. For man har kun seg selv å tenke på. Du har jo jobben selvfølgelig, og vi jobbet mye, men tiden utenfor har du bare deg selv å tenke på. (...) og det aller verste var vel begynnelsen, den første tiden var nok verst, ikke minst det å forlate familien. Det var faktisk veldig tungt, jeg trodde ikke det skulle være så tungt. Da jeg satt på bussen og kjørte...da følte jeg meg som en drittsekk for å si det rett ut (mannlig informant).

Slike utsagn omhandlende hvor emosjonelt vanskelig det var å være borte fra kona og barna var gjennomgående blant mine mannlige informanter. Det uttrykkes at han føler seg som en drittsekk for å dra fra familien. Duncombe og Marden (1999:96) har i sine undersøkelser funnet at kvinnen er den som ofte er sterkest knyttet til det emosjonelle. Mine mannlige

informanter er både utleverende i sin intimitet og innrømmer svakheter. Det emosjonelle får en annen betydning når man reiser ut alene uten familien og er borte i en lengre periode enn det som er tilfelle når man er hjemme med familien. Allikevel synes jeg det var interessant å høre hvordan mannen snakket om det følelsesmessige, ettersom dette strider litt med det inntrykket man har av den machokulturen som lett forbindes med et mannsdominert yrke som Luftforsvaret.

Det som er, er at for min egen del så mister jeg jo noe når jeg reiser bort. Og det er jo et dilemma. For på den ene siden har jeg lyst til å oppfylle det jeg synes er morsomt i mitt arbeidsliv, samtidig har jeg lyst til å stå og se på hver fotballtrening og hver håndballtrening (...) og jeg har lyst til å være ektemann og kjæreste og alt dette her og livet er såpass kort som det er (mannlig informant).

En avgjørende faktor til at kvinnen og mannen fremhever ulike typer utfordringer ved fraværet, er de ulike hverdagene med forskjellige vanskeligheter de møter i denne situasjonen. Mennene reflekterer også i sitater at de ser mye grusomme resultater av krig og fattigdom på steder de har vært sendt til. Dette bidrar nok også til at savnet etter de hjemme blir ekstra sterkt. Videre er det vanskelig for mannen å sette seg inn i den praktiske hverdagen hjemme og utfordringer på det området ettersom det er lite han kan få gjort med det fra der han er. Jeg synes det er interessant hvordan både mannen og kvinnen bærer preg av dårlig samvittighet som følge av strukturer de blir nødt til å forholde seg til i intopsperioden, ettersom dette er en ramme som delvis er påført dem av eksterne faktorer, arbeidsgiver.

### **5.3 Hvordan kan funnene sees i lys av maktforhold mellom kjønn?**

Jeg har i dette kapitlet gjennomgått sitater fra informantene, som går på dette med å definere hva som er typisk kvinnelig, og at kvinnen for eksempel er flinkere til å se hva som skal gjøres. Haavind (2008:60-61) bemerker at slike definisjoner gir en posisjon til å fremstille noe annet som mannlig, og dermed innta den dominerende posisjonen og legitimere utøvelse av makt denne posisjonen fører med seg. Jeg mener at det her lett kan oppstå en definisjonsmakt når mannen omtaler kvinnen som initiativtaker og den som har tiltak, og slår seg til ro med den situasjonen. I tillegg har vi sett hvordan uttalelser fra kvinnene kan tyde på at de opplever det som en gave når mannen deltar i husarbeidet. Men hva om vi kaster et blikk på det både Holter og Aarseth (1993) og Thagaard (1996) beskriver som kvinnens eget ønske. Mine informanter beskriver at de trives med husarbeidet, og når mannen er i intops føler kvinnene



at de får testet og bekreftet sin egen styrke. Riktignok prøver enkelte av kvinnene å tildekke at de er hovedansvarlig i hjemmet, noe jeg ser to ulike forståelser av. For det første er ikke husmoryrket i tråd med det modere kvinneidealet. Informantene ønsker kanskje ikke å fremstå som par hvor allmenn forestilling trekker konklusjoner om at det foregår en mannlig dominans og kvinnelig underordning. Man ønsker å dekke over et eventuelt etterslep i kjønn. For det andre tolker jeg det slik at det kan være vanskelig for kvinnen å innrømme en dominerende posisjon på hjemmebane, hvor hun har kontrollen, ettersom det kan få mannen til å føle seg utelatt. Hun vet at mannen allerede synes det er krevende å være borte fra familien over en såpass lang periode og unngår dermed å innrømme at hun sitter med maktposisjon i hjemmet.

Mine informanter har parforhold som gir uttrykk for Hochschilds (2003:128) ideologi om ekteskap i overgangsfasen. Parene fremstår som egalitære når de omtaler idealet for parforhold, men innrømmer at de er i en situasjon hvor mannens arbeid tar opp mer tid enn kvinnens yrke og at kvinnen er hovedansvarlig for husarbeidet. I tillegg finner jeg kjennetegn som gjør at de kan plasseres i overgangsfasen ved at mannen prioriterer arbeidet, mens kvinnen reduserer sin arbeidstid for at han skal få reise ut i internasjonal operasjon. Mannen jobber også lengre dager utenfor hjemmet til daglig, noe de begrunner hans lavere deltakelse i husarbeidet med. Samtidig representerer de trekk ved det egalitære ekteskapet ved at begge er opptatt av hjemmet. Selv om kvinnen gjør mer husarbeid og også er alene om det i perioden mannen er i intops, har mannen tilrettelagt og sikret seg at kona skal få det greiest mulig i perioden han er borte. Når begge er hjemme er det ikke ”en som ligger på sofaen og ser på den andre arbeide”, som en av informantene uttaler, men de har forskjellige arbeidsoppgaver, mannen har gjerne sitt ansvarsområde i hagen. Jeg forstår det slik at parene ikke vektlegger *hva* man gjør, så lenge de oppfatter at det er en likedeling av det totale ansvaret i hjemmet. En lik fordeling av mengde arbeidsoppgaver i hjemmet ser ut til å være viktigere enn en nødvendigvis likestilling i form av type arbeidsoppgaver. Parene definerer selv arbeidsfordelingen som tradisjonell og legger ikke skjul på dette. Allikevel vil jeg ikke vurdere at parene representerer den tradisjonelle ideologien av ekteskap Hochschild (2003:128) beskriver, ettersom begge parter er opptatt av arbeid i hjemmet, samtidig som de begge har et arbeid utenfor hjemmet. Dette har også vist seg i form av at mennene gjør en ekstra innsats når de kommer hjem for å ta igjen tapt arbeid for tiden de var i intops. Mye av våre preferanser kan ligge historisk lagret i oss, men man må også være åpen for at man har

ulike interesser og livsprosjekter, slik Aarseth (2008:84) omtaler det, om det så bærer preg av tradisjonelle kjønnsnormer.

Det er ikke *fordi* han er overordnet at han unngår støvkluten, men fordi han har et annet livsprosjekt, der støvkluten ikke inngår i noe som fremstår som meningsfylt for ham (Aarseth 2008:84).

Jeg forstår det Aarseth her beskriver som at vi ikke nødvendigvis må tolke mannens fravær som ansvarlig i husarbeidet som at han prøver å ta avstand fra noe han mener er kvinnens område, men at han har andre arbeidsområder han anser som meningsgivende. I mine informanternes tilfelle stemmer dette ved at mannen ikke fraskriver seg ansvar for oppgaver i hjemmet, men trives for eksempel bedre med å jobbe i hagen enn å arbeide inne i huset. Samtidig deltar han også i husarbeidet selv om han ikke anses som hovedansvarlig på dette området. Kvinnen uttrykker at hun trives med å ha kontrollen over husarbeidet. Igjen vil jeg påpeke det faktum at utvalget til Aarseth (2008) på flere måter skiller seg fra mine informanter, i tillegg til at vi har ulike data ut ifra spørsmål som er stilt. Jeg synes allikevel at hennes funn har vært interessante å knytte opp til drøftingen av maktperspektivet i forhold til mine informanter.

Giddens (1992:58,63) modell av de ”rene relasjoner” beskriver hvordan parforholdet etableres for sin egen del og opprettholdes så lenge begge kjenner gjensidig tilfredsstillelse i forholdet. Denne sammenflytende kjærligheten er det nye limet i parforholdet, mener han, det er ikke lengre praktiske årsaker som holder oss sammen. Blant mine informanter ble det uttrykt at intopsperioden var en unntakstilstand og at man på forhånd fant gode løsninger som gjorde at livet hjemme kunne fungere bra selv om man nå var alene med ansvaret. ”Det er spørsmål om å holde ut. For det er litt unntakstilstand, du settes jo inn i en krevende situasjon. Og du vet at den slutter, men så er det om å gjøre å få nok milepeler innimellom til at du kommer deg til slutten”, uttalte en av de mannlige informantene. Ved å vedkjenne at dette er en forbigående periode, vil jeg anta at det er lettere for kvinnen å være positiv til å påta seg aleneansvaret. Damenes innordning etter mannen karriere er en unntakstilstand, det er ikke en varig tilpasning. Jamieson (1998:158) konkluderer sine studier med at det ikke bare er gjensidigheten og lidenskapen som holder oss sammen. Hun er enig i at vi må ha det romantiske aspektet i forholdet vårt, men at praktiske årsaker fortsatt er med på å holde oss sammen. For mine informanter spiller praktiske forhold en klar rolle i deres situasjon. Mannen er avhengig av at kvinnen tar seg av hus og barneomsorg mens han er ute i intops.

For kvinnens del kan det økonomiske også være en praktisk årsak som gjør at hun lettere velger å gjennomføre tiden hjemme alene. Dette er forhold jeg ikke gikk nærmere inn på i intervjuene, men jeg vil anta at mannen tjener litt ekstra på et slikt oppdrag, noe som kan virke motiverende på situasjonen.

## 6. Nærhet og avstand, ute og hjemme

### 6.1 Om å skape nærhet på avstand

Det er skrevet mange bøker om hvordan vi som mann og kvinne er forskjellige og forklaringer på hvordan vi snakker forbi hverandre når vi kommuniserer. Hochschild (2003:99-100) påpeker at så lenge vi ikke har de samme fortolkningsrammene, vil man ofte komme til kort. Hun mener kjønnsforskjeller henger igjen i normene, hos begge parter, og at vi ikke er kommet så langt i likestillingen. Giddens (1992:188) perspektiv på parforhold beskriver derimot en idealtipe i moderniteten hvor vi har gjennomgått en demokratisering av privatlivet, med kommunikasjon som det nye limet i relasjonene. Idealtypen av parforhold skal i de rene relasjonene gi og ta like mye, men ettersom partene kanskje ikke alltid føler det er slik på grunn av ulike fortolkningsrammer, så fungerer ikke denne nye intimiteten som et lim i den forstand det er uttrykt gjennom Giddens modell, mener Hochschild.

I dette kapitlet ønsker jeg å diskutere hvordan parene skapte nærhet i parforholdet perioden de var fra hverandre og hvordan det var tilrettelagt for dette. Hvordan gjøres kommunikasjon når den fysiske avstanden er så stor?

Det er mange vanskelige ting med å være borte som jeg har snakket om tidligere. Det her med å være borte, det å ha litt dårlig samvittighet for at alt faller på henne. Det som også er vanskelig med å være borte er at alt blir veldig fjernt selv om du er på nett en halvtime-time, så er alt veldig fjernt. Og når ting er fjernt lenge, så blir kjærligheten fjern og lojalitet blir fjern og mange type ting blir fjernt (mannlig informant).

Blant dem jeg intervjuet hadde samtlige av mennene mulighet til å ringe hjem hver dag mens de var ute i intops og de fleste hadde også tilgang til internett slik at man kunne sende e-post hjem. Flere av parene blant mine informanter fremhever kommunikasjon som viktig for at parforholdet skal fungere og som nøkkelen til et stabilt forhold, noe som er essensielt foran en intopssituasjon slik denne kvinnen forteller: "(...) Det vil være tilstanden på det partnerskapet, ekteskapet eller samboerskapet, hvordan det ser ut i utgangspunktet før de stikker hver sin vei som er alfa og omega". På spørsmålet mitt om hva som er viktig for å få parforholdet til å fungere, også i situasjoner man er fra hverandre, svarte majoriteten ærlighet, lojalitet og god kommunikasjon, noe som nok regnes som et ideal og essensielt i de fleste parforhold, men informantene utdypet nærmere:

Man må ha lyst til å kommunisere. Og så må man tørre å kommunisere. (...) Men hvis kommunikasjonen skal ha noe for seg, så må jeg ville noe godt. Det er lett å kommunisere sine lettest tilgjengelige tanker, spesielt når man er sint. (...) Og når man er sint så kan man si hva man vil og etterpå kan man si unnskyld, men det blir ikke usagt. Så man må altså tenke seg godt om, hva er det jeg vil med det jeg sier nå? (...) er det min egen frustrasjon, min egen engstelse, min egen usikkerhet som gjør at jeg må si det her for å føle meg bedre? Men hvordan kjenner du deg da? Og hvis jeg sier unnskyld etterpå, blir det usagt? Er sårene plutselig borte? Nei, så det med kommunikasjon er viktig og det er jo det som på en måte i hvert fall mitt ekteskap føler jeg hviler ganske trygt på for jeg føler vi snakker godt sammen og kona er flink til å lese meg og sier aldri noe for å være slem. Men det er klart jeg får av og til beskjed og, men det er ikke for å være slem, det er fordi da må vi endre på et eller annet (mannlig informant).

Den mannlige informanten i sitatet over uttaler at man må ville noe godt med det man sier og i tillegg tenke over hvordan det man sier blir oppfattet av mottakeren. Han reflekterer rundt nødvendigheten av å være oppmerksom på at det som blir sagt ikke blir usagt ved at man unnskylder seg og at man bør tenke på hvordan den andre parten føler seg etter budskapet du har gitt. Informantene understreker også at de var fornøyde med kommunikasjonen seg i mellom ettersom de føler at de ”vet hvor man har den andre”. I Duncombe og Marsden (1999:96) ble det påpekt hvordan kvinnene savnet empatiferdigheter hos mannen. Mennene blant mine informanter snakker om det å se seg selv utenfra og hvordan man oppfattes av andre. Dette kan forstås i lys av Illouz (2007:18) beskrivelser av det refleksive selv. Hun (2007: 34-35,64) fremhever at vi har fått en intellektualisering av hverdagslivet, som former hvordan vi *bør* tenke og handle. Illouz mener at selv om det er viktig å inneha kommunikativ kompetanse, slik at man forstår det partner mente og ikke det man *trodde* partner mente, bør man være oppmerksom på at kulturen påvirker hvordan vi *burde* føle. Samtidig ser hun hvordan de med kommunikativ kompetanse har det bedre sammen privat.

Et par av mennene påpeker at de hadde mye fokus på nettopp dette med kommunikasjon i perioden de gikk på Luftkrigsskolen. De tilegnet seg kunnskap om det prosessuelle, noe de uttaler at de har hatt god nytte av, blant annet det å snakke ”med hverandre og ikke til”, slik en av de mannlige informantene uttrykker det. Hochschild (2003:18) skriver om viktigheten av at man kjenner på egne følelser for å forstå andres følelser og på denne måten skaper den viktige emosjonelle kompetansen. Man setter ord på emosjoner gjennom skriving og bevisstgjøres gjennom refleksjon slik at man kan handle kognitivt fremfor emosjonelt (Firing 2004:kap.6). Når man får erfaringer litt på avstand, blir det lettere å se på følelsene utenfra. Jeg vil anta at en slik form for bearbeiding av egne tanker og følelser vil være til god hjelp i

kommunikasjonen når den foregår over avstand, slik man opplever i en intoppsituasjon. Duncombe og Marsden (1999:96) skriver om hvordan kvinnen er den som oppholder seg mest i hjemmet og dermed utvikler høyere emosjonelle ferdigheter enn menn, samt større kommunikasjonskompetanse ettersom de da ofte har mer tid sammen med barna. I mine informanternes situasjon kunne dette vært tilfelle med tiden mor er hjemme mens far er i intops, men den emosjonelle kompetansen ser allikevel ut til å være jevnt fordelt mellom kjønnene. Jamieson (1999:490) påpeker hvordan et ideal for parforholdet i samfunnet vårt er at mannen i like stor grad kan være den som tar opp og kommuniserer rundt et problem dersom dette skulle oppstå. Flere av mine informanter påpeker at mannen er den som tar opp eventuelle problemer i parforholdet, mens kona er mer konfliktsky. Det kan tyde på at disse mennene er oppmerksomme på viktigheten av en åpen kommunikasjon når man skal ut i intops. En tilleggsforklaring på at kvinnen ikke inntar en like aktiv rolle kan være at hun igjen utfører en tilretteleggende rolle, som påpekt i tidligere eksempler, og tilpasser seg situasjoner fremfor å ta opp en diskusjon.

Det ble påpekt av samtlige at den daglige telefonkontakten de hadde mulighet til å ha under intoppsituasjonen lettet belastninger ved fraværet, for begge parter. En kvinnelig informant uttaler: ”Bare de 10 sekunder liksom, bare å høre stemmen til den andre, hjalp veldig”. Videre utdyper en mannlig informant viktigheten av å ha en samtale, uavhengig av innholdet.

Omtanken blir det avgjørende:

Det er ikke bestandig at man har så forbannet mye å fortelle heller. Eller ønsker å fortelle. Det er vel heller det at man bare viser at man bryr seg. Jeg tenker i hvert fall på når man er på intops. At man viser at man bryr seg, viser at jeg har tenkt på deg i dag også. Men jeg har ikke så mye å fortelle. Man sender bare et livstegn og sier at man er her og at alt er bra. Trøtt og sliten, savner deg, tenker mye på deg. Det trenger ikke være så mye mer enn det. Det trenger liksom ikke være en stor avhandling fra A til Å med da jeg stod opp så gjorde jeg det og det og da jeg la meg hadde jeg den og den følelsen (mannlig informant).

Selv om det for meg fremstod som at parene kommuniserte bra og kjente hverandre godt, syntes flere at kommunikasjonen ble vanskeligere over telefon, som en av de kvinnelige informantene her uttaler:

Og så blir kommunikasjonen litt overfladisk, for man har ikke tid til å gå i dybden på ting. For det var jo ting jeg kunne tenke meg at vi snakket eller mailet mer grundig om, men så ble det mer svada (...). Jeg visste det stod andre nordmenn i kø og skulle snakke og det var ikke alle dagene du hadde tid til å prate, du ringte bare for å si hei jeg har det bra og så hadde jeg lyst til å fortelle om noe spesielt som hadde skjedd på

jobben (...) og så hadde ikke han tid til det...det syntes jeg var veldig tøft (kvinnelig informant).

Jamieson (1998:157) mener at den utleverende intimiteten fortsatt ikke er den dominerende formen for intimitet i dagens parforhold. Hun skriver om hvordan relasjonene i dag blir skjørere nettopp fordi fokuset i parforholdet ligger så sterkt på at vi skal ha den gode og utleverende samtalen og at man da kan føle man feiler i parforholdet dersom man ikke får til en slik type kommunikasjon (Jamieson 1999:11-13,158). Dette går vanskelig sammen med strukturen rundt en intoppsituasjon hvor man har tidsbegrensninger på samtalen og faste tidspunkt for når man kan snakke:

Det som er med telefon er at da har du en telefonsamtale og du har den telefonsamtalen når du ringer og du får kontakt. Ikke når det passer eller når du har lyst. (...). Mens hjemme så snakker vi jo hele tiden og så får man så mye ikke-verbal kommunikasjon. Alle disse tingene her...så det er klart det er annerledes. Men jeg kan ikke legge nok vekt på muligheten til å ringe hjem hver dag. Men jeg snakker om at man kan ringe hjem og snakke en halvtime-3 kvarter og prate om alt og ingenting, hva ser du på, på tv? (...) bare ha tid til den tompraten, ja, nei, så...få de småhistoriene (mannlig informant).

Mannen skal i dag ikke bare være sterk, men også en myk person som kan vise svakhet (Røthing 2004:50). I den forbindelse kommer kommunikasjonen og utlevering av følelseslivet frem. Jeg synes siste delen av sitatet over er spesielt interessant i forhold til ”tompraten” den mannlige informanten nevner. Han definerer her den gode kvalitetssamtalen som en samtale hvor man har sagt det som må sies og kan gå over til å prate om ingenting, en samtale som gjenspeiler dagliglivet hjemme når man ser hverandre hver dag og ikke nødvendigvis har noe spesielt å snakke om. Men en av mennene påpekte at det må være en viss tidsmessig kvalitet på samtalen for at han skal føre nærheten til kona hjemme: ”Å snakke klokka 11 om kvelden etter vi begge har hatt lange dager og vi begge har bare lyst til å gå og legge oss, for mange dager på rad, er ikke bra for meg. Jeg trenger en lang samtale hvor vi får litt nærhet gjennom telefonen. Og da kan jeg kjøre på nesten ubegrenset (i jobben)”.

Kvinnene påpekte også at samtalene hjalp på savnet etter partneren: ”Vi snakket jo på telefon hver dag, så dermed ble ikke distansen så stor”. Parene klarte altså å skape nærhet gjennom samtalene tross stor fysisk avstand. Dette er en av de største vanskelighetene ved fraværet under intops, slik det blir beskrevet av befall i blant annet artikkelen til Hanssen (2006). Flere av informantene mente at intoppsituasjonen hadde gjort dem mer oppmerksomme på viktigheten av å uttrykke kjærlighet til hverandre. Både det at man er borte fra hverandre og

kjenner på savnet og det at det er en viss sikkerhetsrisiko i situasjonen man er i, gjør at man blir ekstra oppmerksom på hvor mye den andre betyr for en. For noen føltes det også lettere å si at man elsket hverandre over telefonen i den situasjonen man befant seg i. Avstanden ga et behov for å uttrykke sin kjærlighet til den andre, samtidig som man ble minnet på dette hver gang man kjente på savnet etter partneren.

I rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet (Heen og Halrynjo 2006:56) informeres det om at det er en stor belastning når man er ute i intops å tenke på dem hjemme. Samtlige av mine mannlige informanter opplyser om at de gode kommunikasjonsmulighetene letter belastningen og påpeker at de hjemme dermed ikke er en bekymring som står i veien for deres arbeid mens de er deployert. Dette fordi de har en ”mental pute”, som en av mennene omtaler det, ved at man kan ringe den hjemme når man har behov for det. I tillegg kan man tenke seg at tanken på de hjemme ikke påvirket mennene som var ute i intops i like stor grad som det hevdes i tidligere forskning ettersom mine par uttrykte at hadde solide forhold bak seg og fortsatt hadde det like bra sammen ved hjemkomst. Flere sitater understreker viktigheten av at man er trygge på hverandre og også som grunnen til at man får til en god kommunikasjon, slik denne kvinnen beskriver:

Det at man har et solid forhold tror jeg er viktig. For at man skal klare å være fra hverandre, så må du, hvis et forhold skranter så tror jeg ikke det er noe bra å være fra hverandre så lenge, det tror jeg ikke...det er viktig at det er ganske så solid, eller så tror jeg det kan bli tanker både her og der (...). Det at jeg ikke er usikker på han og han er ikke det på meg (...) (kvinnelig informant).

### **6.1.1 Å skjule for å beskytte**

Enkelte av kvinnene påpekte at de noen ganger over telefon var fristet til å fortelle om praktiske problemer hjemme, men lot være for ikke å uroe mannen som uansett ikke fikk gjort noe med det:

Men jeg synes det er veldig viktig (...) når jeg endelig snakker med han at jeg ikke åååh...sånn og sånn har skjedd i dag...det må man være kjempeflink til ikke å gjøre. For det hjalp ikke han der nede. Så jeg prøvde alltid å være positiv, selv om du hørte i stemmen hvis jeg savnet deg eller det var en tøff dag, men det var sånn..ikke sagt rett ut, for han ringer ikke hjem for å høre alle klager. Hva kan han gjøre der ute? Ingenting. Så man må være veldig flink for å ikke gjøre det. For det er mange som gjør det. Og det hjelper ikke de der ute (kvinnelig informant).



Enkelte av kvinnene klarte ikke alltid å skjule følelsene over telefon dersom de hadde en dårlig dag, og fikk dårlig samvittighet for dette ettersom de visste at det resulterte i at mannen fikk det vondt. I sitatet over fremkommer det hvordan kvinnen setter seg inn i mannens situasjon og tilsidesetter sine egne behov. Ut ifra sitatet over vil jeg si at kvinnen gjør et slags tilretteleggingsarbeid for å gjøre intoppsituasjonen lettere for mannen. Dette gir rammer og begrensninger for hvilken type kommunikasjon kvinnene tillater seg:

(...) jeg snakket ikke om problemene hjemme. Jeg har alltid prøvd å være positiv over telefonen. (...) Men det er alltid når han kommer tilbake at jeg reagerer. Jeg blir mentalt veldig trøtt og jeg kan gråte over ingenting i flere uker. Og jeg slipper alt ut. Og så går det bra igjen. Og sånn tror jeg det har vært begge gangene. Jeg holder og holder for jeg vet jeg må og må og må og så kommer han hjem og så ...åååh....for da vet jeg at du er her (kvinnelig informant).

Dette med å endre følelsene og opptre som om alt er i orden for at å hindre at situasjonen skal bli vanskelig for mannen kan sees som et slags ”følelsesarbeid”. Thagaard (2005:185) skriver om ”kjærligheten som arbeid” og hvordan begge parter må bidra for å ta vare på forholdet. Et uttrykk for at kjærligheten er et gjensidig prosjekt, er at omsorgen man viser tillegges samme mening av begge parter (Thagaard 2005:209). Thagaard bruker betegnelsen ”en kjønnet forståelse” når hun snakker om hvordan mannen og kvinnen har forskjellig oppfattelse av ord og handlinger. Personlige samtaler er noe kvinnen ofte er opptatt av, mens mannen lettere uttrykker kjærlighet gjennom praktiske handlinger (Thagaard 2005:210, Duncombe og Marsden 1999:93, Jamieson 1998:142). For mine par ser det ut til at både mannen og kvinnen er opptatt av den nære samtalen, noe som kommer godt med i situasjonen de er fra hverandre. På denne måten kan man se at de har kjærligheten som et gjensidig prosjekt. Det kom også frem at mennene lot være å fortelle om ulike risikosituasjoner for at kvinnen skulle slippe å uroe seg når situasjonen allikevel hadde endt godt. Men disse begrensningene de la for samtalen var av kjærlighet til hverandre, en del av kjærlighetsarbeidet. De ville ikke at den andre skulle uroe seg unødige, slik en av mennene her uttaler: ”jeg hadde jo bestemt meg på forhånd at hvis det var noe som skjedde, så ville jeg si at det gikk bra allikevel”. Det ble også nevnt begrensninger av hva man kunne si over telefon av sikkerhetsmessige årsaker, noe som også la begrensninger på den naturlige samtalen i forhold til hva man ville gjort om man befant seg ansikt til ansikt. Det var slike typer begrensninger, fremfor misforståelser, som skilte denne avstandskommunikasjonen fra samtalen de hadde når begge var hjemme.

Informantene opplyser om at de føler de ”leser hverandre” såpass godt at det sjelden oppstod misforståelser. I de tilfellene det hadde skjedd, var man opptatt av å løse dette på best mulig måte slik en mannlig informant her beskriver: ”vi lar det ligge, vi slutter begge to nå. Vi er slitne, dette lar vi være. Vi forstår ikke hverandre helt nå”. Selv om informantene valgte å holde tilbake informasjon om vanskeligheter de kunne ha for å skåne partneren, mente parene at de kjente hverandre såpass godt at man ofte kunne høre om det var noe galt selv om den andre ikke ville innrømme det. Det ligger nok en trygghet i at man kjenner hverandre såpass godt at man klarer å sette seg inn i den andres sted ut ifra måten ting blir sagt på, slik en av mennene her beskriver:

Men det er veldig vanskelig. Det du klarer å utveksle (over telefon), er på en måte fakta. Og så sitter du og hører på tonefallet og hvilken rekkefølge det kommer i og så tolker du hvordan man har det sånn sett, det er en uttrykksform sånn sett, men det å si akkurat hvordan man føler det, det er litt risiko, for det er veldig vanskelig å få gjort noe med det gitt at det ikke virker, man er på telefonen 300 mil unna. Så det blir mer en avsjekk på en måte, at det hørtes greit ut. Og kjenner man hverandre godt så hører man med en gang om det er noe, da kan man sjekke ut hva det er da (mannlig informant).

Også når partene var sammen hjemme, viste de oppmerksomhet rundt når man burde ta opp en diskusjon. Denne type bevissthet på når man bør ta hvilke typer samtaler vil komme godt med når kommunikasjonen foregår over stor avstand:

(...) kommunisere når vi er i litt lettere humør enn når vi er litt sure, la det gå over litt. Så vi kan le litt av det på en måte, det er bedre situasjon å diskutere i og ta opp tunge saker, når man er i litt godt humør, for da klarer man å se sin egen urimelighet (...)  
(mannlig informant).

Man utvikler kompetanse innen parforhold og relasjoner ut ifra de situasjonene man befinner seg i gjennom livet, hevder Røthing (2004:186). For mine par kan dette sees i lys av intoppsituasjonen, hvor de måtte lære seg å kommunisere på litt nye måter, men opplevde at de mestret dette og bevarte nærheten gjennom tiden fra hverandre. Selv om informantene visste at den andre antakeligvis ville høre om man holdt noe tilbake, valgte de som tidligere nevnt å ikke fortelle hverandre om bekymringer, nettopp for å ivareta hverandre. Denne formen for kommunikasjon skiller seg fra den de hadde sammen når begge var hjemme. Kommunikasjonen brukes til å opprettholde forbindelsen og nærheten, men delingen av bekymringer uteblir for å ivareta den andre.

## 6.2 ”Å investere og gjøre noe med forholdet før problemene oppstår”

PREP-kursene, som fokuserer på- og gir trening i hvordan par skal kunne kommunisere bedre sammen, ble trukket frem av informantene som et nyttig tiltak for å bedre kommunikasjonen og forståelsen av hverandre i parforholdet. Som Illouz (2007:34) påpeker, kan bedre kommunikasjon hjelpe paret til å unngå misforståelser og lettere klare å sette seg inn i den andres situasjon. Ved å utvikle det refleksive selvet, kan man se seg selv utenfra, og på denne måten bedre empatiferdighetene (Illouz 2007:18). En av de kvinnelige informantene uttaler: ”Bare det å bli minnet på hvor viktig det er å prate sammen. (...) det er det å investere og gjøre noe med forholdet før problemene oppstår da”. Ekspertdiskurser som Illouz beskriver kan sammenliknes med Forsvarets PREP-kurs hvor man lærer hvordan man gjennom kommunikasjon kan unngå diverse konflikter i et parforhold. Bevaring av intimiteten og empatiferdigheter bør trenes opp hos par hvor vanskeligheter lettere kan oppstå som følge av fraværet fra hverandre når den forsvarsansatte er ute i intops (Hanssen 2006). Guro Helskog ved Modum bad, som deltok i arbeidet med forundersøkelsen til Samlivsrapporten 05/2006, mener Forsvaret bør abonnere på samlivskurs til par som sliter, slik at de gjentatte ganger kan delta, ettersom de ofte møter større utfordringer enn andre par (Hanssen 2006). Kun to av parene blant informantene mine hadde deltatt på et slikt kurs. Noen har ikke fått tilbudet, mens andre har hørt om det, men kanskje ikke helt hatt interesse for det eller kjennskap til hva det gikk ut på. Det kan se ut til at Luftforsvaret ikke har gått klart nok ut med informasjon rundt et slikt tiltak. Liten deltakelse kan også være knyttet til ”machokulturen” som kan finnes i Forsvaret og, andre mannsdominerte yrker. Tilbudet ligger der, men det blir opp til befalet å avgjøre om man synes dette kan være til nytte for parforholdet og en ide man skal dele med partneren.

Parene som hadde deltatt var meget fornøyde med det de hadde lært på kurset. I utgangspunktet visste de ikke om de hadde behov for det, men deltok fordi de hadde fått tilbudet fra Forsvaret. I etterkant ser de at de har blitt oppmerksomme på mye de tidligere ikke viste at de kunne gjøre bedre, noe som også hadde hjulpet dem i tiden de var fra hverandre i intops. En av de mannlige informantene uttrykker sin erfaring fra kurset på denne måten:

Ja, for å si det sånn, det er nesten så man skulle gitt det til alle i gave før de gifter seg. Før de gifter seg burde alle gå på PREP-kurs. Det er teknikk-kurs i kommunikasjon. Man blir ikke mer kjærester, men man lærer kommunikasjon. (...). Ja, en investering i forholdet. I hvilket som helst forhold. Og det er jo en investering i seg selv å lære seg

selv å kommunisere, så alle burde jo hatt det. Til og med på jobb burde jo folk hatt det, for å lære å leve sammen på jobb (mannlig informant).

Et av parene som hadde deltatt på kurset mente deltakelse burde være obligatorisk foran en intops-periode. ”Vi sier jo det, at har du problemer i ekteskapet, så løser du det i hvert fall ikke ved å ta intops”, uttaler paret, som føler at de på kurset også fikk bekreftet at de gjorde mye riktig i kommunikasjonen seg imellom. PREP- kursene blir holdt ved Modum Bads samlivssenter, og faglærer Kristin Lærum ved samlivssenteret mener Forsvaret er nødt til å sette i gang forebyggende tiltak etter å ha sett statistikken over samlivsbrudd etter utenlandsopphold (Hanssen 2006).

Og det å lære seg til å stole på ord. For meg er det vanskelig og er sikkert fortsatt vanskelig tror jeg. Jeg veit ikke om det har noe med min personlighet eller engstelse eller hva det har med å gjøre, men det å stole på ordene...er du glad i meg, ”ja”, ja stol på ordene, ikke legg vekt på den pausen som var. Kanskje hun holdt på å nyse, kanskje det var noe som skjedde. Stol på ordene. Det tror jeg er viktig (mannlig informant).

Sitatet over er fra en av de mannlige informantene. Jeg synes sitatet beskriver situasjonen på en god måte. Han er klar over at han bør stole på det kona hjemme sier til han, men samtidig mister man så mange nyanser i kommunikasjonen på grunn av avstanden, at tvilen og usikkerheten blir en faktor. Igjen ser vi hvordan en av de mannlige informantene åpner seg og forteller om hvordan de emosjonelt hadde det i perioden de var borte fra hjemmet. Informanten formidler en form for sårbarhet ovenfor situasjonen og uttrykker at kommunikasjon uten nærhet kan være vanskelig. Kulturelle kategorier har konsekvenser for hvordan informantene tenker om sine egne erfaringer, og trening og informasjon om dette, vil antakeligvis gjøre menn og kvinner mer klare til å takle motsetninger og usikkerhet og til å forstå hverandre. Dersom kvinne og mann kommuniserer forskjellig og har ulik emosjonell kapital kan det bli vanskelig å møtes i dialogen. Når man er fra hverandre i intops vil eventuelle vanskeligheter kunne forsterkes, noe også tidligere forskning har påpekt. Mine informanter ser dermed ut til å ha hatt en styrke i måten de kommuniserer på ved at de har taklet utfordringene på en måte som gjør at begge parter fortsatt kjenner nærhet gjennom samtalen, tross den fysiske avstanden.

### 6.3 Limet i parforholdet

Beck og Beck Gernsheim (1995:70) beskriver hvordan kjærligheten er vårt nye sentrum i det avtradisjonaliserte liv hvor hver enkelt følger sine egne livsprosjekter. De påpeker også at barna er parforholdets kjærlighetsprosjekt og midtpunkt (Beck og Beck-Gernsheim 1995:173). Flere av de forsvarsansatte jeg intervjuet syntes selv at det å bli deployert ble vanskeligere når barna ble så store at de begynte å savne pappaen sin. De fortalte at de ikke ønsket å dra ut igjen før barna var store nok til å forstå hvorfor han dro fra dem:

Den dagen barna mine er gamle nok til at jeg kan kunne sette meg ned og forklare dem hvorfor jeg skal bort og hva jeg skal gjøre og så videre, så kan det bli aktuelt (å dra ut igjen). (...) Men så lenge de er i den alderen de er i, så kommer ikke jeg til å reise ut igjen. Og jeg har på mange måter bestemt meg for det at hvis Forsvaret beordrer meg ut, så får de oppsigelsen min. (...). Jeg er åpen for å kunne reise ut igjen men det skal skje i mitt...det skal skje når det passer meg. (...) De (kollegaer) er i Forsvaret fordi de liker å være i Forsvaret. Og det er det samme med meg. Jeg synes det er kjempespennende. Jeg er ikke negativ til å dra ut igjen, men det skal skje på mine premisser (mannlig informant).

Her ser vi hvordan ønsket om et familieliv, men samtidig det å kunne realisere seg selv i arbeidslivet, blir uttalt som viktig for informanten. Haugen Dragsnes (i Moldjord m.fl. 2007:28) har vært ute i intops og reflekterer i boken rundt årsaker til at han dro ut og hvordan individualitet og frihet kan bli satt opp imot sosial tilpasning. I hans vurdering om han skulle dra ut i intops, kom frykt for å bli utstøtt av gruppen frem som et punkt i avgjørelsen, samt et ønske om ikke å svikte kollegaer. Ønsket om å erfare en intoppsituasjon var også et viktig punkt i avgjørelsen. Befalet blant mine informanter har et ønske om å reise ut og oppleve situasjonen man har trent frem mot, det er en del av jobben de synes er interessant, i tillegg til at det er blitt et krav for å gjøre karriere. Men de uttrykker også, slik sitatet over viser, at familien går foran jobben i form av at man selv vil være med på å bestemme en eventuell ny utreise. I følge undersøkelser gjort av Duncombe og Marsden (1999:95), mener kvinner at mannen deres ofte prioriterer arbeidet foran henne. Holdningen som mine mannlige informanter viser kan gjøre at kvinnene ikke kjenner seg nedprioritet til fordel for mannens jobb. Dermed vil jeg anta at det blir lettere for kvinnen å stille seg positiv til at mannen reiser ut og å gjennomføre denne tiden alene.

Som tidligere nevnt, kom det frem av Rapport 5 (Heen og Halrynjo 2006:53) at både befall og partnere tilknyttet Luftforsvaret er mer negative til deployering enn de tilknyttet andre grener. Befalet er riktignok mindre negative enn sine partnere. Denne negativiteten fremkommer ikke

i betydelig grad hos mine informanter. Jeg har beskrevet hvordan kvinnen støtter mannen, og det er også tydelig at befalet anser intops som en viktig del av jobben og noe de ikke ønsker å velge bort. Jeg antar at støtte og positiv holdning fra begge parter side er med på å gjøre intops til en overkommelig situasjon, og er med på å bevare limet i forholdet. Kvinnen vet at mannen ikke reiser ut for enhver pris, eller på bekostning av familien, og mannen vet hva kvinnen ofrer for å få det til å fungere i hjemmet mens han er borte. Arbeidslivet krever stadig mer av oss og opptar mye av tiden vår, men de nære relasjonene er nødvendig for selvutviklingen. Videre er dette viktig i jobbsammenheng, vi trenger tryggheten og nærheten (Beck og Beck-Gernsheim 1995:196). Dette kom blant annet frem i uttalelsene tidligere i oppgaven, angående viktigheten av å kunne ringe hjem når man er ute i internasjonalt oppdrag. Flere av mennene uttrykte også at det var i familien de hentet energien til å utføre arbeidet i intops.

På spørsmålet om når man føler seg nær hverandre som par, svarte flere av mine informanter at det var i situasjoner med barna de hadde denne følelsen, slik dette befalet uttaler: ”Barna fører oss sammen. Så snart vi snakker eller er det noe som helst om datteren i barnehagen eller noe sånt, så er jo vi to ett. Så snart vi begynner å snakke om penger og økonomien hjemme, så er vi på to forskjellige planeter. I hvert fall sånn jeg føler det”. Selv om befalet trives med- og jobber frem mot en intops, så fant samtlige det veldig vanskelig å forlate kone og barn. Noen av mennene gikk så langt som å omtale det å dra ut som en egoistisk handling: ”Altså fra rent personlig perspektiv så har det vært mange fordeler. Rent karrieremessig så er det en forutsetning at jeg gjør det. Også for egenutvikling synes jeg det er veldig bra. For du opplever ting du aldri ville gjort i Norge (...). Men det er jo veldig egoistisk”. Arbeidslivet krever stadig mer av sine ansatte, og dette gjelder i stor grad Forsvaret, som sammen med nedbemanning har innført beordringsplikten. Familien får økt betydning, det er her befalet ”lader opp batteriene” igjen. Samtidig er kravene fra arbeidslivet med på å fylle selvrealiseringen til mine informanter.

Når begge parter er hjemme, er parene opptatt av det å tilbringe tid sammen, dele fritiden med hverandre. Dette er med på å styrke forholdet deres, i følge flere av informantene. De er klar over hva som skal til for at de føler seg nær hverandre. Thagaard (1998:113) beskriver hvordan mennesker uttrykker seg gjennom etablerte handlingsmønstre: ”Personer skaper mening til det de sier ved å forholde seg til kulturelt etablerte måter å snakke om bestemte temaer på”. Også mine informanter ga uttrykk for hva de mente det ideelle parforholdet

innebar, og fortalte hva de jobbet med i sitt forhold for å bevare limet. En kvinnelig informant beskriver: ”Vi prøver å være litt romantiske da...egentlig gjøre litt hver dag...litt hyggelig, litt kjærtegn..si noe pent, bygge og motivere”, uttrykker en av kvinnene. Mannen følger opp: ”Ja, men vi har jo snakket om at det kan vi bli flinkere på (å uttrykke kjærlighet til hverandre), for vi synes jo..eller jeg synes vi er mye i trivialiteten og det er mye unger..mye barn og sånne ting...”. Det er dette Duncombe og Marsden (1999:95) også fant i sine studier, at samtaler i større grad dreier seg om barna fremfor parforholdet når man ikke lenger bare er to. Barna fungerer som et lim i parforholdet, men samtidig tar det noe av oppmerksomheten bort fra dem som par. Så lenge samlivet fungerer bra, blir det kanskje ikke vedlikeholdt i like stor grad som tiden man bruker på barna. En av mennene uttrykker at kona er flinkere enn han til å passe på parforholdet i hverdagen:

Du gjør vel det...du er liksom den som ...”kremt, nå har vi ikke gitt hverandre en klem på så, så lang tid.” Jeg har en tendens til å bli oppslukt av det jeg holder på med. Og jeg holder på med noe hele tiden. (...). Jeg blir blind for sånt, dessverre(...). Men det interessante er at det er mellom oss. Jeg er på det motsatte, en helt annet planet i forhold til barna. Jeg er ekstremt opptatt av datteren og jeg skal ha tid sammen og at hun skal ha oppmerksomhet av meg og at hun skal få bekreftelse fra meg hele tiden og at jeg ser henne og at hun skal få oppmuntring og at jeg er glad i henne, vi er glad i henne. Så det jeg glemmer mellom oss to som jeg tar for gitt der sånn, det er egentlig kun oss. Jeg tror liksom det til syvende og sist hviler på en sånn tankegang at jaja, hun klarer seg selv (mannlig informant).

Allikevel viste parene seg å være oppmerksomme på at forholdet ikke gjør seg selv og uttrykte at dette var noe de prøvde å minne hverandre på i dagliglivet. En av mennene forteller om hvordan han er oppmerksom på å vise omtanke for kona og legge merke til og fokusere på de tingene som er bra. Han uttrykker også at han flere ganger hver dag sier til kona at han er glad i henne. Andre fokuserte på den stille intimiteten, som i følge Jamieson (1998:8) innebærer hvordan man bryr seg om hverandre gjennom handlinger for og med sin partner. Man viser hverandre omsorg gjennom praktiske handlinger i hverdagen. Mennene la også vekt på ting som ble gjort og sendt fra kvinnene hjemme, som fotoalbum og oppdateringer, som en kjærlighetserklæring.

Informantene forteller at de uttrykte kjærlighet både gjennom ord og handlinger, i visshet om at partneren satte pris på det. Dette kan sees som et uttrykk for delt ansvarsfølelse for å ta vare på relasjonen, og fungere som et ”lim”. ”Jeg tror vi prøver å investere mye begge to på hver vår måte, forskjellig uttrykksform, men vi bruker veldig mye tid på å passe på at den andre er på banen. Jeg tror vi bruker mye tid til å tenke på hverandre på alle slags måter”, som en av

mennene beskriver det. En av de mannlige informantene uttaler hvordan nærhet også preget forholdet selv om de var fra hverandre:

Jeg vet at til tross for at vi var borte fra hverandre under intops, så følte vi veldig stor nærhet. Og jeg tror det er..de gangene vi har følt avstand fra hverandre, det har vært når vi har begynt å ta hverandre som en selvfølge. Man setter ikke pris på de små næring, men man overser de og kommenterer de ikke. Så kan man plutselig finne ut..jammen...er jeg alene her nå. (...) Selv om man ser hverandre hver dag så plutselig er man ikke helt sammen i hodet og gjerning (mannlig informant).

I tillegg ble det uttalt at parene har ordninger også når begge to er hjemme, for å gjøre hverdagen enklest mulig, noe som også fører til at paret kommer nærmere hverandre, slik denne mannlige informanten beskriver:

Vi har kalendermøter som vi kaller det, med hver vår kalender stort sett hver kveld. Vi er nødt til det. Når er jeg borte, når er hun borte (...). Få det inn på kalenderen. Hvis ikke vi har kalendermøter så rakner livet vårt. Men sånn tror jeg det er for alle. Så nesten hver kveld så har vi kalendermøte. Det er viktig for oss og det er en trygghet i det også. (...) og da har vi og noe å snakke om for da vet jeg hva som skjer i hennes liv (...) og da har vi en samtale hvor vi deler livet med hverandre. Så det opplever vi å være veldig greit (mannlig informant).

Beck og Beck-Gernsheim (1995) bekrefter at hjemmet er blitt en arena for planlegging nå som arbeidslivet stiller så store krav til oss. Ved å ha disse kalendermøtene ser man også hvordan kvinnens jobb blir prioritert på lik linje med mannens arbeid etter at mannen er tilbake fra intops. Jeg vil anta at dette er en god måte å vise at man respekterer hverandres arbeidsliv og hverdag og ønsker å ta del i det og tilrettelegge best mulig for hverandre. Parene uttrykte at det var litt merkelig å nærme seg hverandre da mannen returnerte fra intops, ettersom man hadde hatt en lang periode fra hverandre, slik en av kvinnene her er sitert: ”Jeg husker da jeg stod på Gardermoen så var jeg nesten litt nervøs. Det blir liksom litt sånn der..man blir litt satt ut liksom”. Det å ha kalendermøter som paret i forrige sitat omtaler som en situasjon hvor de deler livet med hverandre, kan være en ny måte å tilnærme seg hverandre på og skape nærhet i parforholdet etter man har vært fra hverandre så lenge.

I neste avsnitt skriver jeg om takknemlighet. Jeg har valgt å ta med dette, ettersom parene påpekte at det å anerkjenne- og uttrykke takknemlighet ovenfor hverandre er viktig for å bevare nærheten i parforholdet. Dette gjelder både når de er sammen hjemme og når de er fra hverandre.



### 6.3.1 Takknemlighet

Med ord. Jeg prøver bevisst å være flink til å skryte av de mange små tingene. For livet består mest av mange små ting. Det består av tacoen på fredagen. Det består av at når jeg står opp på onsdagsmorgenen så er det av en eller annen grunn reint på kjøkkenbenken. Eller når jeg kommer hjem fra jobb på onsdag ettermiddag så er oppvaskmaskinen tømt. Og av en eller annen grunn så har jeg alltid reine klær i skapet mitt. Så alle disse tingene prøver jeg å sette ord på og skryte av for det synes jeg er viktig. Og jeg prøver å være en god ektemann som skal være der for henne. Men takknemlighet for meg tror jeg uttrykkes best gjennom ord (mannlig informant).

Dette kom som respons fra en av de mannlige informantene, på spørsmålet om hvordan takknemlighet uttrykkes. Det at man ikke tar ting for gitt, men anser det som er gjort som en gave, slik Hochschild (2003:104-105) definerer situasjonen når man føler at man har fått noe utover det som er forventet. Følelsen av gjensidighet er det viktige her, grunnlaget i opplevelsen av at begge føler seg verdsatt. På denne måten kan takknemlighet fungere som et lim i forholdet.

Informantene la vekt på det å anerkjenne hverandre og uttrykke takknemlighet som viktig for å kjenne nærhet i parforholdet. Forundersøkelsen til rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet, utført av Modum Bad (2005:19), forteller om hvordan kvinnene savner at mannen kunne anerkjent den jobben de gjorde hjemme mens han var i intops. De mener dette er avgjørende for at de skal orke å holde ut. Ut ifra mine intervjuer ser det generelt ut til at kvinnene følte seg verdsatt og anerkjent i det arbeidet og den innsatsen de gjorde hjemme da mannen var i intops, noe som også virket motiverende på situasjonen. Parene var oppmerksomme på det å oppmuntre og anerkjenne hverandre i den innsatsen hver av dem gjorde i tiden fra hverandre og ikke vinkle kommentarer kritisk, men se det fra en positiv side:

Det skal jo så lite til, det er bare...et takk varer jo i mange timer, men fraværet av det kan skape tilsvarende irritasjon i timer og dermed blir avstanden...(...). Men hvis man først føler og mener det, så bør man si det for da oppnår man enormt mye effekt, man får jo masse igjen for det da...(...). Men hvis man er flink til å klare å si, gi en positiv tilbakemelding til omgivelsene når man opplever noe positivt, spiller nesten ingen rolle hva det er, så skaper man seg nesten en ekstra kvote til å ta de andre tingene når de dukker opp (mannlig informant).

Blant mine informanter ble det også uttrykt at takknemlighet er noe de også setter pris på i hverdagen:

Jeg liker mye bedre å få i små..takknemligheter ofte, jeg vil mye heller hatt ti tosekunder med takk eller tusen takk du er snill og grei, enn å få to-minutters tale med så fin og flott. Den hyppigheten, mange ganger i løpet av dagen, mye viktigere enn å få en stor innimellom. For den kommer da i alle dagene, ikke sant (...) (mannlig informant).

Måten informantene beskriver sitt forhold til takknemlighet på, gjør at jeg som intervjuer får inntrykket av at det finnes stor innsikt i hvordan de på denne måten tar vare på parforholdet. Mennene er opptatt av å sette pris på de små tingene i dagliglivet, noe som tidligere i oppgaven er blitt beskrevet av de mannlige informantene som en typisk kvinnelig egenskap. Dette vil nok være ekstra viktig i perioden de er ute i intops, å uttrykke takknemlighet ovenfor partneren hjemme, som gjør det mulig for mannen å reise ut.

Flere av mennene uttrykker dårlig samvittighet og samtidig stor takknemlighet for at kvinnen påtok seg alt ansvaret hjemme i tiden han var borte. Samtidig uttrykte kvinnene takknemlighet for mannens tilrettelegging av praktiske forhold hjemme før han reiste, samt støtten de fikk under veis:

Jeg følte at jeg hadde støtten din hele tiden, at jeg visste at du syntes det var kjempetøft å være borte og når jeg hadde...jeg fikk alltid respons på mailene, når jeg skreiv hvordan ting var hvis ting ikke var fullt så bra så fikk jeg alltid støttende ord og du kommenterte alltid det jeg skreiv da, du skreiv ikke bare tilbake om livet ditt men det var på en måte en liten dialog. Og det at du var så opptatt før du dro og at ting skulle være hundre prosent i orden (...) så visste jeg at du var oppriktig interessert i at ting skulle være tilrettelagt for oss hjemme (kvinnelig informant).

### **6.3.2 ”Et sterkt forhold blir ofte enda sterkere”**

Røthing (2004:172) skriver om hvordan par ofte skyver utfordringer og mulige konflikter inn i fremtiden for å hindre at det skal være en konflikt i nåtiden. En kvinnelig informant beskriver usikkerheten rundt mannens intopssituasjon på denne måten:

(...) hele tiden når han har kommet hjem og sagt at kanskje jeg blir sendt til Sudan og kanskje ditt og kanskje datt som han har gjort så lenge vi har vært sammen. Så har jeg liksom tenkt at jaja, det dukker alltid opp noe så det skjer liksom aldri. Men så har jeg visst innerst inne at før eller siden så må han ut, så når vi da fikk greie på at dette var et snilt oppdrag på 3 ½ måned og ...så tenkte jeg litt sånn at nå håper jeg han får det

oppdraget bare sånn at vi kan bli ferdig med det, og så trenger jeg ikke tenke mer på utenlandsoppdrag...men det kan jo fortsatt skje da (kvinnelig informant).

Kanskje er det bra at parene skyver utfordringer inn i fremtiden, slik at de på denne måten kan reflektere rundt hvordan de tenker at situasjonen kommer til å bli. Man får da tid til å forberede seg både praktisk og emosjonelt på fraværet. Av mine informanter var det noen som så positive sider for parforholdet ved å være fra hverandre i perioder. De opplevde at det var veldig hyggelig å se hverandre igjen, og ble mer oppmerksomme på hvor mye ektefellen betydde for en, slik en mannlig informant her beskriver:

Jeg tror fordelen for min del er jo ...høres nesten ut som en klisjé..men jeg er blitt veldig oppmerksom på hvor mye de betyr for meg....for det savnet som jeg følte der nede er kanskje det sterkeste jeg har opplevd...jeg husker minutt for minutt timene jeg dro hjemmefra...vi satt oss i bilen og rygga ut og så bytta vi og kona kjørte, for jeg ville ikke kjøre og gråte...jeg husker når moren min stod i døren og holdt datteren i armene, jeg har aldri følt noe verre enn det...så fordelen for meg hvis man kan si det, er at jeg personlig har blitt veldig oppmerksom på hvor mye de betyr for meg (mannlig informant).

Mennene jeg har intervjuet jobber alle i et typisk maskulint yrke, men vektlegger stadig det emosjonelle i form av familie og samliv. Jeg vil anta at dette er med på å gjøre intopsituasjonen lettere for begge parter, ved at man kan sette ord på følelser man har den tiden man er fra hverandre, og kun har det verbale å forholde seg til. Disse parene kan ha hatt en fordel i den krevende situasjonen de har vært igjennom, ved at de i stor grad er likestilt på det emosjonelle området, i form av at de begge lett uttrykker følelser for den andre. En av mennene forteller at intops kanskje har vært med på å gjøre parforholdet bedre:

Jeg tror at generelt det å reise mye i vårt forhold gjør at vi ikke blir så lei hverandre, det tror jeg. Også gjør det det spennende, det blir veldig innholdsrikt. Det blir ikke halv åtte til halv fire dag inn og dag ut, den ene dagen tar den andre og plutselig er vi gamle. Men det skjer noe. Og det tror jeg er en fordel og (mannlig informant).

En annen bekreftet at ved at de hadde klart seg gjennom intopsperioden, hadde han og kona fått et sterkere forhold: ”Vi har jo blitt sterkere..enda sterkere...og fått enda mer fokus på oss. Så det er ulemper, men det er ikke minst fordeler ved at et sterkt forhold blir ofte enda sterkere”. Man fikk kjenne på følelsene for hverandre i en ny situasjon, og en av kvinnene uttaler at de ”fikk en annen arena å møtes på”. Hun var stolt av arbeidet mannen hennes skulle gjøre i landets regi, nemlig hjelpe andre.

## 6.4 Hvordan skaper parene nærhet i forholdet når avstanden er stor over en lengre periode?

Kravet om intimitet i parforholdet møter utfordringer i en tid man også søker selvrealisering. Samtlige par hadde meninger om hva de mente god kommunikasjon var og at dette bevarte intimiteten dem imellom i perioden de var fra hverandre. De la også vekt på at et stabilt forhold gjorde at man kjente hverandre såpass godt at man kunne høre på stemmen til den andre den egentlige meningen bak budskapet. Man mister mye i samtalen når man ikke er ansikt til ansikt, og det at de ”visste hvor de hadde den andre” hjalp dem til å unngå misforståelser i kommunikasjonen. Parene er opptatt av å tenke over hvordan det man sier blir oppfattet av partner, noe som også gjenspeiler deres tilbakeholdenhet i hva slags informasjon de ønsket å dele med den andre i tiden de befant seg på forskjellige steder. Parene tar vare på nærheten til hverandre ved å beskytte den andre for informasjon man tror kan skape uro hos partneren. De var enige om å være ærlige med hverandre, men allikevel valgte man å skjule noe av sannheten, av kjærlighet og omtanke for den andre. Jeg vil anta at begge parter hadde behov for å fortelle partneren sin om en tung dag, men man satt til side sitt eget behov, og skapte ytterligere litt avstand for å beholde nærheten i forholdet.

Samtidig som kjærligheten uttrykkes ved å være tilbakeholden med ord om situasjon, var det også ordene som hjalp til å holde på intimiteten i tiden fra hverandre. Kommunikasjonen bød på utfordringer, sammenliknet med når de var sammen hjemme, i form av at det av og til kunne bli en overfladisk samtale. Man snakket ikke til hverandre når man faktisk hadde behov for det, men når det passet for den andre. Samtidig var ikke informantene opptatt av å ha de dype samtalene, men bare det å kunne snakke sammen gjorde at man fikk dekket mye av det emosjonelle savnet og de følte seg nærmere hverandre.

Kombinasjonen av parforhold/familie og Forsvaret med internasjonale operasjoner kan se ut til å skape en slags kognitiv dissonans for ny maskulinitet. De mannlige informantene uttrykker at det er i familien de henter energi til å takle presset i arbeidslivet. De er moderne menn som ønsker å realisere seg selv i yrkeslivet, men samtidig ønsker å være ektefelle og far. Dermed bekrefter de deler av funnene til Beck og Beck-Gernsheim (1995), som beskriver arbeidslivet i dag som krevende og ser hvordan familien får en ny funksjon. Det er her vi henter krefter for å takle det arbeidet krever av oss. Aarseth (2008:86) skriver om hvordan investeringer i relasjoner både hjemme og på arbeidet filtreres i hverandre, ved at det

emosjonelle er viktig begge steder, samtidig som vi er avhengig av den ene arenaen for å fungere på den andre. Hochschild (2003) er blant dem som skriver om en funksjonstømming av familien, som følge av at vi følger våre livsprosjekter, men dette viser seg ikke å være i tråd med mine funn. Duncombe og Marsden (1999) har i sine studier funnet at menn har dårligere emosjonell og kommunikativ kompetanse enn det kvinner har. Mennene blant mine informanter støtter ikke dette, og enkelte legger forklaringen til opplæring på Luftkrigsskolen. Illouz (2007) er blant de som påpeker at kommunikativ kompetanse i stadig større grad får en ny betydning i arbeidslivet, der blant annet samarbeid har fått mye fokus. I Luftforsvaret samarbeider man mye med andre og behovet er stort for kommunikativ kompetanse.

Thagaard (2005:193-197) skriver at likeverdighet i forholdet kan oppnås når partene har likt følelsesmessig ansvar. Man viser at man verdsetter og bekrefter hverandre, både i samtalen og gjennom handlinger. Mine informanter uttrykker en gjensidighet i omsorgen for hverandre. Som påpekt i denne oppgaven er kvinnene ofte omtalt som flinkere enn mennene til å ta vare på nærheten i parforholdet i hverdagen, mens mennene er bedre enn kvinnene til å ta opp eventuelle problemer i samlivet til samtale. Det ser ut til at hos disse parene tar begge parter ansvar for å ta vare på kjærligheten. Man kan se hvordan kompetanse til å forstå hverandre i samtalen har hjulpet parene i perioden de var fra hverandre. Det kan se ut til at Forsvaret bør fokusere på å øke bevisstheten om den avgjørende betydningen av kommunikativ kompetanse, enten gjennom PREP-kurs, eller kurs i Luftforsvarets utdanningsinstitusjoner.

I en vanlig hverdag hjemme kan det være lett å glemme å uttrykke sin kjærlighet til partneren i daglige rutiner. Informantene sier blant annet at barna fungerer som et lim i deres parforhold, barna bidrar til nærhet, men at de samtidig tar fokuset litt bort fra parforholdet. I en intoppsituasjon, eller ved fravær fra hverandre generelt, får man tid til å kjenne på savnet til den andre og det viste seg for flere at det ble mer naturlig å fortelle hvor mye denne personen betydde. Avstanden har på denne måten fungert som et lim i parforholdet. Når begge er hjemme har de en ideologi om at det er viktig å både gjøre hyggelige ting for hverandre og også uttrykke det med ord, men fraværet fra hverandre fungerte som en oppvekker for hvor mye man elsket den andre. De er opptatt av det å ”bygge hverandre opp”. Jeg vil anta at dette er en av grunnene til at mine informanter sitter igjen med et positivt inntrykk av intopsperioden. Parene var også oppmerksomme på at det å uttrykke takknemlighet til hverandre gjorde at de følte seg nærmere hverandre, mens avstanden kom når man unnlot å vise takknemlighet eller tok hverandre og det man gjorde som en selvfølge. Jamieson (1999)

hevder at kjærlyghet og omsorg som uttrykkes gjennom handlinger er vel så viktig i dagens samfunn. Det at kvinnen påtar seg ansvaret hjemme for at mannen skal få reise ut i intops kan nok være med på å gjøre deres forhold sterkere. Parene er gjennomgående positive til hverandre og anerkjenner det arbeidet den andre gjør under intopssituasjonen. Jeg vil tro at slike holdninger gjør at begge parter strekker seg litt lengre for at den andre skal ha det bra. Forsvaret, på den annen side, er de som kunne gjort ting annerledes, i følge enkelte utsagn fra informantene. I påfølgende kapittel skal jeg beskrive hvordan informantene ønsker at Forsvaret kunne tilrettelagt bedre.

## **7. ”Hva kan Forsvaret gjøre for å bedre situasjonen for paret under en intoppsituasjon?”**

Overskriften i dette kapitlet beskriver et av spørsmålene jeg stilte mine informanter. Dette var et tema som informantene viste stor iver etter å få svare på og jeg ønsker derfor å ta med noen av punktene som kom frem for på denne måten kanskje å kunne gi noe tilbake ved at det blir opplyst rundt disse forholdene.

”Har familien til den ansatte det bra, er man i stand til å gjøre en langt bedre jobb”, ble uttalt av Johan Wroldsen, leder i arbeidsgiveravdelingen i Forsvarsstaben ved en konferanse i 2006. I rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet ble befalets fravær fra familien beskrevet som en av hovedbelastningene både for befalet og for familien (Heen og Halrynjo 2006:92).

Den forsvarsansatte i mitt datamateriale hadde gode erfaringer med intopstiden og syntes dette var en lærerik periode i karrieren. Kvinnene hjemme viste seg også å være positive til situasjonen og klarte seg for det meste bra alene hjemme. Mye av grunnen til dette var at de fleste av mine informanter hadde familie i umiddelbar nærhet. Selv om parene var positive til situasjonen og Forsvaret, hadde informantene ulike forslag til utbedringer og tiltak jeg nå vil oppsummere:

### **7.1 Praktisk tilrettelegging og hjelp til familien hjemme**

(...) Til tross for at det er drevet med intops i så mange år, så synes jeg Forsvaret er utrolig lite dyktige...det...jeg vil nesten kalle det amatørmessig...jeg snakker bare for egen situasjon...det burde vært en selvfølge for Forsvaret å ta en telefon til kona, om så bare en gang i måneden (...) trenger du hjelp, er det noe vi kan gjøre for deg...og sånne ting...da viser det at du har et genuint ønske om å ta vare på den som er igjen...der har vi utrolig mye å lære av amerikanerne, de flytter til en annen plass...det nettverket som er for de hjemme er så utrolig stort og godt utbygd fra vugge til grav. Men her i Norge er vi amatører, det er helt klart (mannlig informant).

Flere av informantene formidlet et ønske om at jobben i større grad kunne stille opp og kompensere for at mannen er ute og borte fra familien over en lengre periode. At man kan reise ut uten å bekymre seg for hvordan de du etterlater deg skal klare seg praktisk, og være trygg på at det er en organisasjon hjemme som er i stand til å ivareta familien om de eventuelt skulle trenger hjelp, er viktig for informantene. Det understrekes at denne hjelpen må

informeres om i god tid før utreise, slik at man er trygg på hva man kan få hjelp til, for som en av informantene sier: ”du får ikke en kone, i mitt hode da, på Setermoen i Troms, til å ringe et nummer i Østfold for å si det at jeg trenger hjelp til å klippe plenen jeg, det gjør man bare ikke”. Det uttrykkes også av en av kvinnene at denne tilgjengeligheten må være oppriktig:

(...) alle sier, ja hvis du trenger noe, er det bare å ringe. Men det er så tomme ord. Hvis noen hadde tatt telefonen og sagt, vil du ha en kopp kaffe eller hvordan går det, er det noe vi kan gjøre? Det hadde betydd mye mer enn femti stykker som sier at hvis det er noe så er det bare å ringe. Så jeg synes de kunne blitt flinkere. Du vet at de er der, men (...). Jeg synes det var veldig dårlig. Jeg synes de er litt flinkere i Hæren egentlig til det....de har familiedager og alt mulig. Det er veldig lite i Luftforsvaret (kvinnelig informant).

Det å vite at man har noen som bryr seg ble av flere nevnt som et stort savn i perioden mannen var borte, da gjerne av de kvinnene som ikke hadde familie i området: ”(...) hvis jeg ikke hadde vært flink til å lage eget nettverk, så hadde jeg blitt helt utelatt, men ingen, og ikke en eneste telefonsamtale (...) det betyr så mye, det gjør det...absolutt”. Dette med kontakt fra Forsvaret mens man har ektefellen sin ute i intops kom også frem som et savn hos informantene i rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet, og da spesielt blant dem knyttet til Luftforsvaret (Heen og Halrynjo 2006:82).

(...) det er klart det er ikke nok, hvis gubben reiser ut, så er det ikke nok at kona blir invitert på ettermiddagskaffe etter tre måneder og så er det bare tre måneder til gubben kommer hjem. Det er de 90 dagene imellom som er krevende. Det er der det må være et system som...i hvert fall et sikkerhetsnett som gjør at man ikke har alle bekymringene og lurer på hvis sånn og sånn (mannlig informant).

## **7.2 Støttegrupper og nettverksstøtte**

Videre spurte jeg om hva de konkret syntes om familiepolitikken i Forsvaret:

(...) er den så god da? Jeg tror at...bare jeg som tror...hvis det var noen som hadde brydd seg om de ektefellene som sitter hjemme i større grad...en organisasjon...som disse ektefellene kunne ta barna sine med og snakke med likesinnede som hadde samme problemet og utfordringene, så tror jeg kanskje det kunne vært litt bedre...Jeg sier ikke at det amerikanske forsvaret er så suverent, tvert imot, men de har disse familieklubbene, og hjelper til... (mannlig informant).

Det å møte partnerne til kollegaene av mannen din som reiser ut ble altså nevnt som essensielt. Behovet for en støttegruppe og et godt nettverk er stort i en slik kontekst. Bare det



å vite at man ikke er aleine om forskjellige tanker rundt situasjonen hjelper. I tillegg kan man da holde litt kontakt med de som er i samme situasjon mens ektefellen er ute i intops. En fadderordning ble også foreslått som et tiltak for å lette situasjonen. Dette gjaldt særlig som et ønske hos de som nettopp hadde flyttet til et nytt sted da mannen dro ut i intops. Forslaget gikk ut på at man kunne ha en forsvarsfamilie, som bodde på stedet man var nå var flyttet til, som en slags fadderfamilie som kjente til situasjonen din og kunne hjelpe med å gjøre deg kjent på stedet og være tilgjengelige for eventuelle spørsmål du hadde omhandlende både bostedet og intoppsituasjonen. Man ønsket også å kunne møtes på nærmeste base til messemiddager og være en del av miljøet selv om mannen var bortreist. Som et befall her beskriver er dette et tiltak som er blitt vanskeligere å organisere:

(...) problemet i dag er at vi setter sammen styrker, (...) for Hæren har det helt annerledes, for Hæren trener hjemme med det personellet som de drar ut med. Det gjør ikke nødvendigvis Luftforsvaret. Luftforsvaret setter sammen styrkebidrag fra forskjellige steder. Så på oppdraget (...) så var det folk fra Andøya, Gardermoen, Rygge, Bergen,- Håkonsvern, et utall steder. Og dermed så er de strengt tatt lagt under familieprogrammene ved hjemmeavdelingene sine, men det krever en enorm koordineringsoppfølging fra den oppsettende avdeling. Så Rygge skulle ha sittet med liste, det gjorde de jo da, i forhold til hvor folk kom fra og så da involvert familieprogrampersonellet på de forskjellige basene for å kunne følge opp familiene hjemme. Men det ga de fullstendig faen i, og jeg sier det rett ut, de ga faen (mannlig informant).

Flere av informantene påpeker at Hæren har en større og tettere oppfølging av sine ansatte enn det Luftforsvaret har. Det uttales at i Luftforsvaret ”blir mye overlatt til tilfeldigheter”. De mannlige informantene påpeker at ved nedskjæringer, er det ansatte som har med personell å gjøre som lettest forsvinner. Sakene blir dermed lagt på de som har andre arbeidsoppgaver som hovedområde, og nedprioriteres lettere som følge av dette. De uttaler videre at det å utvikle et velfungerende familieprogram koster penger og har forståelse for at det dermed ikke blir prioritert:

Vi har så stramme budsjetter nå, det er så ekstremt de nedskjæringene som Forsvaret står ovenfor, jeg er ikke overbevist om at den norske befolkningen faktisk egentlig forstår det. (...). Ergo, så det siste vi tenker på er å bruke penger på sånt, vi skal ha fullt fokus på å kunne drifte vi (mannlig informant).

### **7.3 Tilrettelegging av gode kommunikasjonsmuligheter hjem**

Gode kommunikasjonsmuligheter hjem når man er ute i intops ble av samtlige informanter beskrevet som et helt nødvendig gode. En kvinnelig informant understreker viktigheten av dette: ”Hele perioden gikk mye bedre enn det jeg hadde trodd på forhånd. Hovedgrunnen til det var at han og jeg hadde daglig kontakt på telefon og jeg hadde aldri drømt om at vi kunne kommunisere på den måten (...)”. Dette er også et punkt jeg utdypet viktigheten av i analysedelen av denne oppgaven, i forhold til ivaretagelse av parforholdet.

### **7.4 Kortere oppdrag**

Korte oppdrag, rotasjonsordninger som gjør at man oppholder seg kortere perioder ute, var også blant punktene om hva som kan gjøres for at betingelsene for et godt familieliv skal være til stede. Når Forsvaret må kutte i personell, fører dette til en større belastning på de gjenværende.

Det gamle Forsvaret var jo gjerne slik at du måtte tjenestegjøre nordpå for å gjøre karriere, nå er det jo gjerne ikke sånn lengre...satt litt på spissen må jeg poengtere. Men nå er det jo intops som gjelder. Man må gjerne ha intops for å gjøre karriere (...) så er det et vesentlig problem for Forsvaret, fordi vi blir færre og færre (mannlig informant).

De ansatte er klar over at dette koster penger, og at Forsvaret her får et problem som politikere er skyld i. Politikerne bør ta innover seg hva avgjørelsene deres egentlig innebærer for Forsvarets personell, mener en av informantene og uttrykker at slike bestemmelser bør sees som en investering.

### **7.5 Kompensasjoner**

Informantene mente også at i de tilfellene hvor kvinnen måtte korte ned på arbeidsmengden, burde Forsvaret kompensere for tap av inntekt. Et annet ønske som viste seg å være spesielt nyttig for de som ikke hadde familie i nærheten, var tilgang til flere flyreiser slik at man kunne fly barna til familie slik at de kunne avlaste.

## 7.6 Informasjon

I forkant av intopssituasjonen ble ektefellene til dem som skulle reise innkalt til et informasjonsmøte i regi av Luftforsvaret. I følge en av mine informanter varte dette møtet en halvtime og hun syntes det virket som de tok veldig lett på situasjonen. De fikk et skriv med telefonnumre de kunne ringe om det skulle være noe og det var det hele. Som denne kvinnen sier: ” de kunne gjøre så mye mer mot oss pårørende, de hadde kunnet invitere noen som hadde hatt mannen sin ute tidligere, som kunne fortelle litt om sine erfaringer og litt sånn gruppesamtaler, og...”. Hun snakker videre om Forsvarets familieprogram og ”Ved at man har et bra familieprogram og informerer mer om bakgrunnen for hvorfor de skal reise ut og at ting blir lagt til rette så gjør jo det det enklere og motiverende for de pårørende”. Flere av informantene kom med forslag til bedre informasjon i forkant av situasjonen. Kvinnene var usikre på hvem de skulle kontakte dersom de hadde trengt hjelp mens mannen var ute og i hvilke tilfeller de kunne ta kontakt.

## 7.7 Samlivskurs

Det ble også fremhevet at man burde få gjennomgå Forsvarets PREP-kurs før mannen reiste ut. For eksempel at Forsvaret bør oppfordre og opplyse om viktigheten med PREP-kurs, at det ikke bare er for dem som sliter, men at det kan fungere preventivt for den ”unntakstilstanden” man befinner seg i når den forsvarsansatte er i intops. Forsvaret bør kanskje gå ut bredere med informasjon rundt disse kursene slik at folk både blir bekjentgjort med det, men også at man skjønner viktigheten et slikt kurs kan ha for parforholdet når man befinner seg i såpass krevende situasjoner som det man er i intopssituasjonen. Informantene savner at de ikke kjenner til de støtteordningene som faktisk eksisterer.

(...) det samlivskurset som vi var på det var det første og det siste. Siden den tiden har det ikke vært penger til det. Så Forsvaret..det er jo det som frustrerer oss også, at ikke Forsvaret investerer i det (...). Ja, det koster penger, men du får igjen, du får motivert personell, du får...(mannlig informant).

... motiverte personer på hjemmebane (kvinnelig informant).

## 7.8 Holdningsskapende arbeid

Det kommer frem av mine intervjuer, at dersom den hjemme er positiv til Forsvaret, vil man også kunne takle mer. Selv om informantene hadde mange forslag til forbedringer for parforholdet under en intoppsituasjon for Luftforsvaret, påpekte de også at man ikke kan forvente hva som helst av hjelp, det er jo også andre yrkesgrupper som forlater hjem og familie over lengre perioder uten å forvente at arbeidsgiver stiller opp. Men som enkelte i den forbindelse også påpekte, kan det være stor risiko knyttet til arbeidet som utføres i en internasjonal operasjon.

Kunne Forsvaret gjort mer? Altså Forsvaret gjør jo ingen ting, synes jeg... hvis man sier at ”jo du får jo lov til å ringe hjem”, men det får du jaggju i Nordsjøen også, og de tjener like godt som meg og de har mer fri og det er ingen som prøver å slå dem i hjel. Så... eller at, ”jammen du får jo fri”, men kjære deg jeg har jo jobbet 16 timer i døgnet på noen av de verste plassene på jorda, hvem andre er det som ikke får fri? (...). Men jeg forventer ikke at det skal komme en soldat og kjøre barna mine på trening. Men jeg forventer vel at dersom det var krise, la meg si det sånn at hvis kona hadde fått influensa og 40 i feber og ungene skal på trening, så hadde det vært kjekt hvis det hadde vært et sted man kunne ringe og si vet du hva nå har vi faktisk krise, den ene krisen vi har hatt på 2 år eller noe og jeg trenger litt hjelp (mannlig informant).

Det ble også påpekt at Luftforsvaret kanskje hadde en tendens til å skru opp forventningene for oppfølging av de hjemme under en intoppsituasjon, for så ikke å klare å følge det opp.

Jeg tror vi som har vært i intops og har hatt ektefelle (...) som har vært hjemme... vi er flinkere til å prøve å ta vare på hverandre enn nødvendigvis arbeidsgiver. (...) og der sliter vel Luftforsvaret litt med at i Luftforsvarets ledelse er det vel mange som aldri har vært ute, mens i Hærens ledelse er det mange som har vært ute og har hatt skoene på for å si det sånn (mannlig informant).

## 7.9 Tettere oppfølging av de som er ute, de ansatte

Det kom også frem generelle forslag til tiltak som ikke nødvendigvis involverte parforholdet, men den generelle motivasjonen til de ansatte:

Og sånt (være ute i intops) mener jeg fortjener en form for takknemlighet fra de som faktisk sender dem ut, i hvert fall når det faktisk innebærer at du to uker etter at du har dratt hjemmefra har raketter flygende over hodet ditt. Og når du sitter i en bil nede i Kabul, så er du faktisk nervøs fordi noen har syklet opp på siden av bilen din og du vet ikke hva han har under skjorta si, i hvert fall når du vet at det var en selvmordsbomber som sprengte seg selv akkurat der dagen i forveien, så det gjør noe med deg. Så når du da kommer hjem igjen, så forventer jeg på mange måter... da mener jeg faktisk heller

ikke fra forsvarrets ledelse, men vel så mye fra disse (...) som sitter oppi Stortinget (...) som faktisk elsker å se det norske flagget svaie over hele verden, fordi vi skal være så fordømt fredselkende nasjon, vi skal fikse alt. Så tar de ikke innover seg hva de faktisk sender oss ut på, den evinnelige krig eller ikke krig -diskusjonen. Er du i det eller er du ikke i det. Tåpeligheter. Jeg synes det er helt forferdelig. Jeg skammer meg (mannlig informant).

De ansatte ønsker også en større åpenhet fra Forsvarets side om hva de faktisk driver med ute i intops slik at også den norske befolkning kan få informasjon rundt dette:

Det irriterer meg grenseløst hvor mye vi driver med i utlandet som det vises null interesse for her hjemme. (...) Man kan ikke bare lene seg tilbake og forvente at media skal dekke alt det du synes de burde dekke eller synes er interessant. Forsvarets ledelse kan absolutt bli flinkere til å tilkjennegi hva vi driver med. (...) Ti tusenvis av afghanske barn nå endelig får utdanning (...). Og hva de (soldatene) gjør i forhold til infrastruktur som igjen vil lette...det er enormt hva de gjør for noe...men det finnes ikke fokus, for det er ikke interessant, for det omfatter ikke noe sensasjonalistisk eller negativt...og sånn er pressen, og det innser jeg også selvfølgelig, men det vi savner er en militær og politisk ledelse som faktisk forsøker å gjøre noe med det (mannlig informant).

I tillegg savnes det av enkelte en bekreftelse på det man har bidratt med ute i en intoppsituasjon. Jeg avslutter med et sitat av en av de mannlige informantene som illustrerer dette:

(...) man er ikke ute etter å bli knipset bilde av og se her jeg redder verden, det er ikke det man er ute etter, men en slags bekreftelse fra Forsvarets ledelse og en takknemlighet for det en gjør, for det finnes jo ikke. (...) så er man ikke ute etter masse klapp på skulderen og så videre, men en slags form for takknemlighet fordi jeg faktisk drar fra disse (familien) i 3 ½ måned det forventer jeg. Og Forsvaret prøver å gjøre det og gir deg en sånn medalje (...), jeg bryr meg katta om en medalje (mannlig informant).

## 8. Avslutning

Avslutningsvis i denne oppgaven ønsker jeg å oppsummere hovedfunn i analysearbeidet som har belyst mitt forskningsspørsmål: Hvordan opplever og håndterer etablerte par, tilknyttet Luftforsvaret, utfordringer i samlivet? Fokus har vært både på situasjonen da mannen var ute i internasjonal operasjon, og perioden etter at han var tilbake i familien. Undersøkelsen har spesielt tatt for seg hvordan parene forhandler om den praktiske arbeidsfordelingen i hjemmet, og hvordan de skapte nærhet til hverandre i en situasjon med fysisk avstand. Jeg vil avslutningsvis også komme med forslag til videre forskning som jeg har ansett som interessant gjennom arbeidet med denne oppgaven.

Parforhold, hvor den ene parten er tilknyttet Forsvaret, vil i intopstiden befinne seg i en spesiell situasjon som kan skape utfordringer for samlivet, og jeg fant det derfor interessant å ta for meg nettopp denne gruppen. Ut ifra tidligere forskning pekte Luftforsvaret seg ut som en spennende gren å hente utvalget fra, på grunn av misnøye blant både ansatte og partnere tilknyttet denne grenen, i forbindelse med deployering. De seks parene jeg intervjuet viste seg å ha mange likheter i erfaringer om samliv og tiden med fravær mens mannen var ute i internasjonal tjeneste. Jeg valgte derfor i oppgaven å fokusere på hva parene har til felles i empirien jeg samlet, fremfor å skille parene fra hverandre. Dette fordi jeg ikke så noen betydelige forskjeller parene imellom.

Maktbegrepet er blitt drøftet fra ulike vinkler i denne oppgaven. Jeg har funnet at kvinnene er villige til å sette sin egen karriere litt på vent i tiden hun blir alene med barn og hjem, når mannen er ute i internasjonal tjeneste. Jeg har drøftet muligheten for at kvinnen aksepterer mannens makt gjennom jobben, ettersom hun er positiv til at han reiser ut i intops, med de ekstrabelastninger dette medfører for henne. Kvinnen innretter seg etter mannens arbeid med den forklaringen at det er nødvendig for hans karriere, samtidig som hun synes det arbeidet han gjør er spennende. Ut ifra Haavinds (2007) teorier har jeg tolket slike uttalelser som at kvinnen innretter seg situasjonen av kjærlighet til mannen, men også av praktiske årsaker. Hun kan sies å ha valget mellom å være alene mens mannen er ute i intops og gjøre det beste ut av situasjonen, eller å nekte denne tilstanden og dermed være et hinder for mannens karriere. Samtidig vet hun at mannen anser intops som en interessant del av yrket. Kvinnen er støttende til at mannen skal reise i intops, men dette er satt opp imot konsekvensene det får dersom hun nekter han å reise. Dermed kan man stille spørsmål ved om kvinnen *frivillig*

oppgir litt av sin frihet for mannen. Jeg har vurdert om kvinnen nedtoner vanskelighetsgraden av å være alene hjemme, for på denne måten å fremstå som et moderne, selvstendig individ, men samtidig som tradisjonell kone og støttespiller av mannen. Røthing (2004) og Haavind (2007) mener at en beskrivelse av kvinnen som selvstendig og sterk, er med på å skjule den mannlige dominansen. Når både mannen og kvinnen anser kvinnen som selvstendig, kan avgjørelsen om at han skal reise ut og hun påta seg ansvaret hjemme være lettere å komme frem til.

Jeg har ved hjelp av Hochschilds teorier (2003) funnet at det fortsatt kan eksistere sosiale tankemønstre, som gjør at kvinnen tilpasser seg mannen i større grad enn han gjør til henne, hvor kvinnen *tror* hun er fornøyd med tilværelsen. Dette er med bakgrunn i hva hun er vant med fra sin egen sosialisering og oppvekst. Dessuten er det en mulighet for at kvinnen utfører et følelsesarbeid, hvor hun jobber med seg selv, for å være tilfreds med situasjonen slik den er. På denne måten kan man unngå å innrømme for seg selv at parforholdet ikke samsvarer med dagens likestillingsideal. Jeg har funnet at paret lettere kan stå sammen i denne situasjonen, ved å omtale Forsvaret som en tredjepart som man sammen kan være enige om at pålegger dem denne situasjonen. Allikevel kan man si at situasjonen mine informanter befinner seg i bærer preg av en over/underordning, ved at kvinnen må innordne seg konsekvensene av mannens tjeneste i intops.

Jeg har også funnet utsagn som kan tolkes i retning av relativ over/underordning i parforholdet, ved måten informantene omtaler den praktiske arbeidsfordelingen i huset på, når begge befinner seg hjemme. Parene er enige om en likestilling i forholdet og at husarbeid skal fordeles likt, så lenge man jobber like mye utenfor hjemmet. Dette belyser deres forståelse av kulturelle oppfatninger om kjønn, parforhold og likestillingsideal. Hos mine informanter jobber ofte mannen lengre dager enn kvinnen utenfor hjemmet, noe de vektlegger når de forklarer hvorfor hun gjør mer i hjemmet. Kvinnen gjør mest husarbeid, mens mannen bruker mye tid på barna og på hagearbeid. Jeg har med bakgrunn i Hochschilds (2003) teori om takknemlighetsøkonomi funnet at mannen og kvinnen har samme emosjonelle oppfatning av forholdet mellom opplevde bidrag fra hverandre. De har samme fortolkningsramme, noe som fungerer som et lim og skaper nærhet i forholdet. Gjennom enkelte utsagn fra kvinnene i oppgaven har jeg sett at mennenes innsats blir vurdert som noe ekstra, noe mer enn forventet, ved at det blir påpekt at han hjelper til eller er flink når hun ber han om det. Kvinnen blir ansett som hovedansvarlig i hjemmet, og uttaler at hun trives med dette. Jeg har diskutert om

slike uttalelser bidrar til å dekke over et eventuelt kulturelt etterslep i kjønn og om kvinnen på denne måten utfører et følelsesarbeid slik at hun kan være fornøyd med situasjonen slik den er.

Men selv om følelsesregler kan prege kvinnen når hun anser mannens bidrag i hjemmet som at han ”hjelper til”, foregår dette, slik jeg ser det, uten at mannen inntar en overordnet posisjon. Jeg har ved hjelp av Thagaard (1996) og Holter og Aarseths (1993) empiriske analyser belyst hvordan situasjonen også kan forstås i retning av at ansvarsrollen hjemme kan være lystbetont. Jeg har funnet at det kan være en ønsket situasjon fra kvinnens side, heller enn en underlegenhet i et dominansforhold. Kvinnene uttaler at de trives med å ha overblikket i hjemmet. Det at kvinnen til daglig blir ansett som hovedansvarlig på hjemmefronten, kan ha hjulpet henne til å gjennomføre tiden alene med ansvaret mens mannen var i intops på en tilfredsstillende måte. Videre besitter hun også en makt til å omstrukturere systemer i hjemmet, ettersom det er hun som har oversikten og kontrollen. Jeg kan, ut ifra mine intervjuer, heller ikke se noen direkte ansvarsfraskrivelse fra mennenes side. Tidligere forskning har vist at mennene ofte har behov for å slappe av i perioden etter de har kommet hjem fra intops. I mitt materiale er mannen derimot opptatt av å ta igjen tapt arbeid i hjemmet for den tiden han har vært fraværende, og tar det ikke som en selvfølge at kvinnen har hatt alt ansvaret alene. Parene har funnet ulike interesseområder i hjemmet, som gjør at diskusjonen om en under/overordning blir for unyansert til å få en dekkende forståelse av hvordan disse parene gjør parforholdet. Informantene har enkelte tradisjonelle måter både å omtale og gjøre kjønn på, men er selv klar over dette og kompenserer på andre områder ut ifra idealet de har om lik fordeling av arbeidsmengden i husholdet. Jeg har tolket parene jeg har intervjuet til å befinne seg i en overgangsfase, ut ifra Hochschilds (2003:128) begreper, hvor mannen prioriterer yrkeslivet i større grad enn kvinnen gjør, men hvor begge kjenner ansvar for arbeidsoppgavene i hjemmet.

Duncombe og Marsden (1999:97) beskriver hvordan kvinnene i parene de har gjort studier av ikke nødvendigvis var opptatt av at mannen skulle delta på lik linje i hjemmet. Det som var viktig for dem var at han så det hun hadde gjort og anerkjente dette arbeidet, at de følte seg emosjonelt verdsatt i form av takknemlighet. Jeg har i mitt materiale funnet at selv om det naturlig nok var en skjevfordeling av arbeidet i hjemmet som følge av at mannen var fraværende under intopsperioden, ser partene ut til å ha kjærligheten som gjensidig prosjekt. De har anerkjent og støttet hverandre ved innsatsen hjemme og ute, noe som kan være en



viktig årsak til at de sitter igjen med positive inntrykk. De danner et felles grunnlag for følelsen av gjensidighet, en delt lidenskap for både familielivet og intopsituasjonen, slik at begge arenaer anses som et fellesprosjekt.

Av utfordringer som oppstod i intopsperioden, har kvinnene fokusert på det praktiske, mens mennene har vektlagt det emosjonelle aspektet. Situasjonen har for kvinnen innebåret at hun har vært alene om det ansvaret man vanligvis er to om i hjemmet, og hverdagskabalene har til tider vært vanskelig å få til å gå opp. Dette kan også gi en indikator på at parene, når begge er hjemme, har en jevn fordeling av arbeidsoppgavene i hjemmet, ettersom forandringen fra å være to til å være alene om ansvaret ga størst utslag i praktiske utfordringer. Mannen uttrykker at intops har vært emosjonelt belastende i forhold til savn og dårlig samvittighet for å reise fra familien. Han møter her et dilemma, i form av at beordringsplikten i arbeidet krever at han reiser ut, og dermed mister tid sammen med familien. Samtidig er det en del av jobben han synes er interessant og lærerik. Kvinnen uttrykker også dårlig samvittighet i perioden mannen har vært borte, men da ovenfor barna som ikke får all den oppmerksomheten de har behov for. Ut ifra dette har jeg funnet at emosjonelle belastninger også blir en del av kvinnens utfordringer ved fraværet, selv om uttalelser går mer på det praktiske. Jeg har tatt i betraktning at de kvinnelige informantene kanskje ikke har noe ønske om å uttale seg om det emosjonelle temaet til meg som utenforstående. Kanskje gjorde også en travel hverdag med kombinasjon av yrkesliv og barneomsorg at ikke kvinnene har hatt så mye tid til å kjenne på savnet. I tillegg har jeg funnet at kvinnene, av hensyn til mannen, ikke ønsker å gi han ytterligere dårlig samvittighet for tiden han har vært borte fra familien og på denne måten skåner han. Det er altså rammen for situasjonen som gjør at både kvinnen og mannen preges av dårlig samvittighet.

Denne formen for omsorg for hverandre er også noe jeg har sett i forbindelse med en annen utfordring i tiden fra hverandre, nemlig kommunikasjonen. Jeg har ut ifra Thagaards (2005:185) fremstilling av "kjærligheten som arbeid", funnet at både mannen og kvinnen blant mine informanter aktivt utfører et kjærlighetsarbeid, i form av å beskytte den andre for informasjon man tror vil gjøre partneren bekymret. Kvinnen ønsker ikke å bry mannen med problemer hjemme, som han allikevel ikke får gjort noe med over telefonen, og mannen unnlater å fortelle om farlige episoder i området han er i internasjonal tjeneste, når det ikke har berørt han direkte. På denne måte skiller kommunikasjonen seg fra det de er vant med når de er sammen hjemme.

Jeg har i oppgaven funnet hvordan mannen og kvinnen i parene tilrettelegger for hverandre på ulike måter. Mannen sørger for at det er tilrettelagt best mulig for kvinnen før han reiser ut i intops, samtidig som kvinnen forsikrer han om at hun støtter utreisen hans. Underveis i intopsperioden tilrettelegger de for hverandre ved å anerkjenne hverandre i arbeidet begge gjør og ikke utlevere negative hendelser de vet den andre ikke får gjort noe med. Etter at mannen har kommet hjem tilrettelegger de for hverandre, ved at kvinnen vet hun må gi plass til mannen etter at nye rutiner er innført mens han har vært borte. Samtidig er mannen oppmerksom på disse forandringene, og han forhandler seg tilbake i hverdagen på en aktiv, men ydmyk måte. Ut ifra Duncombe og Marsdens (1999) funn omhandlende kvinnens savn etter emosjonell deltakelse fra mannen, syntes jeg det var interessant å høre hvordan mine informanter opptrådte. Både mannen og kvinnen blant mine informanter viser seg altså å være relasjonsorienterte, begge tar ansvar for å ta vare på forholdet.

En styrke parene mener de har, er at de har vært sammen såpass lenge og hører på den andre dersom det skulle være noe partneren trenger å snakke om. Det blir understreket at et stabilt forhold er viktig før mannen reiser ut. I tillegg blir muligheten til å ringe hjem omtalt som essensielt av samtlige informanter, samtalen gjør avstanden mindre. Forut for intervjuene, på bakgrunn av hva jeg hadde lest i tidligere forskning, antok jeg at kommunikasjon over avstand ville ha medført problemer når fraværet varte over en såpass lang periode. Dette ble også delvis bekreftet. Imidlertid uttalte informantene at kommunikasjonen fungerte godt, og var med på å beholde limet i parforholdet i tiden med fysisk avstand. Mennene hadde som regel mulighet til å ringe hjem hver dag mens de var ute i intops, noe de mener at gjorde fraværet mindre emosjonelt belastende. Jeg fant av intervjuene at parene var opptatt av å sette seg inn i den andres situasjon i tiden de var fra hverandre. De var oppmerksomme på at kommunikasjonen ville bli annerledes enn hva de var vant til når begge var hjemme, og hjalp hverandre til å unngå misforståelser i samtalen. Selv om det oppstod utfordringer, som følge av det å ikke kunne kommunisere ansikt til ansikt, var dette noe de hadde forberedt seg på og mente på denne måten at de klarte å beholde nærheten i parforholdet. Enkelte av parene hadde deltatt på samlivskurs, PREP-kurs, i forkant av intopsperioden, og påpekte at de hadde lært nyttige teknikker for å forstå hverandre bedre i kommunikasjonen. Parene var ikke opptatt av at man nødvendigvis skulle ha så mye å snakke om i de daglige telefonsamtalene. Det viste seg at omtanken man kjente fra den andre og nærheten man klarte å skape gjennom samtalen var det avgjørende. Den stille intimiteten, i form av å vise hverandre omsorg, ble altså

vektlagt som en viktig del av forholdet deres. Jeg har belyst disse funnene ved hjelp av Jamieson (1998:160), som påpeker at denne formen for intimitet fortsatt er gjeldende i dagens parforhold.

Parene ga også uttrykk for at fraværet i intopstiden styrket forholdet. Tiden fra hverandre gjorde at de fikk mulighet til å kjenne på savnet etter hverandre og det var ekstra hyggelig å sees igjen da mannen kom hjem. Gjennom flere sitater kom det frem at informantene fikk et økt behov for å fortelle at man elsket hverandre, og situasjonen fungerte på denne måten som et lim. Jeg ønsket også å drøfte Giddens (1992) modell av den ”rene” relasjonen opp mot mine egne funn. Hans perspektiver beskriver at forhold i dag lettere oppløses når det ikke lenger er praktiske årsaker som holder oss sammen. Denne modellen kan ikke uten videre brukes for å belyse mitt datamateriale. Jamieson (1998) er en av dem som hevder at det fortsatt er praktiske årsaker til at par holder sammen, og at dette er en viktig del av de moderne parforhold. Hos mine informanter er mannen avhengig av at kvinnen er hjemme og tar seg av hus og barn for at han skal få reise i intops. Jeg har også vurdert om de økonomiske kompensasjonene befall nyter i intops kan være en faktor som gjør at man lettere velger å tilpasse seg situasjonen, da ved at kvinnen reduserer arbeidstiden slik at mannen kan delta i internasjonal tjeneste. I likhet med hva Beck og Beck-Gernsheim (1995) har funnet i sin forskning, har jeg sett hvordan familien fortsatt fyller mange funksjoner. Selv om mennene i denne oppgaven anser arbeidslivet med internasjonal tjeneste som interessant og selvrealiserende, er det i familien de henter energien for å utføre dette arbeidet. I en ellers flyktig hverdag med høye krav fra arbeidslivet blir familien en viktig base.

Tanker jeg hadde om problematiske parforhold i Luftforsvaret, viste seg å ikke stemme med mine informanters erfaringer. Tvert imot ble dette avkrefet og parene ser ut til å ha klart seg gjennom intopssituasjonen på en tilfredsstillende måte. En fellesnevner for mine informanter er at de fortsatt holder sammen. Positiviteten til situasjonen skiller seg fra noe av det tidligere forskning har funnet. Slike holdninger kan være bidragsytende til at parforholdet har klart seg bra, eventuelt som et resultat av at man kom seg gjennom perioden uten for store problemer. Parene har forberedt seg godt i forkant av perioden ved å snakke sammen om situasjonen og også hele tiden sett på tiden fra hverandre som en unntakstilstand, en forbigående situasjon. Intops er ingen optimal situasjon for parforholdet, verken for kvinnen som blir alene med ansvaret, eller for mannen som mister tid med familien. Det kan se ut til at mine informanter har klart å snu de negative effektene av intopssituasjonen, i form av blant annet bekymringer

og tidsklemme, til en situasjon de mestret og klarer å se positivt tilbake på. Jeg har også vært oppmerksom på at informantene ubevisst kan vurdere hvordan de beskriver sin situasjon, i sammenheng med hvordan de ønsker å fremstå som mann og kvinne i det moderne Norge.

Av videre forskning jeg synes kunne være interessant, ut ifra mine funn og tidligere forskning, er å intervju de parene som har gått fra hverandre i Luftforsvaret. Hvilke refleksjoner om samlivsbruddet gjør de seg, hvordan opplevde de intoppsituasjonen og livet sammen etter denne perioden, og hvordan mener de Forsvaret kunne hjulpet dem? En annen interessant vinkling kunne være å intervju par der kvinnen er tilknyttet Forsvaret og er den som er borte fra familien i intops, og høre hvordan dette har fungert både for henne og for mannen som har vært hjemme. Det kunne vært spennende å se hvordan deres erfaringer var i forhold til de parene jeg har intervjuet. Synes mannen det er greit å være hjemme og støtter han sin partner i like stor grad? Og hvordan synes hun er det å være borte fra hjemmet? Dette kan være interessant i forhold til forskning som viser at kvinner oftere tar beslutninger på bakgrunn av relasjoner, mens menn oftere prioriterer egne mål (Duncombe og Marsden 1999). Å intervju barna til forsvarsfamilier er også noe man kunne gjort for å få høre hvordan barna synes situasjonen har vært og hvilke utfordringer de synes dette har ført med seg. Man kan også gjøre intervjuer med utvalg likt det jeg hadde, men ta for seg par som ikke har barn for å høre om dette ga mindre krevende utfordringer ved fraværet, eller om parforholdet kanskje ble skjørere nettopp fordi man ikke hadde barna som et lim i parforholdet.

Til slutt i denne oppgaven kom jeg med forslag til hva Luftforsvaret kan gjøre for å bedre situasjonen for paret når den ene parten er i intops, på vegne av det informantene mente kunne utbedres. Kort oppsummert er dette: praktisk tilrettelegging og hjelp til familien hjemme, støttegrupper og nettverksstøtte for den som er igjen hjemme, tilrettelegging av gode kommunikasjonsmuligheter hjem fra der man er i internasjonal tjeneste, kortere oppdrag, økonomiske kompensasjoner, bedre informasjon til partneren i forkant av utreise, samlivskurs, holdningsskapende arbeid, og tettere oppfølging av de som er ute, de ansatte. Informantene mente at en fin seremoni på Gardermoen når de returnerte fra intops, var overflødig, så lenge ikke personellpolitikken var tilfredsstillende.

De som har vært ute i intops og de som har vært igjen hjemme med ansvar for hus og barn er en gruppe mennesker jeg tenker at man i stor grad burde ta kontakt med i utarbeidelsen av

tiltak for å bedre situasjonen. Disse menneskene sitter på mye verdifull informasjon om hvordan hverdagen kan føles lettere og hvordan belastninger for parforholdet kan reduseres når man befinner seg på forskjellige steder slik man gjør i intopsperioden. For mange par har dessverre denne belastningen blitt for stor og kanskje fungert som en utløsende faktor til et brudd, men mine informanter har kommet seg gjennom perioden og sitter med erfaringer om hvordan man kan bevare parforholdet på en best mulig måte i denne situasjonen. Det er dette jeg har ønsket å sette fokus på i denne oppgaven.



## Litteraturliste

Aarseth, Helene (2008): *Fortellinger om kjønn, makt og kjærlighet*. Svar til Hanne Haavind.

Tidsskrift for kjønnsforskning. Nr. 4

Aftenposten 14.07.2008: "Høye skilsmissetall i Forsvaret"

Album, Dag (1996): *Nære fremmede*.

Oslo: Tano

Becker, Howard S. (1998): *Tricks of the Trade*.

Chicago: University of Chicago Press

Beck, Ulrich and Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995): *The normal chaos of love*.

Cambridge: Polity Press

Brandth, Berit og Elin Kvande (2003): *Fleksible fedre: maskulinitet, arbeid, velferdsstat*

Oslo: Universitetsforlaget

Creswell, John W (2006): *Qualitative Inquiry and Research Design*. Second Edition

London: Sage

Duncombe, J. og Marsden, D. (1999): *Love and intimacy: The gender division of emotion and emotion work: A neglected aspect of sociological discussion and heterosexual relationships.*

Oxford: Blackwell Publishers

Fangen, Katrine (2004): *Deltakende observasjon.*

Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Familiedirektivet (2006): "Direktiv for organisering og tiltak for ivaretagelse av familier i Forsvarets militære organisasjon (Familiedirektivet)." (7 sider)

Forsvarsdepartementet (2004): "Lov om personell I Forsvaret". Pressemelding nr. 09/2004.

URL: [http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/fd/233255/234229/lov\\_om\\_personell\\_i\\_forsvaret.html?id=252129](http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/fd/233255/234229/lov_om_personell_i_forsvaret.html?id=252129)

Firing, Kristian (2004): *Prøver å forstå litt mer istedenfor å være så sinna*". En kasusstudie om skriving som refleksjonsform ved Luftkrigsskolen.

Trondheim: Tapir Akademiske Forlag

Giddens, Anthony (1992): *The transformation of intimacy. Sexuality, love & eroticism in modern societies.*

London: Oxford Press.



Haavind, Hanne (2007): *Kjønn og fortolkende metode*. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning.

Oslo: Gyldendal norsk forlag AS

Haavind, Hanne (2008): *Det tosidige likestillingsprosjektet: Hva er det som skjer, og hvordan blir forståelsen formet?*

Tidsskrift for kjønnsforskning. Nr. 4

Hansen, Linda Ingebrigtsen (2004): *Ekteskapelig samspill*.

Tromsø: Universitetet

Hanssen, Nina (2006): *Skilt etter utenlandsoppdrag*. Befalsbladet 02/2006.

URL: <http://www.milnytt.no/Default.asp?layout=article&id=2346>

Heen, Hanne og Sigtona Halrynjo (2006): *Samliv i Forsvaret*. En kvantitativ studie av forholdet mellom familie og arbeid i befalsfamilier. Rapport 5/2006. Arbeidsforskningsinstituttet.

Hochschild, Arlie (2003): *The commercialization of intimate life*. Notes from home and work.

Berkeley: University of California press. Part two

Holter, Øystein Gullvåg og Helene Aarseth (1993): *Menns livssammenheng*.

Oslo: Ad Notam Gyldendal

Illouz, Eva (2007): *Cold intimacies. The making of emotional capitalism.*

Malden: Polity Press.

Jamieson, Lynn (1998): *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies.*

London: Polity Press

Jamieson, Lynn (1999): *Intimacy Transformed? A critical look at the pure relationship.* i  
Sociology. Vol. 33 No 3.

Kalleberg, Ragnvald (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap,  
humaniora, juss og teologi.*

Oslo: Forskningsetiske komiteer

Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju.*

Oslo: Gyldendal Akademisk.

Modum Bad, Samlivssenteret (2005): Rapport. Forprosjekt for samlivsundersøkelse i  
Forsvaret.

Moldjord, Christian [et al.] (red.) (2007): *Liv og lære i operative miljøer: "tøffe menn gråter!"*

Bergen: Fagbokforlaget

Offisersbladet nr. 1 februar 2009. Årgang 62. Tidsskrift for befalets fellesorganisasjon.

Røthing, Åse (2004): *Parforhold. Idealer, forhandlinger, strategier.*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Silverman, David (2005): *Doing Qualitative Research* 2. ed.

London: Sage

Staubæs, Dorthe (2004): *Køn, etnicitet og skoleliv.*

Fredriksberg: Samfundslitteratur

Thagaard, Tove (1996): *Arbeid, makt og kjærlighet.*

Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget

Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse.* En innføring i kvalitativ metode.

Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Thagaard, Tove (2005): *Følelser og fornuft.* Kjærlighetens sosiologi.

Oslo: Abstrakt forlag AS

Thagaard, Tove (2007): *Menn i parforhold: Arbeid for kjærligheten- innsats for likeverdighet?* Sosiologisk tidsskrift: VOL 15, 337-352.

Oslo: Universitetsforlaget

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt – en alternativ lærebok.*

Oslo: Universitetsforlaget

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt

Antall ord i denne oppgaven er: 37791

# Vedlegg

## **Informasjon om masteroppgave i sosiologi ved UiO, Anne Marie T. Svendsen**

Forsvaret er en bedrift hvor det de siste årene har vært hevdet en høyere skilsmisserate enn i samfunnet for øvrig. Det har av Forsvarets sanitet vært gjort en undersøkelse hvor det kom frem at blant personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner er det 80 % flere skilsmisser enn ellers i samfunnet. Kommende høst skal jeg begynne på min masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo, og ønsker å se nærmere på samliv i Forsvaret. Nevnte rapport var basert på samtlige Forsvarsgrener, mens jeg ønsker å ta for meg par tilknyttet Luftforsvaret. Samlivsrapporten 5/2006 fremhever at Luftforsvaret ikke har godt nok fokus på familie og samliv, men at tiltakene i større grad har vært rettet mot ekstrabelastninger familier utsettes for ved deployering/utenlandstjeneste. Jeg ønsker å gjøre en undersøkelse hvor jeg intervjuer 6-8 par. Parene vil sammen bli stilt ulike spørsmål tilknyttet sin situasjon. Mine kriterier har opprinnelig vært at parene skal ha små barn, og hvor mannen skal ha tjenestegjort i utlandet den siste tiden. Det vil imidlertid kunne være av interesse å gjøre en sammenlignende studie og også se på par hvor kvinnen er den som er tilknyttet Luftforsvaret og er den som har vært på intops. Det vil også være interessant å få vite om parene har deltatt på samlivskurs i Forsvaret, PREP-kursene. Intervjutidspunkt vil være i august 2008 med mulighet for oppfølgingsintervjuer i desember 2008. Jeg avventer godkjenning på prosjektet og dersom denne blir forsinket, vil jeg være nødt til å gjennomføre alle intervjuer i november/desember 2008. Det vil naturligvis være nødvendig at deltakende par befinner seg i Norge i nevnte tidsrom. Jeg vil komme tilbake med nærmere beskjed angående disse tidene, men jeg ønsker i første omgang å høre om det kan være av interesse og mulighet for par å la seg intervjuer i august/desember. Jeg har inngått kontrakt med Forsvarsdepartementet, kontaktperson Mari Olsen, og fått klarsignal på at det er av interesse å gjøre en oppgave på dette tema.

Informasjon fra intervjuene vil bli brukt i min masteroppgave, men personopplysninger (navn etc.) vil selvfølgelig anonymiseres. Det skal nevnes at ettersom det er 6-8 par som skal intervjues, vil det være fordelmessig om man ikke informerer andre om at man deltar i prosjektet dersom man vil sikre seg mot eventuelle gjenkjennelser.

Ved spørsmål- ta gjerne kontakt med meg på e-mail: [amsvend@student.sv.uio.no](mailto:amsvend@student.sv.uio.no)

## **SAMTYKKE- ERKLÆRING**

Jeg gir herved mitt samtykke til å gi Anne Marie T. Svendsen anledning til å intervju meg i tilknytning til hennes arbeid med sin masteroppgave i sosiologi. Jeg er kjent med at datamaterialet vil bli anonymisert ved nedskrivning, og at de også vil tilintetgjøres etter at masteroppgaven er ferdig.

Videre er jeg blitt informert om at jeg når som helst kan trekke meg som deltaker, og at all informasjon jeg da har gitt, vil bli slettet.

Jeg er klar over at mastergradsstudenten er bundet av taushetsplikt i arbeidet med masteroppgaven.

Samtykke er gitt av:

Sted: \_\_\_\_\_ Dato: \_\_\_\_\_

Navn: \_\_\_\_\_

# Intervjuguide

## 1. Introduksjon/arbeidslivet

### **Begge:**

Er dere gift? Hvor lenge?

Har dere barn? Hvor mange? Hvor gamle da intops fant sted?

### **Til mannen:**

Hvor lenge siden er det du har vært på utenlandsoppdrag?

Hvor lenge var du ute?

Hvor mange ganger har du vært ute?

Hvor lenge har du vært i Luftforsvaret? Som hva?

Har dere flyttet mye med Forsvaret?

### **Til kvinnen:**

Er du yrkesaktiv?

Kan jeg spørre hva du jobber med? Er dette det du er utdannet innen?

Dersom mye flytting- har det vært greit å få seg ønsket jobb? Belastninger?

Har du noen gang vurdert å bo et annet sted- leve i et pendlerforhold? Hvorfor?

## **2. Praktisk arbeidsdeling**

- Nå vil jeg gjerne vite litt om hvordan dere ordner det praktisk når han er ute og hun er hjemme.

### **Til kvinnen:**

Jobber du full stilling? Er det forskjell på hvordan du jobber når han er ute og når han er hjemme?

Var barna i barnehage? Bringes og hentes de av deg når mannen er i intops?

Hadde du venner/familie i nærheten av der dere bor nå da han var i intops?

Hvis ikke- så du på dette som et problem?

Hvis ja- fikk du mye hjelp av dem?

På hvilken måte påvirker deres situasjon med at han er borte i perioder ditt arbeidsliv?

Gjorde du alt husarbeidet selv da han var i intops?

Hvordan føler du det fungerer å være alene hjemme med hus og barn?

Føler du at du har hovedansvaret for hus og familie? Hvorfor er det slik? (Kommer dette av mannens arbeidssituasjon, eller ville det vært slik uansett?)

Hva er vanskelig med at han er borte?

Ville du vært foruten de internasjonale operasjonene til mannen din?

### **Til mannen:**

Hvordan ser du på det at hun er hjemme over lengre perioder alene med ansvaret hjemme?

Hva er vanskelig med å være borte?

Påviker det hjemme deg i jobben?



Ville du vært foruten de internasjonale operasjonene?

-Nå vil jeg gjerne vite litt om hvordan dere ordner dere når begge er hjemme?

Hvordan er det for deg som har vært borte å komme inn i hverdagslivet igjen her hjemme?  
Hvordan gjør dere dette? Hvordan oppleves omstillingen i hverdagslivet når han er hjemme igjen?

Hva er deres tanker rundt hvordan husarbeid og barneomsorg skal fordeles mellom dere?  
(holdning/ideal)

Hvordan deler dere husarbeid og barneomsorg når han er hjemme? (praksis)

Gjør han mer enn henne når han er hjemme?

Gjør hun fortsatt mest?

Er begge fornøyd med den ordningen dere har når begge er hjemme? Hvordan vurderer dere dette? Føler den ene et større ansvar enn den andre?

Hva forventer dere av hverandre?

Hva kunne fungert annerledes? (når den ene svarer- spørre om den andre ser det på samme måten).

Hva ser dere som kriterier hos hverandre for å få hverdagskabalene til å gå opp? (holdninger?)

Dersom ikke likestilling i forholdet når begge er hjemme- hva kommer dette av? (føles naturlig, jobben krever det osv.)

### **3. Kommunikasjon**

Hvordan holder dere kontakten når han er på internasjonale operasjoner?

Hvor ofte har dere kontakt?

Hvordan løser dere praktiske problemer når avstanden er så stor? Føler dere at kommunikasjonen fungerer?

Føler dere at dere klarer å sette dere inn i hverandres situasjon når dere er fra hverandre og forstår hverandre?

Hvordan setter dere dere inn i hverandres liv og situasjon som har vært den siste tiden?

Er det vanskeligere å få til en god kommunikasjon når dere er fra hverandre?

Hva er problematisk med kommunikasjon i et avstandsforhold?

Missforståelser i kommunikasjonen?

Hvordan håndterer dere konflikter/hva gjør dere når ting skjærer seg?

Hvem av dere snakker om og tar opp ting når det er vanskelig?

Gjelder dette både når han er ute og når han er hjemme?

Har dere deltatt på/vurdert å delta på Forsvarets PREP-kurs?

Hva synes dere om dette?

Hvordan tror dere dette kan hjelpe på kommunikasjonen i parforholdet?

Hva ser dere som kriterier hos hverandre for en god kommunikasjon? (holdninger?)

#### **4. Det emosjonelle**

Hvordan uttrykker dere følelser til hverandre når avstanden er så stor?

Hvordan uttrykker dere følelser til hverandre når dere er hjemme? Hvordan viser dere kjærlighet til den andre?

Setter dere av ekstra tid til hverandre og samlivet når dere er hjemme sammen? Og hva gjør dere da?

Hvordan bidrar dere hver til å opprettholde kjærligheten i forholdet?

Hvordan synes dere det fungerer?

Hva kunne vært annerledes? (spørre hva den andre mener etter den første har svart).

Hva forventer du av den andre emosjonelt når dere er fra hverandre? (ideal)

Hva forventer du av den andre emosjonelt når dere er hjemme?

Opplever dere at forventningene fungerer i praksis?

Hvordan opplever dere at partner støtter dere i den situasjonen dere er i når dere er fra hverandre?

Hvordan uttrykkes takknemlighet?

Hva blir dere takknemlige for?

Føler dere noen gang for lite takknemlighet fra den andre?

Hva kunne vært annerledes? (det ideelle)

I hvilke situasjoner føler dere nærhet til hverandre? Fortell om en situasjon (stille intimitet?)

Når føler dere følelsesmessig avstand til hverandre?

Hvordan uttrykker dere frustrasjon ovenfor hverandre? Hvordan uttrykkes følelser som sinne og at man er lei seg til den andre?

Hva er vanskeligst for begge ved at han er borte? (praktiske/emosjonelle)

Hva ser dere som kriterier hos hverandre for at forholdet skal kunne fungere- også i perioder man er fra hverandre?

### **5. Forpliktelse/uavhengighet**

Hvem av dere bidrar til å skape nærhet i parforholdet? Hvordan?

Hvem bidrar til å skape avstand? Hvordan?

Føler dere at en investerer mer i forholdet enn den andre?

Føler du deg mer forpliktet enn din partner til å ta vare på/vedlikeholde forholdet?

Hvordan/hvorfor?

Føler du større ansvar enn din partner for det praktiske?

Føler du at du klarer å ivareta egne interesser i forholdet? (kvinnen mye ansvar for barna hjemme).

Ser dere både fordeler og ulemper ved tiden han er borte- og hvilke?

### **6. Hvordan føler dere at Forsvaret tilrettelegger for at parforholdet kan fungere og hva kunne vært annerledes?**